

Neerlandia



**Ook wij Nederlanders
zijn best leuk**

**Joke van Leeuwen,
Dichter der Nederlanden**

**Gezocht: de beste leraar
Nederlands van 2015**

1

ig. 119
2015

NEDERLANDS-VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
TAAL, CULTUUR EN MAATSCHAPPIJ

Ook wij
Nederlanders
zijn best leuk
© Stijn Felix
(omslag)



Tussen de feiten mag
je alles verzinnen –
Scenarioschrijver Lars
Boom over Michiel de
Ruyter
Bart Juttman

Joke van Leeuwen,
Dichter der
Nederlanden
Inge Schelstraete



Fryslân of Friesland
en Lille of Rijsel
Frans Debrabandere

Schilderkunst in de
Bourgondische
Nederlanden
Ludo Beheydt



Radioprogramma
De Taalstaat zoekt
de beste leraar
Nederlands van 2015
Jolly van der Velden

Colofon

Neerlandia

Nederlands-Vlaams tijdschrift voor taal, cultuur en
maatschappij, uitgave van het Algemeen-Nederlands
Verbond, vier nummers per jaar, jaargang 119,
nummer 1, maart 2015. Voor de overname van artikelen
is toestemming van de redactie nodig.

Hoofdredacteur: Peter Debrabandere
(peter.debrabandere@scarlet.be)

Redactieleden: Ludo Beheydt, Frans Crols,
Dorien Van De Mierop, Marianne van Scherpenzeel,
Paul van Velthoven, Vivien Waszink, Dick Wortel

Redactiesecretaris: Jenny Bleijenberg (info@anv.nl)

Medewerkers: Frans Debrabandere, Alex Wethlij

Vormgeving: www.weeskreatief.nl

Drukwerk: www.bdu.nl

Tekeningen: Ides Callebaut

Kopij: Alle informatie over het insturen van kopij
vindt u op www.anv.nl.

Algemeen-Nederlands Verbond (ANV)

Binckhorstlaan 36, kamer M5.09, 2516 BE Den Haag
T + 31 70 324 55 14, E info@anv.nl, I www.anv.nl

Dagelijks Bestuur

Nelly Maes (voorzitter)

Wim van Gelder (vicevoorzitter)

Patrick Vankrunkelsven (secretaris)

Rudi Crombeen (penningmeester)

Abonnement en lidmaatschap 2015

Abonnement met ANV-lidmaatschap: € 35,00

Jeugd met ANV-lidmaatschap (tot 25 jaar): € 20,00

Abonnement met ANV-gezinslidmaatschap: € 50,00

Abonnement zonder ANV-lidmaatschap: € 32,50

Betalingen

België:

BIC: KREDBEBB, IBAN: BE27 4087 0120 4173

Nederland en andere landen:

BIC: INGBNL2A, IBAN: NL31INGB0000446050

Opzegging van abonnement of lidmaatschap moet
uiterlijk op 15 december aan het ANV gemeld worden.

ISSN 0028-2382

Cultuur & maatschappij

- 4** Ook wij Nederlanders zijn best leuk
Pieter-Bas van Wiechen
- 6** Geschiedenis voor Noord en Zuid
Frans Crols
- 8** Vrouwen in de Grootte Oorlog
Stefaan Vandenbussche
- 11** Letterenfonds Vertaalprijs voor
Jelica Novaković
Ludo Beheydt
- 14** Middel nederlandse literatuur leeft
door in Afrikaanse letteren
Hennie van Coller
- 19** Column, '2015 BesteBurenjaar'
Guy Janssens
- 20** Vijf stellingen over de euroregio
Geert van Istendael
- 22** Koperen Koning
Jo Sterckx
- 24** Stakkers, lastpakken en authenticiteit
Joke van Leeuwen
- 25** Column, 'De Ronde van Vlaanderen,
mijn Elfstedentocht'
Rick de Leeuw
- 40** Het gele boekje van De Standaard doorgelicht
Peter Debrabandere

Taal

- 36** Is u katholiek of bent u katholiek?
Alex Wethlij
- 38** Medaillons van zalm op een bedje
van spinazie
Marinus A. van den Broek

Rubrieken

- 43** ANV
- 45** Kroniek
- 47** Recensies
- 48** Signalementen
- 50** Zeg 'ns wat



Woord vooraf

Een nieuw jasje

U hebt het meteen gemerkt. Neerlandia is in een nieuw jasje gestopt. Het vorige jasje heeft vijf jaar dienst gedaan. Het was dus tijd voor iets nieuws. Het nieuwe zit hem niet alleen in de opmaak van het omslag, maar ook in de naam van uw tijdschrift en de opmaak en structuur van het binnenwerk.

Voor het omslag heeft de redactie gekozen voor een tekening die de hele A4-ruimte vult, zodat de tekst in de tekening geplaatst wordt. Vervolgens ziet u alleen nog de naam *Neerlandia* op het omslag prijken. *Nederlands van Nu* is verdwenen. In 2003 fuseerden het Nederlands-Vlaamse blad *Neerlandia* en het Vlaamse taalblad *Nederlands van Nu*, waardoor het fusieblad twaalf jaar lang *Neerlandia/Nederlands van Nu* heette. De redactie van het oude tijdschrift *Nederlands van Nu* bleef ook twaalf jaar lang als subredactie functioneren, met verantwoordelijkheid voor alle artikelen die in het blad onder de kop *Nederlands van Nu* verschenen, en de taalbijdragen voor de rubrieken Recensies, Signalementen, In de kijker en Het laatste woord. Beide redacties zijn in de loop van de jaren naar elkaar toe gegroeid. Van gescheiden redactievergaderingen (*Nederlands van Nu* in Brussel en *Neerlandia* afwisselend in Antwerpen en Roosendaal) evolueerden we naar volledig gemeenschappelijke vergaderingen in Antwerpen of Roosendaal.

De redactie van *Nederlands van Nu* raakte geleidelijk geïntegreerd in de redactie van *Neerlandia*, zodat er nu geen behoefte meer is aan een afzonderlijke taalredactie. Dorien Van De Mierop stapt over naar de redactie van *Neerlandia*. René Haeseryn, Philippe Hiligsmann en Siegfried Theissen verlaten de redactie. Frans Debrabandere en Alex Wethlij doen dat eveneens, maar blijven vaste medewerkers. Een bijzonder hartelijk woord van dank gaat uit naar Frans Debrabandere en René Haeseryn, redactieleden van het blad *Nu Nog*, de voorloper van *Nederlands van Nu*, sinds 1977, naar Alex Wethlij, redactielid van *Nederlands van Nu* sinds 1994, en naar Philippe Hiligsmann en Siegfried Theissen, redactieleden sinds 1998.

Ten slotte hebben we ook het binnenwerk van *Neerlandia* onder handen genomen. Een frissere opmaak zal het blad wellicht prettiger leesbaar maken. En dat *Neerlandia* een Nederlands-Vlaams tijdschrift is voor taal, cultuur en maatschappij, is nu met de onderdelen *Cultuur en maatschappij* enerzijds en *Taal* anderzijds ook beter zichtbaar in het blad zelf. De rubrieken ANV, *Kroniek*, *Recensies*, *Signalementen* en *Zeg 'ns wat* vindt u vanaf nu allemaal helemaal achteraan.

Ik wens u veel leesplezier.

Peter Debrabandere
Hoofdredacteur

Ook wij Nederlanders zijn best leuk

In de cultuur, media en in het bedrijfsleven: overal in Nederland zie je steeds vaker Vlamingen opduiken. Belg zijn is hot en onze zuiderbuur is overal welkom. Lastiger ligt dat andersom. De Nederlander is veel minder aanwezig in Vlaanderen.

Pieter-Bas van Wiechen

Belgiamorie. Zoals zo vele Nederlanders heb ik er al sinds mijn vroege jeugd last van: een grote haast onverklaarbare en ontembare liefde voor mijn buurland België. Het is net alsof alles wat daarvandaan komt, net een beetje beter, warmer en minder aangeharkt is. Ik voel me altijd prettig in dat land waar het buitenland echt begonnen is terwijl het ook nog een beetje thuis is.

Het was soms haast of ik geboren was met een verkeerde nationaliteit. Als kind keek ik naar Het Liegebeest en Merlina, als puber luisterde ik naar Studio Brussel en ging ik naar festivals als Pukkelpop. Ik gruwelde van elke Belgienmop en prijs me dan ook gelukkig dat die flauwe geintjes tegenwoordig tot het verleden horen. Ik woonde twee jaar in Brussel en kwam met tegenzin terug. Maar: niet getreurd. In Amsterdam wemelt het van de Belgische biercafés, restaurants en friettentten. We hebben met de Brakke Grond zelfs een heus Vlaams cultuurhuis. Terwijl de andere theaters in de stad de Vlaamse cultuur van Kommil Foo tot Guy Cassiers laten zinderen.

Ondertussen opent dEUS zo ongeveer alle nieuwe en verbouwde Nederlandse popzalen, is Jan Raes directeur van het Concertgebouworkest en de best betaalde cultuurpaus van het land. En ook in de media gaat het goed: bijna alle Nederlandse kranten zijn tegenwoordig in Vlaamse handen. De Wereld Draait niet Door zonder wekelijks minstens een leuke

Vlaming. Phillipe Geubels rijdt met onze cabaretiers door het land, Goede Levens heeft weer een vaste plek op de Nederlandse televisie en bovenop de intellectuele televisierots mocht Jan Leyers zelfs een keer Zomergasten presenteren.

Anno 2015 is de Vlaming meer dan zichtbaar in Nederland.

Anno 2015 is de Vlaming meer dan zichtbaar in Nederland. Ook in België struikel je over de Nederlanders. Dat begint al in de file voor Antwerpen, waar het wemelt van de geel-zwarte nummerplaten. Wie zich dan uiteindelijk naar binnen heeft weten te worstelen in 't stad, komt ze opnieuw tegen: als student, als luidruchtig lallende horecaconsument of pissend tegen de fraaie kerken. Maar in het bedrijfsleven en in de media lijken ze toch minder aanwezig dan andersom.

Natuurlijk, al bekend van vóór de 'televisiescheiding' in 1989 – toen Nederland RTL en Vlaanderen VTM kreeg – doen Rick de Leeuw, Jan Mulder en Paul de Leeuw nog altijd goede zaken. De namen van nieuwkomers Prem Radhakishun en Marc-Marie Huijbrechts kunnen, sinds hun deelname aan de succesformule De Slimste Mens ter Wereld, aan het rijtje worden toegevoegd. Maar verder lijkt het aanbod wat schaars.



Vlaams sp.a-politicus John Crombez (links) en BN'er Marc-Marie Huijbrechts (rechts) in het Vlaamse tv-programma De Slimste Mens ter Wereld

Hoog tijd om mijn licht op te steken bij twee grenzeloze journalisten, die aan beide kanten van de grens weten hoe het zit. “In mijn eigen kring zie ik de desinteresse voor Nederlanders niet direct”, zegt Oliver Rynders. Rynders is een van de eindredacteuren van het programma *Expeditie Robinson*, de beroemde realitysoap van RTL en VTM. Hoewel de soap sinds 2013 van de Vlaamse buis is, werkt de Vlaming Rynders nog steeds voor dit programma. “In Vlaanderen keek er geen kat meer naar”, zegt hij door de telefoon. “Het werkt in België minder goed omdat de bekende Vlamingen veel minder spontaan zijn dan de bekende Nederlanders. Ik geef als specialist realitytelevisie inmiddels zelfs de voorkeur aan de bekende Nederlander omdat die weinig kapsones heeft en minder gescript werkt.”

Geen realitysoaps meer in Vlaanderen dus. “In Vlaanderen treden de BV’s vaker op in quizprogramma’s. Vergeet niet dat de kwaliteit van de Vlaamse televisie enorm is toegenomen de laatste decennia. Bovendien is de tv-markt veel kleiner, waardoor er een groter beroep wordt gedaan op de creativiteit. In Vlaanderen komen ze met minder middelen toe. Dat kun je zien aan veel producties van Woestijnvis [een Vlaams productiehuis, n.v.d.r.], zoals de *Slimste Mens* en *Basta*. Het levert speelse televisie op waar de Nederlanders tegenwoordig met bewondering naar kijken.”

Dat er de afgelopen decennia veel veranderd is in het Vlaamse televisieland, beaamt ook Gerd De Smyter. “Vroeger keken Nederlanders toch een beetje neer op de Vlaming”, zegt De Smyter, die als Vlaming voor BNR Nieuwsradio en De Wereld Draait Door werkte. “En dat was ook wel terecht, maar inmiddels heeft Vlaanderen veel meer te bieden. Ze kunnen zelf goede televisie maken en zijn cultureel volwassen geworden. Daardoor is ook de vijver waarin ze naar gasten vissen, veel rijker geworden. Bij DWDD maken ze daar dankbaar gebruik van, want door ook over de grens naar onderwerpen te zoeken, hebben ze voortdurend leuke nieuwe dingen.”

“De Nederlander denkt vaak dat hij België er wel ‘even’ bij kan doen.”

Je zou zeggen dat het dan ook andersom zou moeten gelden. Maar op de een of ander manier lijken de Vlamingen iets gereserveerder als het om de Nederlander op televisie gaat. Zeker als het om presentatoren uit het Noorden gaat. Rynders zegt dat het wel moet kunnen al komt hij na lang nadenken niet veel verder dan Paul de Leeuw. “Hoe graag ik het ook zou willen weerleggen, ik geloof toch dat we hier een grens te pakken hebben”, vult De Smyter Rynders aan.



“De Vlaming wordt in Nederland toch als iets exotisch gezien. Het zegt iets over de openheid van de Nederlander, maar ik geloof dat ze in België toch liever een Belg op de buis zien. Nederland vindt zijn kleine broer wel lief en ongevaarlijk, maar die grote broer mag zich natuurlijk niet met het kleintje bemoeien.”

Het blijft toch lastig voor Nederlanders in België. Meer nog dan in de media speelt dat in het bedrijfsleven. Menig Nederlander die voor de liefde verhuist naar Vlaanderen, kan daar geen baan vinden. Vaak gaan ze er toch toe over hun euro's ergens tussen Breda en Rotterdam te verdienen. “In het bedrijfsleven zijn Nederlanders in België echt minder zichtbaar”, zegt De Smyter, die een boek schreef over Belgen in het Nederlandse bedrijfsleven. “Vaak speelt daar de matige kennis van het Frans een rol, maar ook het inlevingsvermogen van de Nederlander. Die denkt vaak dat hij België er wel ‘even’ bij kan doen. Een misvatting: het is echt een compleet andere cultuur.”

De Nederlander heeft dus nog wat te leren wil hij in België overleven. En Vlaanderen is lang niet meer dat kleine broertje dat op moet kijken tegen die grote jongen in het Noorden. De wat klungelige BRT van weleer heeft plaatsgemaakt voor flitsende programma's en de Vlaming schuift zelfverzekerd aan bij Nederlandse talkshows. Maar misschien is het nu wel tijd voor een kleine inhaalslag voor de Nederlander in het Zuiden. Nee, Vlaanderen hoeft van mij geen Hollandse restaurants en biercafés te openen, maar het kan zich wel iets meer openstellen voor ons ‘Ollandse’. Wij zijn heus niet allemaal arrogant schreeuwerig. En als het even kan, laat een Nederlander een leuk Vlaams televisieprogramma presenteren en schenk ons een klein Belgisch krantje. ➔

Pieter-Bas van Wiechen (1975) is schrijver en radiomaker met een bovengemiddelde interesse voor België, Duitsland, Suriname en ‘Caribisch’ Nederland. Hij woonde in 2008 en 2009 in Brussel en werkte er als freelance correspondent voor diverse Nederlandse media. Nu, terug in Amsterdam, werkt hij onder meer voor de VPRO, Het Parool en De Brakke Grond.

Lees meer op:
www.levenoppluto.nl

Geschiedenis voor Noord en Zuid

Een gesprek met Siebrand Krul, hoofdredacteur van G/Geschiedenis

De grote krantengroepen in de Lage Landen vervlaamsen. Na de overname van Nederlandse kwaliteitsbladen door de Persgroep is NRC Handelsblad nu ook door het Vlaamse bedrijf Mediahuis overgenomen. Nichebladen bouwen eveneens bruggen. Ter illustratie: G/Geschiedenis.

Frans Crols

Op de omslag van het nummer 7, jaargang 2014, van G/Geschiedenis prijken twee gladiatoren die in het Colosseum hun bloed verspillen voor de massa. Vandaag speelt wie bloed wil zien games. Een tikkelkje beschaafder worden wij wel. G/Geschiedenis heeft een redactie in Nederland en een co-uitgever en drukker in Vlaanderen. De twee adressen zijn respectievelijk in Baarn en Roeselare. Siebrand Krul is hoofdredacteur van het maandblad: "G/Geschiedenis wordt voor iets meer dan de helft overgenomen van het Duitse G/Geschichte, dat verschijnt bij uitgeverij Bayard in Augsburg. Bayard is een van de deelnemers in uitgeverij SPN, dat G/Geschiedenis uitgeeft. Het oudere en beter bekende Spiegel Historiael heet tegenwoordig Geschiedenis Magazine en heeft niets te maken met G/Geschiedenis."

Bayard is de Franse uitgever waarmee het Vlaamse Roularta Media Group uit Roeselare – bekend van onder meer zijn nieuwsmagazines Knack, Trends, Sportmagazine, de commerciële zender VTM, huis-aan-huisbladen en Plus voor de 55-plusser, met een grote oplage in Nederland – een kwarteeuw samenwerkt.

Siebrand Krul is een Friese boerenzoon, geboren in 1955, studeerde aan de Rijksuniversiteit Groningen en was tussen 1990 en 2011 werkzaam bij een uitgeverij van historische boeken en kunstboeken. Sindsdien is hij verantwoordelijk voor de inhoud van G/Geschiedenis als eenmansbedrijfje.

Wat is uw redactionele lijn?

Siebrand Krul: "Ons uitgangspunt is het bieden van prettig leesbare en inhoudelijk verantwoorde artikelen over de geschiedenis. We willen wel iets nieuws brengen, vandaar de uitgebreide thema's die echt verdieping geven. Ook bijvoorbeeld de tentoonstellingen- en boekenrubriek staan de lezer ten dienste om juiste keuzes te maken en plezier aan geschiedenis te beleven."

Hoe zoekt u naar thema's en artikelen die lezers in Noord en Zuid kunnen bevallen?

"Ik ben historicus, weliswaar toegespitst op de Nederlandse geschiedenis, maar met jarenlange ervaring met Vlaamse geschiedschrijving over onder meer Gent, Land van Waas, Limburg, Antwerpen en daarom denk ik te weten wat bij de lezer in de smaak valt. We beschikken gelukkig over een grote schare enthousiaste medewerkers die méér ideeën aanleveren dan we kwijt kunnen."

Zijn geschiedenisartikelen over Noord en Zuid van de Lage Landen een groot bestanddeel van de inhoud?

"Naast de uitgebreide thema's zorg ik voor evenwicht in onderwerpen Vlaams en Nederlands: in elke editie staat zeker één specifiek Belgisch en één specifiek Nederlands artikel. Er zijn trouwens ook voldoende raakvlakken om grensoverschrijdende bijdragen te maken, ik denk bijvoorbeeld aan de havens, koning Willem I, de opstand van 1830."

Is de sector van geschiedenisbladen in de Lage Landen competitief, met veel aanbieders of is er een krimp veld van bladen?

"De sector breidt almaar uit: vorig jaar verscheen een nieuw historisch tijdschrift in België en in Nederland zijn het er over een halfjaar zes. Dat betekent dat er een grote markt is voor geschiedenis."

Hoe evolueert het abonneeaantal, is er losse verkoop?

"Wij zijn tevreden over zowel het aantal abonnees als de losse verkoop. Er is een opvallend evenwicht tussen de verkoop in Vlaanderen en die in Nederland. Dat is logisch gezien de hardere concurrentie in Nederland, maar toch ook een teken dat G/Geschiedenis in beide landen wordt gewaardeerd en een stabiele situatie kent."

Voert u een actieve multimedialiteit?

"We onderhouden met goede regelmaat een aantrekkelijke website en brengen ongeveer eens per twee





Siebrand Krul: "De geschiedenis is mijn passie, die goed voor een breed publiek te fabriceren, is mijn missie"

weken een digitale nieuwsbrief. Het blad is verder als app te koop."

Verschillen Nederlandse van Vlaamse lezers?

"De belangstelling voor geschiedenis neemt de laatste tijd in Vlaanderen snel toe, dat merken wij duidelijk. Die belangstelling is er misschien altijd geweest, maar uitgevers slaagden er niet in, hiervoor goed aanbod te maken. Misschien dat Nederlanders iets meer interesse hebben in onderwerpen verder van huis en Vlamingen vooral op het waardevolle in eigen omgeving gericht zijn."

Was de journalistiek een droom?

"Nee, maar ik beschouw G/Geschiedenis als uitvoering van het historisch ambacht, niet zozeer als journalistiek. De geschiedenis is mijn *passie*, die goed voor een breed publiek te fabriceren, is mijn *missie*".

Ziet u kansen voor de culturele, economische, maatschappelijke samenwerking van Vlamingen en Nederlanders?

"Duidelijk is te merken dat er de laatste tien, vijftien jaar opvallend meer wederzijds begrip is gekomen, en dat uit zich ook in wederzijds respect. Nederlanders zijn niet langer hatelijk en afstandelijk tegenover Duitsers, maar waardierend en vriendelijk; Nederlanders kijken niet meer met dedain naar België,

maar stellen het rijke cultuurleven op hoge prijs en komen bijvoorbeeld in grote aantallen op bezoek. In dat kielzog komt het uiteraard steeds makkelijker tot samenwerkingsverbanden."

Volgt u de Belgische politiek van dichtbij? Wat vindt u op dit moment van de ommekeer door de verkiezingen van 25 mei, de deelname op Vlaams vlak van een versterkte N-VA en op het federale vlak een doorbraak van diezelfde partij?

"De Belgische politiek volg ik via dagelijkse nieuwsberichten, maar ik hoed me ervoor hierover een krasse mening te hebben. Het is aan de Belgische burgers die bestuurders te kiezen die het kiesstelsel mogelijk maakt. Wellicht leidt deze periode met N-VA tot ook voor België even pijnlijke maar noodzakelijke hervormingen op sociaal-economisch vlak. Zolang de democratische spelregels in acht worden genomen, hoeft een experiment niet verkeerd te zijn."

Moeten de Vlamingen de Benelux een nieuwe stimulans geven?

"Dat moeten ze alleen doen als er een duidelijk doel mee gediend is. Zo niet, dan voldoen tal van afzonderlijke initiatieven die de bevolking wellicht meer aanspreken dan de Benelux, die toch een enigszins vaag en ambtelijk imago heeft." ←

Frans Crols was hoofdredacteur en directeur van het financieel-economische weekblad Trends. Hij is redacteur bij Doorbraak en Neerlandia.

Contact: frans.crols@telenet.be.

Vrouwen in de Grote Oorlog

Stefaan Vandenbussche

In de periode 2014-2018 herdenkt niet alleen Vlaanderen, maar de hele wereld de Eerste Wereldoorlog, die 'Grote Oorlog'. Die herdenking zal met tal van evenementen en plechtigheden gepaard gaan. Veldslagen zullen herdacht worden, wapenfeiten, slachtpartijen allerhande.

De Vlaamse regering investeert zwaar in deze eeuwherdenking, maar ook Europa, de Belgische federale regering, de provincies, de steden en gemeenten, musea en erfgoedverenigingen leveren grote inspanningen om deze verjaardag niet zomaar voorbij te laten gaan, en terecht.



Mairi Chisholm en Elsie Knocker

[bron: Diane Atkinson, Elsie and Mairi Go to War: Two Extraordinary Women on the Western Front, Cornerstone, 2009]

Deze herdenking moet er vooral een worden waarin de gewone mens centraal staat. De gewone soldaat, de vrijwilliger, die veelal gelokt werd met valse beloften. "Zu Weihnachten sind wir wieder zu Hause", "We'll be home again by Christmas" of "Met Kerstmis zijn we weer thuis". Het was maar de eerste leugen

in een hele smerige reeks, producten van de propaganda die als een nieuw psychologisch wapen werd ingezet. Het lijden van de frontsoldaat, Belg, Brit of Duitser, Fransman of Rus, Oostenrijker, Serviër of Amerikaan: dat moet centraal staan in die herdenking. En naast het lijden van de soldaten staat het lijden van de burgerbevolking. Het lijden onder het oorlogsgeweld van kinderen en ouderen, van zowel mannen als vrouwen. Het idee om iets te doen rond het thema *vrouwen in de Grote Oorlog* komt oorspronkelijk van mijn vrouw Hilde. Sinds 2006 organiseer ik jaarlijks een uitstapje naar Ieper en de Westhoek, waar we de plechtigheden bijwonen naar aanleiding van de herdenking van de Wapenstilstand. Het was bij een van die gelegenheden dat zij opmerkte: "Zijn er dan geen vrouwen die het waard zijn herdacht te worden?" Inderdaad, op 11 novemberplechtigheden worden altijd soldaten herdacht, bevelhebbers, mannen.

Ik nam haar opmerking ter harte en ging op zoek naar verhalen over vrouwen die een rol gespeeld hadden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Terwijl ik eerst dacht dat het niet eenvoudig zou zijn om iets over *vrouwen in de Grote Oorlog* te vinden, bleek uiteindelijk de moeilijkste opdracht een selectie te maken uit al het beschikbare materiaal.

Die eerste zoektocht resulteerde in een bundeltje met 33 verhalen van meisjes en vrouwen, bekende en onbekende, die een rol gespeeld hebben tijdens de oorlog van '14-'18. Die verhalen gaan over Amerikaanse, Duitse, Engelse, Franse, Nederlandse, Oostenrijks-Hongaarse, Poolse, Russische en Schotse meisjes en vrouwen die, al dan niet vrijwillig, bij de oorlogsgebeurtenissen betrokken raakten. Het bundeltje werd in november 2008 verspreid onder de deelnemers aan het 11 novemberuitstapje en in de zomer van 2011 werd mij gevraagd om over *vrouwen in de Eerste Wereldoorlog* een lezing te geven. Ik kreeg ruim zes maanden voorbereidingstijd en in februari 2012 bracht ik de lezing voor het eerst in de voor altijd met de Eerste Wereldoorlog verbonden stad Diksmuide.

In twee uur krijgt de luisteraar een selectie van een tiental verhalen te horen die een persoon, situatie of gebeurtenis typeren. Het ene verhaal is schrijnend, in een ander steekt dan weer wat humor. Maar ieder verhaal dwingt respect af voor de rol die zo veel meisjes en vrouwen, elk op hun manier, met hun eigen achtergrond en afhankelijk van hun levensomstandigheden, noodgedwongen hebben gespeeld in die Grote Oorlog van 1914-1918.

De lezing begint met het verhaal van mijn grootmoeder aan moederskant, *Marie Vermaercke*, uit het Oost-Vlaamse Deinze. Zij beschrijft hoe ze als zestienjarig meisje in 1916 de plaats van haar vader innam in een Duitse cel. Ik begin met deze onbekende vrouw om aan het publiek duidelijk te maken dat ieder verhaal de moeite loont en dat iedereen in zijn of haar familie een verhaal moet kennen uit de Eerste Wereldoorlog.

Dan breng ik het verhaal van *Käthe Kollwitz*, in Vlaanderen vooral bekend door haar beeldengroep *Het treurende ouderpaar*, die nu opgesteld staat bij het graf van haar zoon Peter op de Duitse militaire begraafplaats van Vladslo. Met dit verhaal toon ik ook aan dat Käthe Kollwitz een sociaal geëngageerde kunstenares, echtgenote en moeder was. Ik verwijs ook naar het trieste lot van de Duitse begraafplaatsen in Vlaanderen, die eind jaren 1950 ontruimd en samengevoegd werden. Uit Polen en Frankrijk komt het verhaal van *Marie* en *Irène Curie*, moeder en dochter, wetenschappers en allebei ook Nobelprijswinnaars. Bij het uitbreken van de oorlog hebben beiden slechts één doel: zo snel mogelijk hun kennis en hun radiografische apparatuur ten dienste stellen van de lijdende soldaten. Marie en Irène werken langs het westelijk front van Nieuwpoort tot aan de Zwitserse grens, maar ze hebben vooral sympathie voor het 'kleine, dappere België'. Het verhaal van *Edith Cavell*, de Engelse verpleegster en verzetsheldin, is misschien nog het bekendst. Haar executie in Brussel zorgde in het Verenigd Koninkrijk voor een golf van protest. Honderdduizenden vrijwilligers namen dienst om te gaan strijden tegen de 'barbaarse Hunnen', die er niet voor terugdeinsden om een vrouw ter dood te brengen. Een Brits-Belgisch verhaal is dat van *de Madonna's van Pervijze*, de Schotse *Mairi Chisholm* en de Engelse *Elsie Knocker*. Een Schotse tiener en een Engelse verpleegster trekken bij het uitbreken van de oorlog over het Kanaal en worden ambulancier. Zij ontwikkelen in het kapotgeschoten polderdorp Pervijze een methode van eerstehulpverlening vlak achter de voorste linies, waar gewonden transportklaar gemaakt worden. De twee financieren hun onderneming zelf, ze ontvangen daarvoor nooit een loon, maar krijgen een paar medailles opgespeld. Zij zijn de enige vrouwen die toegang hebben tot de eerste linies. Uiteindelijk moeten de twee in de lente van 1918 hun werk opgeven omdat ze slachtoffer worden van een beschieting met gasgranaten. Hun hulppost wordt gesloten, maar hun revolutionaire methode wordt niet langer in twijfel getroffen door de militaire overheden.



Rosa Zenokh, een twaalfjarig meisje uit Oekraïne, haalde in november 1914 de wereldpers. De Duitse *Vossische Zeitung* en de Amerikaanse *New York Times* brachten het verhaal van hoe zij zwaar gewond raakte bij het bevoorraden van Oostenrijkse soldaten aan het front. De artsen konden haar leven redden, maar haar linkervoet moest worden geamputeerd. Overgebracht naar een ziekenhuis in Wenen, kreeg zij er de beste behandeling en zij ontving een onderscheiding van keizer Frans Jozef II. De inwoners van Wenen stuurden haar lekkernijen, bloemen en ook boeken, waar ze geen regel in kon lezen. Het kind sprak alleen Roetheens en daarenboven kon ze helemaal niet lezen. Een kind, een meisje, gebruikt of misbruikt door de keizerlijke Oostenrijkse propagandamachine ...

Uit Amerika komt de verpleegster *Ellen La Motte*, die vrijwillig naar Frankrijk en België komt om er in de hospitalen achter het front te werken. Zij schrijft een boek over haar ervaringen als verpleegster aan het westelijk front, dat door de Amerikaanse overheid tot tweemaal toe verboden werd. Erwin Mortier herontdekte haar boek en maakte er een prachtige vertaling van. De Belgische verzetsheldin *Gabriëlle Petit* uit Doornik werd door de Duitse politie opgepakt, veroordeeld en terechtgesteld. Het doodvonnis tegen haar werd door een Duitse militaire rechtbank uitgesproken in de Senaat. Ze wordt opgesloten ➔

Het treurende ouderpaar van Käthe Kollwitz in Vladslo, West-Vlaanderen.

Stefaan Vandenbussche is medewerker bij de CD&V-fractie in het Vlaams Parlement en volgt in die hoedanigheid de herdenking van 100 jaar Grote Oorlog. Sinds februari 2012 brengt hij een lezing over vrouwen in de Grote Oorlog. De lezing maakt duidelijk dat de Eerste Wereldoorlog niet uitsluitend een mannelijke aangelegenheid was. Vrouwen hebben méér dan hun steentje bijgedragen in deze wereldbrand, deze *Grande Guerre* of *Great War*, die een einde zou maken aan alle oorlogen. Vrouwen waren evenzeer slachtoffer.

in de gevangenis van Sint-Gillis (Brussel), gemarteld en ondervraagd, maar ze zwijgt. Op 1 april 1916 wordt ze geëxecuteerd op de schietbaan van Schaarbeek. Gabriëlle Petit was amper 23 jaar oud. Haar verhaal werd pas na de oorlog algemeen bekend.

Een ander triest verhaal is dat van *Nellie Spindler*, een Engelse verpleegster die het leven liet bij een artilleriebeschieting in de buurt van Poperinge. Zij werd begraven op Lijssenthoek Military Cemetery tussen 10.785 mannen. Zij is de enige Britse vrouw die sneuvelde en begraven werd in de Ieperboog. *Bertha Krupp*

Grafsteen van Ursula Brückner, geboren in 1910 in Windhoek, gestorven in 1916 in Brussel



was de enige erfgename van het Duitse staalconcern uit Essen in het Duitse Ruhrgebied. Zij gaf haar familienaam aan haar echtgenoot Gustav en haar voor naam gaf ze aan een 42 cm-kanon, de *Dicke Bertha*, dat onder meer de forten bij Luik vernietigde.

Het Kruppconcern was actief in kolen, staal en wapens en was een belangrijke leverancier van artilleriestukken voor het Duitse leger tijdens de beide wereldoorlogen. Als moeder betaalde Bertha een zware tol.

In Limburg breng ik graag het verhaal van burgemeestersvrouw *Anna Reggers* uit het grensdorp Kanne. Bij de doortocht van Duitse troepen werd zij, samen met haar gast Jean Derriks, op brutale wijze vermoord door Duitse soldaten die haar woning binnenvielen. Als ik in Oost-Vlaanderen ga spreken, vertel ik over de zogenaamde *Dodendraad* en de smokkel van goederen, berichten en mensen over de Belgisch-Nederlandse grens in het dorp Boekhoute. Drie inwoners van het dorp, waaronder twee vrouwen, *Leonie Rammeloo* en *Emilie Schatteman*, werden opgepakt op verdenking van spionage, ter dood veroordeeld en geëxecuteerd op de schietbaan in Gent.

Niemand kent nog de naam *Ursula Brückner*. Dit kind dat zes jaar en vier maanden oud werd, ligt al bijna honderd jaar begraven op het Duitse militaire ereperk van de Brusselse begraafplaats in Evere. Geboren in Windhoek, Duits Zuidwest-Afrika, om te sterven in Brussel.

Käthe Kollwitz schreef op 31 december 1917 in haar dagboek:

Wat heeft het afgelopen jaar gebracht? Wat heeft het genomen? Het jaar was zwaar en moeilijk zoals de beide andere oorlogsjaren. Het heeft de vrede niet gebracht. Het heeft alleen maar genomen en genomen. Mensen genomen, geloof genomen, hoop genomen en kracht genomen.

Aan de hand van deze verhalen hebben we een wereldreis gemaakt die ons in veel landen van het Europese continent, de Britse eilanden, Amerika en zelfs Afrika heeft gebracht. Het zijn stuk voor stuk boeiende verhalen, en toch: het zijn *máár* een tiental verhalen, er zijn nog zo veel andere verhalen van vrouwen tijdens de Eerste Wereldoorlog die de moeite lonen. ➡

“Je moet een beetje gek zijn om Nederlandse boeken in het Servisch te vertalen”

Letterenfonds Vertaalprijs voor Jelica Novaković

Wie haar bedachtzaam hoort praten, vergeet nooit meer haar karakteristieke lijzige stemgeluid, zeker niet als daar af en toe onverhoeds die klaterende lach doorheen schiet. Die vrolijke, ontwapenende en relativerende lach typeert haar. Jelica Novaković, de onbetwistbare ambassadeur van de cultuur der Nederlanden in Servië, is geboren in Belgrado en van haar vierde tot haar elfde opgegroeid in Den Haag. Als hoofd van de vakgroep neerlandistiek aan de Universiteit van Belgrado heeft ze generaties studenten vertrouwd gemaakt met de Nederlandse en Vlaamse literatuur en cultuur. Ze stelde bloemlezingen samen van Nederlandstalige literatuur in het Servisch en zelfs een lexicon van de Nederlandse en Vlaamse literatuur. Maar ook als vertaalster van Nederlandstalige romanciers en dichters heeft ze de stem van de Nederlandstalige letterkunde laten horen in de Balkan. Meer dan vijftig werken heeft ze ondertussen vertaald, ook poëzie. Voor die niet-aflatende inzet en voor de kwaliteit van haar vertaaloeuvre, dat ondertussen werk omvat van Hugo Claus, Adriaan van Dis, Willem Elsschot, W.F. Hermans, Oek de Jong, Cees Nooteboom, Robert Vuijsje en Herman Koch, heeft ze nu terecht de Letterenfonds Vertaalprijs gekregen. In haar gezellige flat in Belgrado zit ze er ontspannen bij: een interview over vertalen en over Nederlandstalige cultuur is een kolfje naar haar hand.

Winnaars Letterenfonds Vertaalprijzen 2014

De Letterenfonds Vertaalprijzen zijn afgelopen december uitgereikt aan Paul Beers en Jelica Novaković. Aan de prijs is 10.000 euro verbonden. Om voor de prijs in aanmerking te komen, moeten literaire vertalers zich onderscheiden door hun hoge kwaliteit van vertalen én door hun inzet als ambassadeur voor een bepaald taalgebied. De prijs wordt elk jaar uitgereikt aan een literair vertaler in het Nederlands en om het jaar aan een vertaler uit het Nederlands. Novaković vertegenwoordigt de Nederlands literatuur in Servië, Beers vertaalde oeuvres van Gombrowicz, Bachmann en Menasse.

Na zo veel vertaalde Nederlandstalige romans, van Nescio tot Van Dis en van Elsschot tot Claus, wat ben je dan nu aan het vertalen?

Eigenlijk drie vertaalopdrachten tegelijk: *Het diner* van Herman Koch, *De helaasheid der dingen* van Dimitri Verhulst en een bloemlezing gedichten van Eva Gerlach.

Nederlandse poëzie! Is daar belangstelling voor in Servië?

Dat laatste is een opdracht van een Bosnische uitgever uit Banja Luka voor wie ik al eerder poëzie ver-

taald heb van Rozalie Hirs. Hij is een heel gedreven man. Ik weet niet hoe het hem lukt om zo veel uit te geven. Ook bundels met kortverhalen van internationale auteurs bijvoorbeeld. Hij heeft ook een poëzieprijs gesticht en heeft zelf een Sloveense poëzieprijs gekregen. Die man is nog gekker dan ik (lacht).

Hoezo 'gekker dan ik'?

Ja, er is toch een bepaalde gedrevenheid voor nodig, die dwars staat op de huidige mentaliteit en niet berust op profijt en in die zin heel anachronistisch.

Welk soort werk krijgt hier belangstelling?

Dat is een moeilijke vraag. Ik denk niet dat ik daar een mooi verhaal over kan vertellen. Uitgevers verkeren in een uiterst penibele positie. Ten eerste is de koopkracht van de doorsneeburger erg gezonken en dus proberen ze te overleven met allerlei soorten compromissen. Ze vertalen vooral wat kan rekenen op subsidies. En dat wordt overal minder. En buitenlandse subsidies gaan vooral naar bekroonde werken, terwijl dat niet noodzakelijk betekent dat het ook de beste werken zijn. Het betekent in ieder geval dat er voor klassiekers minder belangstelling is en vooral dat het allemaal heel actueel moet zijn en heel snel moet gebeuren, waardoor de vertalingen ook niet altijd zo goed zijn. Komt daar nog bij dat het enorme investeringen vergt als je een relatief onbekende ➔

Ludo Beheydt

literatuur wilt introduceren, want je moet een beeld van de cultuur creëren. En wat de Nederlandstalige cultuur betreft, die is vooral bekend als visuele cultuur en dus is daar meer interesse voor dan voor de literatuur. Bovendien is er hier dan ook weer een oriëntatie naar Latijns-Amerikaanse auteurs. Het fantastische daarin spreekt aan omdat de sensibeleit vergelijkbaar is. Hoewel anderzijds de Scandinavische literatuur het laatste decennium ook wel erg in trek is. Dus er zijn nog wel mogelijkheden, maar er moet aan gewerkt worden.

Welke werken heb je zelf het liefste vertaald?

Je zou zeggen, als je naar mijn lijstje kijkt, dat ik alle kanten op kan en dat daar geen voorkeur uit blijkt. Maar dat komt, ik heb een soort beschavingsmissie op mij genomen om de hele literatuur een beetje in kaart te brengen. En ook wel: ik kan niet voorspellen wat er zal aanslaan en dus wil ik zorgen voor een zo breed mogelijke keuze.

Wat mezelf betreft: ik hou van stilistisch veeleisende auteurs en dan heb je eigenlijk toch meer aan klassiekers. Ik hou erg veel van het fin de siècle en heb bijvoorbeeld erg genoten van Marcellus Emants, maar toch ook van de humor van Willem Elsschot. En van poëzie: Charles Ducal, Eva Gerlach, Martinus Nijhoff, Hendrik Marsman. En Achterberg, een van mijn favorieten. Vasalis ook! Dus, ja, toch eerder klassiekers.

Een boekenplank vol vertaalde
Nederlandstalige literatuur

(foto: Vladimir Novaković)



Heb je een voorkeur voor Vlaamse of Nederlandse literatuur? En zit daar een verschil tussen?

Daar zit zeker een verschil tussen, dat voortkomt uit een verschil in culturele identiteit. Ik probeer dat zo uit te leggen: bij de Vlaamse cultuur hebben wij soms een herkenningsservaring, een herkenning van de manier waarop er omgegaan wordt met autoriteit. Het verzet tegen autoriteit is herkenbaar. En wat de Noord-Nederlandse cultuur betreft: daar gaat het eerder om het ontdekken van iets wat totaal anders is. Zeker bij recentere werken als die van Herman Koch of Robert Vuijsje.

Bij Koch: geweld en gewelddadigheid bijvoorbeeld. Het is hier interessant te merken hoe men in Nederland met een taboeonderwerp als geweld omgaat. Geweld is hier zozeer deel van de werkelijkheid dat het gewoon weer een verschil is. Het is een openbaring: "Hoh, daar gaat men er dus zo mee om!" Dat gold ook voor *Alleen maar nette mensen* van Vuijsje. Dan is dat misschien voor mij ook wel bewust of onbewust mijn keuze om te laten zien dat Nederland niet alleen maar dat is wat men zich daar graag bij voorstelt. Hier heersen alleen maar positieve vooroordelen: Nederland dat gereduceerd wordt tot de grachtengordel met de coffeeshops (lacht).

Welke werken vond je het moeilijkst om te vertalen?

Rozalie Hirs vond ik heel moeilijk. Dat is poëzie van een experimentele moderniteit met een sensibeleit die voor een buitenlander heel moeilijk in te voelen is. Ik heb die bundel trouwens samen vertaald met een Kroatische collega, die de helft voor zijn rekening genomen heeft. De aanpak was soms zo vreemd dat we Skypesessies hadden met haar waarin we haar onze problemen voorlegden. Soms waren we totaal radeloos: we wisten absoluut niet wat ze wilde zeggen. En toen ze het begon uit te leggen, werd het zo persoonlijk dat we het niet konden navoelen, maar ook wel omdat we problemen hadden met de grammatica. Soms konden zinnen al niet in het Nederlands en al helemaal niet in het Servisch. Niet vanwege een strakke vorm, rijm of zo, maar vanwege een totaal ontworpen zinsbouw.

Anderzijds, met Hubert Lampo's *De komst van Joachim Stiller* had ik ook nogal moeite, vooral met dat bijwijlen gekunstelde en barokke taalgebruik. Niet mijn stijl, maar als vertaler moet je die wel proberen recht te doen. Dat viel wel eens tegen. Maar in het algemeen hebben vertalers vooral problemen met slecht geschreven tekst. Af en toe zie je zinnen passeren die gewoon niet kloppen.

Welke aspecten van het Nederlands leveren de meeste problemen op bij het vertalen?

Als ik naar beginnende vertalers kijk, dan is het vooral de fraseologie die ze moeilijk kunnen inschatten. Natuurlijk ook de modale partikels, maar – en dat



klinkt heel raar – het moeilijkst zijn toch de heel eenvoudige dingen, de absoluut eenvoudigste, alledaagse zinnen. Om maar iets te noemen: het binnenkomen en het gaan zitten worden vanuit een heel ander perspectief gezien. Talen hebben heel verschillende percepties van het gewone dagelijkse taalritueel. Zo'n zinnetje bij Herman Koch bijvoorbeeld: “Mijn vrouw weet toch echt zeker dat zij een kamer met uitzicht op zee had gereserveerd.” Moeilijk, dat “toch echt zeker”.

En natuurlijk bij poëzie: het probleem dat je iets moet interpreteren wat je eigenlijk veel beter open kunt laten, zoals het genus in liefdespoëzie. Je kunt in liefdespoëzie het object van de liefde heel ongedefinieerd laten, wat tegenwoordig sowieso een aanbeveling is (lacht). Maar in het Servisch kan dat niet: je moet expliciet vertalen dat het een man of een vrouw is. Komt daar nog bij dat je in het Servisch veel makkelijker rijm krijgt, wat ook wel eens lastig is, zeker in moderne poëzie.

Bots je ook wel eens op cultuurverschillen?

Voorlopig op cultuurgebonden woordenschat. We zijn nu zelfs bezig met het aanleggen van een lexicon

met cultuurspecifieke termen. Zoals de koffiepoot bijvoorbeeld. De koffiepoot bestaat hier niet, omdat koffie hier op een heel andere manier gezet werd, met zo'n Turks kannetje, wat heel andere associaties oproept. Maar een theepot kan je dan weer wel vertalen. Ik heb zelf *Pijpelijntjes* van Jacob Israël de Haan vertaald en daar krijg je zeer veel cultuurspecifieke woorden, die dan ook nog eens verouderd zijn. Dan zit er niets anders op dan wat opsporingswerk te doen en dan geef je wat uitleg in de tekst of zelfs in een voetnoot.

Als je nu zelf vrij kon kiezen wat je nog zou willen vertalen?

Dat zou een combinatie worden van velerlei genot! (lacht) Ik zou bijvoorbeeld Couperus in Indonesië willen gaan vertalen. *De Stille kracht* ter plekke gaan inleven en vertalen. Maar er is nog zoveel meer. Een heerlijk gelaagd boek als *Het land van herkomst* van Du Perron of *De koele meren des doods* van Van Eeden, en een toch ook wel hedendaags werk als *De helaasheid der dingen* van Verhulst, waar ik nu mee bezig ben. ←

Jelica Novaković uit Belgrado, winnares van de Letterenfonds Vertaalprijs 2014

© Sven Peeters / PEN Vlaanderen

Ludo Beheydt was hoogleraar Civilisation néerlandaise en Linguistique néerlandaise aan de Université catholique de Louvain. Hij was bijzonder hoogleraar Cultuur der Nederlanden aan de Universiteit van Amsterdam en daarna aan de Universiteit van Leiden. Hij is redacteur van Neerlandia.

Contact: ludo.beheydt@skynet.be.

Middelnederlandse literatuur leeft door in Afrikaanse letteren

Hennie van Coller

Invloed is een van de meest problematische termen in de literatuurwetenschap. Vaak wordt het onterecht in verband gebracht met het bekende stimulus-responsmodel uit de communicatiekunde, waar bron en doel duidelijk onderscheiden worden en in een hiërarchische verhouding staan: het werk dat (of de letterkunde die) een ander zou beïnvloeden,

staat in de bevoorrechte positie en die ander is bijna een passieve ontvanger. De relatie tussen teksten is echter oneindig gecompliceerder.

In de klassieke tijd tot en met het aanbreken van de romantiek is *invloed* positief geëvalueerd en was Jurij Lotmans bekende *Esthetica van de Identiteit* van toepassing: een literair werk moest niet alleen aan de verwachting van de lezer beantwoorden; *imitatio* (navolging) en *aemulatio* (navolging met verbetering van de oorspronkelijke tekst) werden positief benaderd. Het was eerst met het aanbreken van de romantiek en de nadruk op (artistieke) vrijheid dat de *Esthetica van de Oppositie* weerklank vond: literaire werken moesten de verwachting doorbreken. Dit ideaal van *oorspronkelijkheid* en *vernieuwing* is nog steeds van belang in de hedendaagse zienswijze op literatuur.

De verhouding tussen het Nederlandse en Afrikaanse literatuursysteem wordt niet gekenmerkt door het passief kopiëren van Nederlandse modellen in het Afrikaanse systeem. Creatief herschrijven is meestal ook een ‘terugschrijven’, zoals verwacht kan worden binnen een postkoloniaal paradigma. Als er sprake van een wetmatigheid zou kunnen zijn in de ontwikkeling van de Nederlandse en Afrikaanse letterkunde of deze literaire systemen, dan kunnen daarbij vijf fasen onderscheiden worden:

- (1) Een beginnende fase, waarin overlevering meestal mondeling gebeurt, anonimiteit vaak voorkomt en de literatuur in dienst staat van religieuze, politieke en dergelijke ‘externe’ factoren.
- (2) In een volgende fase krijgen we een toekennen van de modellen en tradities van de dominante cultuur waaraan (literaire) werken en modellen ontleend worden. Dat gebeurt door verschillende vormen van herschrijven: adaptatie, vertaling, *aemulatio* en andere vormen van intertekstualiteit.
- (3) De opkomst van een geldend nationalisme, waarin gestreefd wordt naar een eigen identiteit en dat wat eigensoortig is. Dat moet ook beschermd worden tegen de invloed van de voormalige kolonisatiemacht. Taalzuivering is een gevolg, maar ook het scheppen van een eigen literaire traditie.



Sint-Brandaan en de walvis in Codices Palatini germanici 60, fol. 179v (ca. 1460) © Universitätsbibliothek Heidelberg: HeidICON. Die Heidelberger Bilddatenbank < <http://HeidICON.uni-hd.de> > [bron: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg60/0370>]

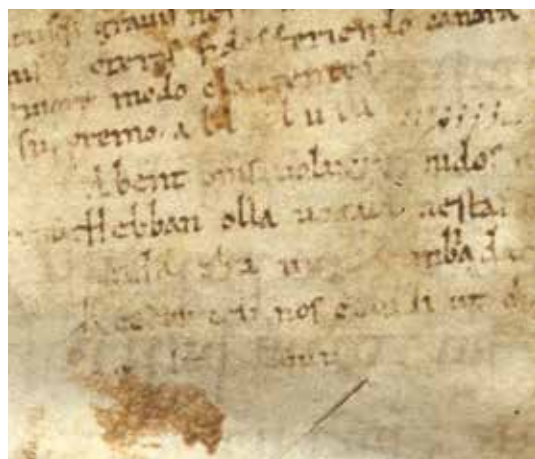
Het culturele zelfbewustzijn groeit, doordat de taal gestandaardiseerd wordt, de kunstenaar zijn identiteit vestigt door 'ondertekening' van zijn product, aanspraak maakt op zijn 'bezi' en het esthetische versterkt wordt.

- (4) Een fase van bijna algehele emancipatie, waarin zelfvertrouwen toeneemt en het eigen literaire systeem niet meer zo angstvallig beschermd hoeft te worden.
- (5) Een fase waarin de onafhankelijkheid zo is toegenomen, dat de eigen literaire traditie en de kernaspecten daarvan (modellen, thema's, stijlsorten, subgenres, toonaangevende auteurs en teksten) toenemend op parodiërende wijze herschreven worden.

De verhouding tussen de twee literaire systemen is er niet een van parallellisme. Wat wel opmerkelijk is, is dat de Afrikaanse letterkunde, die inderdaad een gesprek aangaat met de eerste twee fasen van de Nederlandse letterkunde, namelijk de vroege en latere middeleeuwen, meestal voortkomt uit een veel latere fase van ontwikkeling. Een uitzondering is het beroemde Afrikaanse gedicht *Op Hartebeesfontein* van Pikkedel uit de 19de eeuw. Dat is duidelijk een nabootsing van het middeleeuwse gedicht *Het Kerelslied* én Bredero's *Boeren Geselschap*. Het is echter vooral de bekende veertiger D.J. Opperman die systematisch uit de Midelnederlandse letterkunde put met zijn herdichting van toonaangevende teksten uit die tijd.

Bijna elk overzicht van de Nederlandse letterkunde begint met de vermelding van een tekstfragment uit de 12de eeuw: een *probatio pennae*, het uitproberen van een nieuwe ganzenvaar, waarmee destijds door monniken in kloosters geschreven werd. Op de achterkant van een bladzij van een manuscript heeft een van de monniken het volgende geschreven:

*hebban olla vogala nestas hagunnan
hinase hic enda thu
uuat [wat] unbidan uue [we] nu [?]*



In het Afrikaans: *Alle voëls het met neste begin, behalwe ek en jy. Waarop wag ons nog?* Het fragment is pas in 1932 ontdekt door de taalkundige Kenneth Sisam, in de Bodleian Library in Oxford. Vandaag wordt het vaak genoemd als het eerste stuk geschreven Nederlands, hoewel Luc De Grauwe enkele jaren geleden beweerde dat het fragment in het Oudengels geschreven is.

Verskillende Afrikaanse dichters (onder wie Daniel Hugo en Stephen Bouwer) verwijzen in hun eigen gedichten naar het fragment. Oppermans gedicht *Na 'n besoek aan die dieretuin in Negester oor Ninevé* (1947) legt al een impliciet verband in deze versregels: *Twee kraaie het hul nes gemaak / van stukkies draad [...] net in 'n enkelkamer ek en jy / van hulle vreugde afgeskei*. De ondertitel van dit oorspronkelijke gedicht is inderdaad: *Hebban olla vogala ...*, waardoor Oppermans gedicht direct in verband gebracht wordt met het fragment, dat algemeen gezien wordt als het eerste in de Nederlandse dichtkunst. Als gedicht impliceert Oppermans vers niet alleen de universaliteit van thema's als liefde (én ontheemding), ook wordt een schatplichtigheid van de Afrikaanse taal en letterkunde aan de Nederlandse taal en letterkunde gesuggereerd. Maar nog belangrijker: daar wordt geïmpliceerd dat er een verwantschap bestaat tussen de Afrikaanse en oudere Nederlandse letterkunde. Die laatste is inderdaad deel van het historische verleden (de literaire traditie) van het Afrikaans.

Een van de bekendste en opmerkelijkste werken uit de 12de eeuw is de *Reis van Sint-Brandaan*, een werk dat ook bij Opperman een rol speelt in zijn Brandaan-reeks uit *Engel uit die klip* (1950). In die middeleeuwse tekst worden verschillende genealogische tradities (zoals een heiligenleven naast heldenverhalen) verenigd. Dat is, zoals zovele verhalen uit de middeleeuwen, een queeste of een reinigende peregrinatie naar zin en zicht op zichzelf. Jungiaans gesteld: een individuatieproces. Het is het verhaal waarin de abt Brandaan een boek leest over de schepping met zulke vreemde en voor hem aanvechtbare vertellingen dat hij het boek in het vuur gooit. Daarna verschijnt een engel aan hem, die hem beveelt om met zijn eigen ogen op onderzoek uit te gaan. Hij bouwt een schip in navolging van Noach en reist daarmee negen jaar op zee. Zijn wonderlijke ervaringen laten hem gelouterd terugkeren naar zijn huis op het patroon van de typische queeste en heldenmythen. Hij sterft kort daarna als een heilige (Van Oostrom, 2006, p. 186).

Volgens Van Oostrom (p. 188) is dit werk een verhaal van schuld en boete, verlossing en genade en als gevolg van de postmoderne 'mixing' daarin (p. 194) vandaag de dag hooggewaardeerd. Door de herdichting in *Engel uit die klip* spreekt Opperman zijn waardering uit voor het middeleeuwse werk. ➔

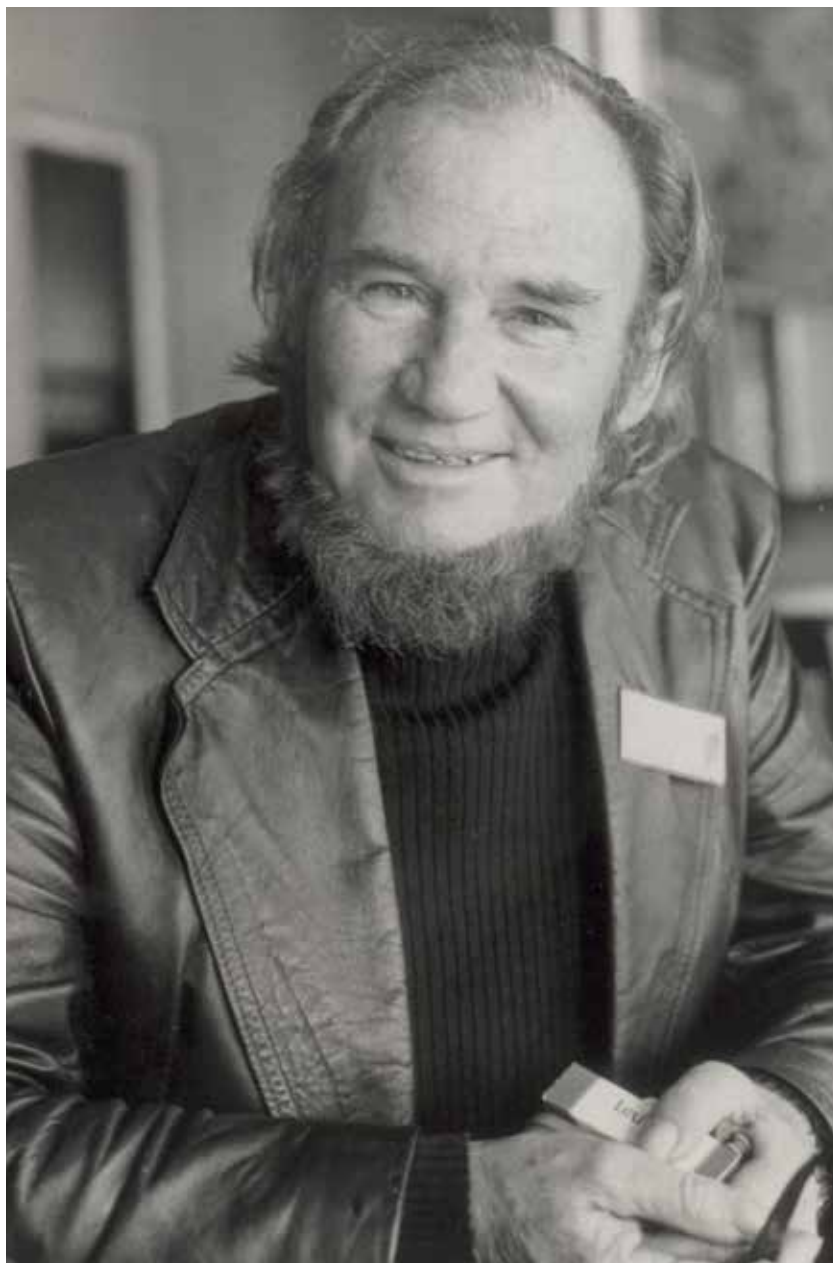
**De bekende
Oudnederlandse probatio
pennae hebban olla vogala ...**
[bron: [http://nl.popolsku.nl/
hebban-olla-vogala/](http://nl.popolsku.nl/hebban-olla-vogala/)]

Ook is er bij hem sprake van een reis “[...] om uiteindelijk ook regverdiging te vind vir die ‘boosheid’ van die kunstenaarskap” (Grové, s.d., p. 20). Bij Opperman worden ook zijn acht sonnetten in de plaats gesteld van het verbrande boek.

Thomas van Cantimpré (Cantimpratensis) schreef in 1232 het werk *Vita Christina Mirabilis* (*Het leven van de wonderbaarlijke Christina*). Broeder Geraert is verantwoordelijk voor de Nederlandse weergave van dit merkwaardige verhaal in *Leven van Sinte Kerstine de wonderbare*. Volgens de Middelnederlandse tekst was Christina een merkwaardige vrouw die in afzondering (in een woud) en in boetedoening geleefd heeft, in de onmiddellijke mystieke tegenwoordigheid van Christus. Christina is een wonder omdat zij, na een vroege dood, als het ware weer tot leven gewekt wordt. In haar boetedoening gaat zij tot het uiterste: ze springt in ovens, warme ketels en ijskoud water.

Ook Etienne Leroux (1922-1989) onderging invloed van de middeleeuwse ridderroman.

© NZAV-fotoarchief, Amsterdam



Daarbij treedt ze in zo'n mate buiten haar lichaam, dat ze in haar mystieke hoogvluchten letterlijk rond zweeft (levitatie). Haar kerk is ook niet het letterlijke gebouw, maar het woud en vooral de bomen.

Van Oostrom (2006, p. 399 e.v.) geeft een overzicht van de ontvangst van deze uitzonderlijke tekst, waaruit blijkt dat letterkundige voorgeslachten lang grote moeite hebben gehad met het leven van deze 'dorpsgeekkin'. Het is voor hen walgelijk, verdwazend of het wordt rationeel verklaard door het te beschrijven als een comateuze toestand waarin zij zou verkeren. D.J. Oppermans gedichtenbundel *Blom en baaierd* (1956) wordt traditioneel gezien als het tegenover elkaar stellen van twee werelden, zoals in de titel aangegeven: de *orde* (schoonheid, beschaving, geestelijkheid en intellect) tegenover de *chaos* (driften, id, barbaarsheid). Antonissen (1956, p. 324) noemt *Kroniek van Kristien* een "imponerende teenhanger van de 'Brandaan-siklus'" en vermeldt dat "die bereidheid om elke liggaam te word" door Opperman beschouwd wordt "as die allernoodsaaklikste bereidheid van die digter". Daaruit kan afgeleid worden dat het buiten het lichaam treden van Kristien niet enkel een dichterslijk procedé is, maar als het ware een voorwaarde voor de dichter.

Nienaber & Grové (1960, p. 16 e.v.) noemen genade het centrale motief in Opperman zijn werk. Hier, in dit religieuze gedicht, zijn daar volgens hen duidelijke kunsttheoretische [poëtische] implicaties: in de zelfopoffering van Kristien, haar pijn en uiteindelijke bruidsrelatie, wordt de zin van het dichterschap op aangrijpende wijze geopenbaard als een proces van onpartijdige verkenning, medelijden en verlossing. Zonder overdrijven getuigt Oppermans herschrijven van deze vreemde middeleeuwse tekst van een bijzonder zinvolle receptie.

De middeleeuwse ridderroman heeft als genre duidelijk sporen nagelaten in de eigentijdse Afrikaanse peregrinateliteratuur, vooral in werken van schrijvers als Etienne Leroux, Jaco Fouché en Ingrid Winterbach. Bij een moderne Afrikaanse schrijver als Leroux is de hoofdfiguur (bv. Gysbrecht Edelhart in *Die mugu*) ook een reiziger, net als Brandaan, bezig met een zoektocht én keert hij op het laatst in cyclische wijze, als een gelouterde terug naar de plek vanwaar hij vertrokken was. Ook hij ontmoet op zijn reis voortdurend verschillende mensen en dieren op episodische wijze en ondergaat een psychische groei. Fouchés roman *Die avonturen van Pieter Francken* (2005) en ook Winterbachs roman *Die aanspraak van lewende wesens* (2012) volgen precies eenzelfde patroon. Leroux zijn werk (en dat van zijn navolgers) is niet alleen in vele opzichten verwant aan hun middeleeuwse voorgangers, maar ook aan meesterwerken uit het modernisme, zoals James Joyce' *Ulysses* (1922) en Alfred Döblins *Berlin Alexanderplatz* (1929).

Gewoonlijk worden de ridderromans verdeeld in twee hoofdgroepen: de voorhoofse roman (chanson de geste) en de hoofse roman. In de voorhoofse ridderepiek speelt de feodale trouw een grote rol, ook familievetes en strijd tegen de Arabieren of de toentertijd zogenaamde Saracenen. De hele sfeer herinnert aan verschillende televisiedrama's, waar ruwe helden op een wrede manier bloedwraak plegen en waarbij mannelijkheid en kracht hoog in aanzien staan. In de hoofse traditie is er een veel grotere verfijning en een groter raffinement, vrouwenverering staat voorop en het gedrag verloopt volgens vaste verwachtingen en codes. De twee voorstellingen van Herakles die Leroux maakt in zijn roman *Die derde oog* (1966), in onderscheidenlijk de verpersoonlijking van de ruwe Demosthenes H. de Goede en de uiterst beschaafde Boris Gudenov, stemmen precies met dit contrast overeen.

Er zijn vele andere voorbeelden uit de moderne Afrikaanse literaire werken te geven waar naar de middeleeuwse letterkunde verwezen wordt: Van Wyk Louw zijn dagerslieders in *Klipwerk*, Opperman z'n herschrijving van het middeleeuwse kerstlied in zijn parodiërende *Kersliedje* en Pirow Bekker z'n verhaal *Die invloed*, een herschrijving van de middeleeuwse ballade *Twee conincskinderen*. Een van de charmantste herschrijvingen of intertekstuele gesprekken met de middeleeuwse literatuur is A.S. van Straatens hoorspel *Die potlooddief en die engel* (1985), een duidelijke verwijzing naar de typisch middeleeuwse moraliteit met de heel onwaarschijnlijke engelperschijningen.

De vraag die zich ten slotte opdringt, is waarom er (en misschien juist in een veel latere periode van relatieve zelfstandigheid van het Afrikaanse literaire systeem) zo'n duidelijk bewustzijn van de Middelnederlandse letterkunde is? Een mogelijk antwoord zou zijn dat het door de bekendheid (en inherente kwaliteit) van de teksten is, omdat ze meestal onderwezen worden binnen een cursus Afrikaans en Nederlands. Toch verklaart het niet waarom er in de Afrikaanse letterkunde nagenoeg niet op dezelfde schaal verwezen wordt naar de eveneens bekende Engelse letterkunde. Het meest waarschijnlijke antwoord is dat het Afrikaanse literaire systeem in de Middelnederlandse letterkunde zijn wortels heeft zien liggen. In een periode van ontvoogding en groeiend nationalisme heeft de historische Nederlandse letterkunde aan de Afrikaanse letterkunde een historisch verleden en een literaire traditie van eeuwen aangeboden en zodoende een jonge letterkunde gelegitimeerd. ←

Bibliografie

- Antonissen, R. (1956). *Die Afrikaanse letterkunde van aanvang tot hede*. Kaapstad, Bloemfontein, Johannesburg: Nasionale Boekhandel Beperk.
- Grové, A.P. (s.d.). *D.J. Opperman: Monografieë van die Afrikaanse letterkunde* 9. Kaapstad: Nasou Beperk.
- Nienaber, G.S. & Grové, A.P. (1960). *Christina en Kristina*. Kaapstad, ens.: Nasionale Boekhandel.
- Van Oostrom, F. (2006). *Stemmen op schrift: Geschiedenis van de Nederlandse literatuur vanaf het begin tot 1300*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Hennie van Coller is navorsingsgenoot aan de Fakulteit Geesteswetenskappe van de Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein, Zuid-Afrika.
Contact: vcollerh@ufs.ac.za.

VERSCHIJNT 5 X PER JAAR: FEBRUARI, APRIL, JUNI, SEPTEMBER, NOVEMBER

KUNST

TIJDSCHRIFT VLAANDEREN

Zin in cultuur?

Neem dan een abonnement op *Kunsttijdschrift Vlaanderen*

Het driemaandelijks algemene cultuurtijdschrift is met al 63 jaargangen op de teller een vaste waarde in het tijdschriftenlandschap.

De rijk geïllustreerde **themanummers** gaan in 2015 in op:

- Going Underground. Parallele kunstcircuits in Brussel (februari)
- Muziektheater vandaag (april)
- Beeldessay Gerolf Van de Perre (juni)
- In de ban van de bal – Esthetica van het voetbal (september)
- Hedendaags over de grens (december)

Mis deze unieke publicaties niet en neem nu een jaarabonnement voor € 32 (in België), € 40 (EU-landen) of € 46 (buiten Europa). Vraag gerust via de website een kennismakingsnummer aan.




WWW.KUNSTTIJDSCHRIFTVLAANDEREN.BE

Interview Joke van Leeuwen, Dichter der Nederlanden

“We moeten niet te snel ondertitelen”

De allereerste Dichter der Nederlanden wordt Joke van Leeuwen, geboren in Nederland en getogen in België.
 “Ik zal de komende twee jaar met nog meer kracht bruggen slaan.”

Inge Schelstraete

Tweehonderd jaar nadat het Koninkrijk der Nederlanden werd uitgeroepen, heeft het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV) voor het eerst een Dichter der Nederlanden aangesteld. Dat is geen sinecure: ‘Vlaams’ en ‘Hollands’ Nederlands groeien de jongste jaren steeds sneller uit elkaar. Maar in de in Den Haag geboren, in Antwerpen wonende schrijfster, dichteres, cabaretière en illustratrice Joke van Leeuwen vonden ze een waardige eerste ambassadeur van het Nederlands. “Voor mij was het belangrijk dat het Dichterschap samenhang met dit feestjaar”, zegt Van Leeuwen. “Ik wilde dat het duidelijk was waarom er een Dichter der Nederlanden was aangeduid, dat het een context had.”

Hebt u lang moeten nadenken of u het zou aanvaarden?

“Natuurlijk dacht ik: dit past zo bij me. Ik ben iemand van de twee kanten van de grens: lagere school in Amsterdam, middelbare school in Brussel. In mijn vormende jaren ben ik van twee kanten beïnvloed; dat uit zich ook duidelijk in mijn manier van leven. Ik voel me Antwerpenaar, maar ik volg het nieuws van beide landen.”

U was in 2008-2009 Stadsdichter van Antwerpen. Hebt u daar bepaalde lessen uit getrokken?

“Er waren organisatorisch een paar dingen die ik goed in de hand wil houden; er komen heel veel kansen en aanbiedingen op je af. Je moet niet geleefd worden door je Dichterschap.”

“Toen ik Stadsdichter was, stonden mijn gedichten niet alleen in de krant, maar kon je ze ook tegenkomen in de voetgangerstunnel of op trouwboekjes. Dat vond ik fijn en belangrijk. Er hangt nog steeds iets aan Het Paleis en op de Bosto-silo aan het Sportpaleis. Ik zou het leuk vinden als dat weer kon. Het ANV moet nog kijken wat haalbaar is, maar ze voelden er wel iets voor om eventueel iets te doen met posters – ik overweeg om bij elk gedicht ook een beeld te maken.”

U wordt Dichter der Nederlanden nu het Nederlands van Noord en Zuid steeds meer uit elkaar groeien.

“Ja, dat is zo. Toen ik hier in 1966 kwam, was het enige goede Nederlands het Nederlands van het Noorden. In Vlaamse universiteiten zaten Nederlandse professoren ‘het goede Nederlands’ te brengen. Dat is gigantisch veranderd. Nederlanders kijken naar Canvas, zien dat onderwijs en zorg in Vlaanderen beter gaan ... Dat de rollen nu zijn omgedraaid, is een teken van een veel sterkere economische en culturele Vlaamse positie, maar ik vind dat nieuwe evenwicht positief.”

Joke van Leeuwen, Dichter der Nederlanden: “Ik vind het wel heel belangrijk dat we elkaar kunnen blijven verstaan.”



Het wordt soms zelfs een opbod. Toen u de AKO Literatuurprijs won voor 'Feest van het begin', zei u dat u alle Nederlandstaligen 'aan deze kant van de oceaan' vertegenwoordigde.

"Dat was toen ook zo frappant: toen ik op de longlist stond, werd ik in de Vlaamse pers niet bij de Vlamingen geteld. Maar bij de shortlist was ik nog de enige die in Vlaanderen woonde, en toen mocht ik wel weer meedoen. Het blijft schipperen hoor, voor veel mensen."

Maar evolueren we niet naar twee verschillende talen?

"Dat zou ik zeer betreuren. Ik ben er erg tegen dat televisiereeksen zo gauw ondertiteld worden: zonder doe je meer moeite om elkaar te volgen. De ene zegt 'het is een ander paar mouwen' en de andere 'het is andere koek', je moet die mooie rijkdom onderhouden. Ik vind het wel heel belangrijk dat we elkaar kunnen blijven verstaan. Voor de Poëzieweek ben ik in Brugge, Aartselaar, Antwerpen en Utrecht geweest. Ik vertel dan vaak wat de verschillen en overeenkomsten zijn, of wat men niet genoeg weet. Dat zal ik de komende twee jaar met nog meer kracht blijven doen."

Weet u nu al waarover u gaat dichten?

"Ik ga de beide Dichters des Vaderlands niet voor de voeten lopen: een gebeurtenis als de crash van Malaysian Airlines blijft een thema voor de Nederlandse Dichter des Vaderlands, Anne Vegter. Mijn plaats is op de grens, ik wil ook nadenken over de twee kanten van de grens. Het is wel leuk om iets te doen met historische gegevens als Willem I, en ik wil zeker iets doen met mijn eigen ervaringen. Misschien over begrip en onbegrip, de komische en treurige dingen daarvan. Ik wil ook een keer iets doen met die rijkdom van de noordelijke en zuidelijke varianten van de taal, dat de ene zegt 'een boogscheut' en de andere 'een steenworp'. Gaan jullie bij De Standaard ook niet meer van die varianten gebruiken?"

Ja, al maak ik voorbehoud voor het foeilelijke woord 'dagdagelijks'.

"Ik vind dat niet lelijk, hoor. Maar we moeten in Vlaanderen niet 'doe' gaan zeggen, daar houdt ik niet van (lacht hartelijk)." ←

Op p. 24 leest u *Koperen Koning*, het eerste gedicht van Joke van Leeuwen als Dichter der Nederlanden.

Uit De Standaard van 2 februari 2015, http://www.standaard.be/cnt/dmf20150201_01505145. Dit artikel werd gereproduceerd met toestemming van de uitgever, alle rechten voorbehouden. Elke reproductie dient het voorwerp uit te maken van een specifieke toestemming van de beheersvereniging License2Publish: info@license2publish.be.

2015 BesteBurenjaar

COLUMN

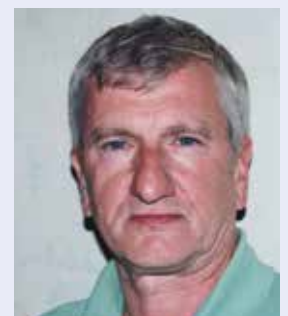
Twintig jaar cultureel verdrag tussen Vlaanderen en Nederland: waar staan we?

Twintig jaar geleden ondertekenden Vlaanderen en Nederland in Brussel het *Verdrag inzake de samenwerking op het gebied van cultuur, onderwijs, wetenschappen en welzijn tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Vlaamse Gemeenschap in het Koninkrijk België*. Van Vlaamse kant staan onder het verdrag de handtekeningen van Hugo Weckx (CVP), minister van Cultuur en Luc Van den Bossche (SP), minister van Onderwijs. Van Nederlandse kant ondertekenden Jo Ritzen (PvdA), minister van Onderwijs en Michiel Patijn (VVD), staatssecretaris op Buitenlandse Zaken en ook bevoegd voor internationale culturele samenwerking.

Voor de Vlaamse regering was de ondertekening een belangrijk moment. Het St.-Michielsakkoord was pas aangenomen en de Vlaamse regering, geleid voor Luc Van den Brande, wilde voluit gebruikmaken van haar nieuwe bevoegdheden op het stuk van buitenlands beleid. Wat was er meer geschikt dan de ondertekening van een cultureel verdrag tussen Vlaanderen en Nederland over culturele samenwerking? Het verving het oude Belgisch-Nederlandse verdrag en gaf meteen een flink signaal dat het Vlaanderen menens was om de samenwerking op het gebied van cultuur, onderwijs etc. met Nederland op scherp te stellen.

We spoelen twintig jaar *fast forward*. In Rotterdam werd het BesteBurenjaar geopend met een avond in LantarenVenster. Er waren de gebruikelijke speeches, en optredens van onder andere Jef Neve. En de aankondiging door minister Jet Bussemaker dat Remco Campert de driejaarlijkse staatsprijs der Nederlandse letteren heeft gekregen. Campert is een naam die nog wel een belletje doet rinkelen in Vlaanderen. Althans bij de iets minder jonge Vlamingen. *Het leven is vurrukkulluk* en *Tjeempie*, of *Liesje in luiletterland* kaptuleren sommigen onder ons terug naar de jaren zestig. Vrije liefde, het leek wel een uitvinding van de Nederlanders en Vlamingen lazen en luisterden met rode oortjes naar wat er zich in het ooit zo calvinistische Nederland afspeelde. Nederland werd gidsland voor Vlaanderen, dat zich nog helemaal moest emanciperen. *Gescheiden door dezelfde taal* is een wat versleten cliché als de verschillen tussen Vlaanderen en Nederland aan de orde komen. We vierden een heel jaar de culturele verbondenheid tussen de natiestaat Nederland en de deelstaat Vlaanderen. We hielden goed in de gaten wat er wordt geboden. Dan maken we een stand van zaken op, twintig jaar na de ondertekening van het verdrag. En zien we welke toekomst er (nog) is.

Guy Janssens



Guy Janssens was vertegenwoordiger van de Vlaamse Gemeenschap in Den Haag en algemeen secretaris van de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland. Hij is journalist bij de VRT. Contact: j.guy@skynet.be.

Vijf stellingen over de euroregio¹

We vieren dit jaar de tweehonderdste verjaardag van het Koninkrijk der Nederlanden. Toen het tot stand kwam, was het ten dele tevens het koninkrijk van mijn voorouders.

Geert van Istendael

Van vaderszijde was dat niet het geval. Zoek hen in het Rijnland. Van moederszijde wel. Zoek hen ten noorden van Brussel. Mijn moeder is geboren in het dorp van haar voorouders. Mijn vader is geboren in een vluchtelingenkamp onder de rook van Newcastle, tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ik vertel die kleine familiegeschiedenis alleen maar om te illustreren dat migratiebewegingen, vluchtelingenproblematiek, over grenzen stappen, binnen veilige grenzen blijven, dat dat allemaal geen nieuwerwetsigheden zijn. Geen hedendaagse onrust in een op hol geslagen wereld.

Ik keer nog even terug naar die tweehonderdste verjaardag. In 1830, nauwelijks zestien jaar na het begin, werd dwars door dat koninkrijk een grens getrokken, hoofdzakelijk richting west-oost. Het huidige Nederland en het huidige België ontstonden tegelijkertijd, het ene land was de open wonde van het andere.

In mijn vaderland sta ik bekend als fervent belgicist. Ik ben ervan overtuigd dat een land waarvan de bewoners meer dan één taal spreken, een voorsprong heeft op eentalige landen, op voorwaarde dat die meertaligheid met wijsheid en verdraagzaamheid wordt beheerd. Dat is vandaag in België grotendeels het geval, in het verleden was het wel anders, maar tot geweld hebben noch Nederlandstalige, noch Franstalige Belgen zich laten verleiden.

In verband met de tweehonderdste verjaardag is mijn volkomen logische gevolgtrekking deze: *ik betreur uit de grond van mijn hart de scheiding van 1830. Deze belgicist zegt dus: België had nooit mogen bestaan. Logisch gevolg: Nederland binnen zijn huidige grenzen had evenmin mogen bestaan.*

Ziehier waarom. Het Verenigd Koninkrijk was drietalig. De kleinste taal, Nederlands, was de taal van de meerderheid. Het Frans, destijds de internationale taal bij uitstek, was de taal van een nogal kleine minderheid. Duits werd door een nog kleinere minderheid gesproken. De Luxemburgers hadden als amtstaal het Hoogduits. Groot en klein hielden elkaar in balans.

Het grote voordeel voor u zou zijn dat alle Nederlandse schoolkindertjes verplicht zouden worden

grondig Frans en Duits te leren. We zouden een staat met 27 miljoen inwoners hebben. Dat is net iets minder dan de helft van Frankrijk en Groot-Brittannië. Europa zou naar ons móéten luisteren. Voor ons, Belgen: de katholieke kerk zou haar al te vanzelfsprekende almacht niet hebben kunnen botvieren, wegens de protestanten in het Noorden. Van de weeromstuit zouden we ons typisch Latijnse antiklerikalisme niet nodig hebben gehad. Het Nederlands zoals het in het Noorden gangbaar is, zou níét de toon aangeven. Onze Belgische ruimtelijke chaos had minder kansen gekregen. De Nederlandse uniformiteit inzake bouwen ook. In dat verenigde koninkrijk lag Zuid-Limburg centraal en niet perifeer.

Het kan dus niet verbazen dat ik 1830 verafschuw. Verwens. Haat. Maar niemand kan de klok terugdraaien.

Men heeft mij verzocht hier enkele stellingen naar voren te brengen, controversiële stellingen. Naar het schijnt ben ik daar niet bang van. Klopt helemaal. Dat heeft tot gevolg dat af en toe, als ik weer iets in de krant heb geschreven, de inhoud van een konvooi vuilniswagens over mij wordt uitgestort. Het deert me niet. Er bestaan douches.

Stelling 1 – U moet zich in deze regio dringend ontdoen van die bizarre Nederlandse verafgoding van het Engels.

Iedereen heeft er alle belang bij de talen van zijn bureaus te leren. In België hebben de Franstaligen lange tijd collectief geweigerd Nederlands te leren. Ze hebben daar een zware tol voor betaald. Sinds 1950 hebben ze zeven jaar de eerste minister geleverd. Zevenenvijftig jaar is een Vlaming eerste minister geweest en al die Vlaamse heren waren van onder tot boven tweetalig. En wat zien we nu? Mijn Franstalige landgenoten leren panisch Nederlands. Ik heb niets tegen het Engels hoor. Wat mij tegen de borst stuit is het Angelsaksische taalimperialisme en nog veel meer de slaafse onderwerping aan dat imperialisme.

Besluit – Leer Frans en Duits.

voetnoot 1:

Ingekorte versie van de lezing van Geert van Istendael op 31 augustus 2014 in Maastricht, ter gelegenheid van de euregionale bijeenkomst *Waar een wil is, is geen grens*.

Stelling 2 – Het was generaal De Gaulle die gezegd zou hebben dat je in Europa maar twee echte naties hebt: Frankrijk en Nederland. Een schrillere tegenstelling dan die tussen Nederland en Frankrijk kun je je niet voorstellen. Er zijn argumenten aan te voeren voor zijn idee, maar ik heb toch bedenkingen. Zoals zo veel buitenlanders identificeerde de generaal Nederland in grote mate met het calvinisme en wat men daar zoal aan verbindt. Dat zijn goede en kwade zaken: tolerantie, platte koopmansgeest, een zekere tacteloosheid in de omgang, maar ook grote ernst en plichtsbesef. Enfin, u kent de clichés. Er is een kenmerk van Frankrijk dat ook Nederland in hoge mate bezit. Frankrijk heeft de roep jakobijs te zijn. Dat wil zeggen: zeer gecentraliseerd. Welnu, Nederland is, zeker in de ogen van ons, Belgen, ook een strak gecentraliseerd land, maar in de politieke cultuur van Nederland kunnen de mensen van deze regio opkomen voor sterke decentralisatie. Het is in uw eigen belang zulks te doen. Kernachtig gezegd: klaag dus niet langer dat Den Haag u vergeet; vergeet Den Haag.

Besluit – Probeer minder op Frankrijk te lijken. Probeer op België te lijken.

Stelling 3 – Deze stelling is een gevolg van de tweede. In Europa heeft Nederland de reputatie Engels en trans-Atlantisch georiënteerd te zijn. Niet alleen cultureel, tevens politiek en economisch. Talen zijn niet alleen dragers van culturen, talen dragen ook ideologieën uit. Het Engels is de dominante taal die het ultraliberalisme uitdraagt dat onze planeet teistert. U hier bent beter geplaatst dan wie ook om kritiek te formuleren op de ultraliberale dogma's. U kunt als het ware vanuit uw luie stoel zien hoe hier vlakbij het continentale Rijnlandmodel van de sociale zekerheid werkt, het model dat solidariteit en verzekering combineert. U kunt, alleen al omdat u hier woont, klem tussen Wallonië en Noordrijn-Westfalen, veel scherper de hooghartigheid en de hardvochtigheid van het Angelsaksische model aan de kaak stellen. U leeft op een boogscheut van het land waar de ziekteverzekering, de werklozensteun en het pensioen werden uitgevonden door de aarts-conservatief Bismarck.

Besluit – Kijk naar Bismarck, niet naar Thatcher.

Stelling 4 – Is Maastricht, is deze regio, Zuid-Limburg, perifeer? Is Aken en achterland perifeer? Is Luik perifeer? Zeker wel, als je al die gebieden en steden bekijkt vanuit hun eigen staatsbestel. Maar nou dacht ik in mijn naïviteit dat Europa er net gekomen was om die zienswijze uit de wereld te helpen. Om grenzen zo niet op te heffen, dan toch te laten vervagen. Vervraagd zijn ze zeker, die grenzen. Opgeheven niet en ik denk ook niet dat zoiets wenselijk is.



Perifeer, Maastricht? Dit is toch het kerngebied van de Europese Unie? Ik woon in de hoofdstad van de Europese Unie en toch ben ook ik perifeer. In het Nederlandse taalgebied is Brussel de perifeerste aller steden, zo perifeer, dat slechts een minderheid er nog Nederlands spreekt. Voor Franstaligen is Brussel net zo goed perifeer. De stad ligt buiten het Franse taalgebied, een eiland omringd door Vlaanderen.

Besluit – Deze regio is slechts in schijn perifeer. In Europa ligt deze regio centraal.

Stelling 5 – Een bijkomend argument tegen centrale staten. Wetenschappers zijn tot de conclusie gekomen dat de XXIste eeuw de eeuw van de steden wordt. In 2050 zal driekwart van de wereldbevolking in steden wonen. De Amerikaanse politicoloog Barber stelt dat vandaag en in de toekomst alleen steden ervoor kunnen zorgen dat de democratie blijft leven. Nuance: ook stadsregio's kunnen die rol spelen.

Alleen, Nederland heeft daar een ernstig nadeel. De Nederlandse burgemeester is een ambtenaar, dat wil zeggen een gezant van het centrale gezag.

Besluit – In deze regio moet u zich sterk maken voor de verkozen burgemeester. De burgemeester-ambtenaar is een democratisch onding. ➔

Geert van Istendael legde op 31 augustus 2014 in Maastricht op de euregionale bijeenkomst *Waar een wil is, is geen grens* uit waarom hij als belgicist vindt dat België nooit had mogen bestaan.

Geert van Istendael is prozaschrijver, dichter, essayist en vertaler. Contact: geert.van.istendael@telenet.be.

Stakkers, lastpakken en authenticiteit¹

Nederlandse beeldvorming over Midden- en Oost-Europa

Na de EU-uitbreidingen in de afgelopen tien jaar zijn de politieke en economische betrekkingen tussen de Europese landen intensiever geworden. In die integratie en toenemende interculturele communicatie spelen nationale stereotypen een belangrijke rol. Een onderzoek naar het beeld van Midden- en Oost-Europese landen in de Nederlandse cultuur kan dan ook relevante resultaten opleveren.

Jo Sterckx

Het Nederlandse beeld van Polen, met 38 miljoen inwoners een van de grootste landen in de regio, bevatte in de 20ste eeuw uiteenlopende aspecten, afhankelijk van historische gebeurtenissen. Zo waren Generaal Stanisław Maczek en zijn 1ste Poolse Pantserdivisie helden in het naoorlogse Noord-Brabant dankzij hun aandeel in de bevrijding. De staat van beleg in Polen (1981-83) kon rekenen op brede internationale media-belangstelling. Terwijl de Nederlandse regering eerder een afwachterende positie innam tegenover de militaire dictatuur, was het maatschappelijk middenveld geëngageerd met liefdadigheidsacties en de organisatie van voedsel- en kledingtransporten. Zo waren *De Polen hebben u broodnodig* en *Denkt u nog aan de Polen?* twee bekende slogans. Deze solidariteit zou tot in de loop van de jaren 80 blijven duren.

Zowel het beeld van Polen als het standpunt ten opzichte van de militaire dictatuur liep bij Nederlandse opinieweekbladen uiteen. Elsevier stelde de Polen voor als slachtoffer, het land als economisch failliet en legde de schuld bij het socialistische systeem en regime. Daarnaast portretteerde het blad de Polen als moedig en vrijheidslievend. De Groene Amsterdammer benadrukte het conservatieve, rooms-katholieke deel van de Poolse identiteit. Opvallend genoeg was Vrij Nederland gematigd tegenover de dictatuur en kritisch voor de oppositiebeweging Solidariteit.

Vanaf het einde van de jaren 80 verschijnen andere beelden. Aan Polen werden kenmerken als fatalisme, absurditeit, onbetrouwbaarheid en instabiliteit toegeschreven. Opnieuw toonde Elsevier zijn antisocialistische standpunt; de Polen waren het slachtoffer van het socialisme en de arrogantie en onkunde van de communisten. Vrij Nederland en De Groene waren dan weer kritisch voor de economische liberalisering en de invoering van het kapitalisme. In feite deden de opinieweekbladen aan een lichte vorm van politieke recuperatie. Lech Wałęsa, de verpersoonlijking van Solidariteit, evolueerde in de perceptie bovendien van held naar antiheld. Van een eenvoudige doch moedige en eerlijke dissident veranderde hij in een onverstandige, arrogante en intolerante autocraat als president.

In de berichtgeving over de arbeidsmigratie naar Nederland in de jaren 2000 toonde de geschreven pers de Polen enerzijds als slachtoffer van uitbuiting door Nederlandse werkgevers. Anderzijds werden de arbeidsmigranten beschouwd als een bedreiging voor de arbeidsmarkt ('de Poolse loodgieter') en de oorzaak van maatschappelijke overlast (bv. openbare dronkenschap). Dit negatieve beeld toonden de Volkskrant en populaire kranten als het Algemeen Dagblad. NRC Handelsblad portretteerde de Polen daarentegen als ambitieuze individuen en de arbeidsmigratie als voordelig voor de economie. Grof gezegd veranderde de Pool tussen 1980 en 2010 van een stakker in een lastpak.

Laten we even uitzoomen en het beeld van de hele Midden- en Oost-Europese regio bekijken. Nederlandse televisieprogramma's hebben in de jaren 2000 verschillende stereotypen getoond. In de VPRO-documentaires *Van Moskou tot Magadan*, *Van Moskou tot Moermansk* en *In Europa* kwamen beelden van onderontwikkeling of primitiviteit, conflict en wreedheid regelmatig terug. Het reisprogramma *Weg met BNN* stelde Oost-Europese vrouwen voor als exotisch en elegant, en portretteerde, zoals de *Van Moskou tot...*-reeksen, Midden- en Oost-Europeanen als genotzuchtige zware drinkers. Dat het ook anders kan, bewees de reportage *Het Poolse wonder* uit de VPRO-reeks *De Slag om Brussel*, waarin Polen als een dynamische samenleving werd voorgesteld. Deze eerder zakelijke reportage had een toekomstgerichte kijk en aandacht voor de snelle maatschappelijke en economische veranderingen in Midden- en Oost-Europa. Hopelijk kan het als inspiratie dienen voor televisiemakers uit de Lage Landen.

In reisgidsen en zogenaamde handboeken (bv. *Werken met Oost-Europa*, 2006) is het imagologisch centrum-periferiemodel aanwezig. Dat model kent verschillende kenmerken toe aan natiestaten en regio's, afhankelijk van hun beschouwing als centraal of periferisch. Het centrum wordt beschouwd als dynamisch, progressief en modern, en de periferie als statisch, conservatief en ouderwets. In Rusland en Polen staan rurale gebieden in de periferie van de ➔

voetnoot 1:

Dit artikel is gebaseerd op een onderzoek naar het beeld van Polen en Midden- en Oost-Europa in de Nederlandse cultuur tussen 1980 en 2010. Het onderzoek bevat (1) een studie van het Polenbeeld in de geschreven pers en (2) een studie van het Midden- en Oost-Europabeeld (2000-'10) in televisieprogramma's, reisgidsen, handboeken en (literaire) non-fictie.



Wodka speelt vaak een hoofdrol in reportages over Midden- en Oost-Europa. Op de foto: een rek met wodka in een Oekraïense winkel.

© JonnyBrazil [bron: <http://de.wikipedia.org/wiki/Wodka>]

grootsteden. De Balkan, Wit-Rusland, Oekraïne en Rusland staan in de periferie van West-Europa en Midden-Europese landen als Slovenië en Tsjechië.

Literaire non-fictie, die in de Nederlandstalige literatuur een steeds sterkere positie heeft verworven, bevat eveneens stereotypen. Onderontwikkeling, tirannie, genotzucht, mysterie en duisternis zijn de belangrijkste aan de regio toegekende eigenschappen. In *In Europa* (2004) bevestigt Geert Mak negatieve stereotypen in zijn persoonlijke indrukken van de hedendaagse aard van de bezochte landen. Het lijkt alsof het IJzeren Gordijn nog niet verdwenen is. De boeken van voormalig Moskoucorrespondent Jelle Brandt Corstius (*Rusland voor gevorderden*, 2008 en *Kleine eilandjes*, 2009) tonen beelden van onderontwikkeling en genotzucht.

Jan Brokken (*Baltische Zielen*, 2010) en vooral de huidige Moskoucorrespondent Olaf Koens (*Koordansens in de Kaukasus*, 2012) brengen het minst stereotypische beeld aangezien o.a. de bezochte landen als dynamisch worden gezien. Joop Verstraten (*Verhalen van de jongste tijd*, 2008) en Dolf de Vries (*Oekraïne en Georgië*, 2010) tonen het meest negatieve beeld en zelfs een paternalistische houding. *Mijn Russische ziel* (2005) van Hans Boland, voormalig docent Nederlands aan de Universiteit van Sint-Petersburg, vormt de ultieme antireclame voor Rusland, dat geen enkel positief kenmerk krijgt toegekend behalve gastvrijheid en een sterk overlevingsinstinct.

Afgaand op de stereotypen vinden we in Nederlandse 'culturele teksten' kenmerken van een balkanistisch of euro-oriëntalistisch discours. Als het beeld van Midden- en Oost-Europa het tegenovergestelde van het Nederlandse zelfbeeld was, zou dat zelfbeeld gevormd zijn door onder andere dynamisme, ontwikkeling, rationaliteit, gematigdheid en tolerantie.

Gebaseerd op de onderzochte bronnen zou een handleiding voor schrijvers, journalisten en tv-makers die Midden- en Oost-Europa op stereotypische wijze willen belichten, er als volgt kunnen uitzien. Gebruik

woorden als *paradoxaal*, *Oostblok* en *achtergesteld* in de (onder)titel. Een absolute must zijn foto's van een oude vrouw met hoofddoek voor een bouwvallig huisje, een mistig, romantisch vogelperspectief van een besneeuwde Habsburgse stad en een zwart-witfoto van een massademonstratie uit de jaren 1980.

Essentieel is de zoektocht naar authenticiteit. Laat de lezer of kijker weten dat de regio kenmerken heeft die het Westen verleerd heeft: menselijke openheid, warmte en gastvrijheid. Reis rond met de bus en trein en met arme 'travelees'. Drink wodka met hen en probeer verhalen los te weken die de lezer of kijker zullen raken. Gebruik geen vliegtuigen of auto's, maar beschrijf witte, roestige bestelwagens, Trabi's en Yugo's en ga op zoek naar een paard met kar.

Teruggekeerde arbeidsmigranten, die in West-Europa uitgebuit werden, en voormalige dissidenten (schrijvers, schilders en filosofen) kunnen geïnterviewd worden. Het publiek moet weten dat het leven in een socialistisch regime eigenlijk niet zo slecht was. Vandaag is er geen solidariteit meer tussen de mensen die ofwel egoïstische neoliberalen ofwel homofobe, xenofobische nationalist zijn geworden. Oost-Europese vrouwen zijn niet alleen beeldschoon, elegant en immer op zoek naar een rijke buitenlander, maar ook aangenaam traditioneel en ouderwets. Iedereen drinkt zelfgestookte wodka of slivovitsj.

Nevenpersonages zijn corrupte politici en voormalige gangsters in leren jasjes. Antagonisten zijn Britse toeristen op een vrijgezellenweekend en multinationals die de authentieke lokale cultuur beschadigen. Economische succesverhalen, universiteiten, populaire cultuur, vegetarisme, gematigd alcoholgebruik, optimisme en flexibele overheidsdiensten vormen taboes. Vreemd genoeg zijn er geen dieren in de regio, behalve straathonden in Boekarest, bruine beren in Bosnië en Hercegovina en bizonen in Oost-Polen. Vergeet ten slotte niet de onbetrouwbare en smakeloze nouveaux riches te vermelden, die in een vulgaire zwarte slee van Duitse makelij rondtoeren. En de immer aanwezige goedkope wodka. ←

Jo Sterckx is docent Nederlandse taalverwerving en cultuurkunde aan de Vakgroep Nederlandse Studies van de Adam Mickiewicz-Universiteit in Poznań, Polen. Hij doet onderzoek naar het culturele beeld van Midden- en Oost-Europa in de Lage Landen.

Contact: jsterckx@wa.amu.edu.pl.



KOPEREN KONING

Hij was de eerste Willem niet, Willems waren er genoeg, maar hij begon opnieuw bij één toen hij tevoorschijn werd gehaald en aandacht vroeg. Hij riep zich uit tot koning van de innigheid allen als die-van-ons en iedereen mocht erin mee tapijtenkoning, kazenprins, een volk als een volwassen kind. En Eerste heerste als verlicht met naast zich Mimi volle nicht. Koperstrooier, ijverig besluitenschrijver investeerder, zaakbeheerder, bedenker van een ereteken dat hij droeg op eigen hermelijn. Zelf Koning Zijn.

Stootkussennatie met Gods zegen, wegen en waterwegen en om vier uur thee. Maar wie niet mee wou kreeg de regels tegen. Intussen wroette ongenoegen, knokten de wel-zij-niet-ikken hielp geen schikken en geen schieten. Geschonden de onschendbaarheid, de innigheid vertrokken. Hij hield er op een dag mee op, oud geworden Mimi dood, alleen zijn buik won aan gewicht zijn jasje kon haast niet meer dicht, maar met een Waalse hield hij het verenigd zijn in stand. Zij twee. Intimité.

Joke van Leeuwen

Op 16 maart 1815 riep Willem Frederik zich uit tot koning Willem I van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

DichterDerNederlanden2015

ANV
Algemeen-Nederlands Verbond

De Ronde van Vlaanderen, mijn Elfstedentocht

In mijn woonplaats Amsterdam is het moeilijk uit te leggen waarom ik elk jaar het eerste weekeinde van april vrijhoud voor de Ronde van Vlaanderen. Zaterdag fiets ik 'm zelf, zondag sta ik langs de kant en moedig ik de helden aan. Het is een fysiek tamelijk uitputtende traditie, waarbij ik niet goed weet of het de zaterdag of de zondag is waar ik op de maandag na dat weekeinde de hoofdprijs voor betaal.

Wat de Ronde van Vlaanderen voor de Vlaming betekent, valt misschien nog het best te vergelijken met de waarde die in Nederland aan de Elfstedentocht wordt gehecht. Voor de Vlaming die geen idee heeft waar ik het over heb: de Elfstedentocht is een schaatstocht van tweehonderd kilometer op natuurijs langs – een naam verklaart soms veel – alle elf steden van de provincie Friesland. Alle zorgen en tegenstellingen verdwijnen voor één dag naar de achtergrond. Sport verbreedert. Af en toe. Beerenburg, erwtensoep en Friese vlaggen zijn voor de Elfstedentocht wat bier, frieten en Vlaamse vlaggen voor de Ronde van Vlaanderen zijn. Bartlehiem heeft in Nederland dezelfde magische klank als Geraardsbergen in Vlaanderen. Ze liggen verankerd in de ronkende verhalen die getuigen van opoffering en heldenmoed.

De eerste Elfstedentocht werd verreden in 1909 en werd gewonnen door Minne Hoekstra, een dominee uit Warga. Sindsdien is de Elfstedentocht slechts veertien keer gereden. Natuurijs laat zich niet dwingen, natuurijs dwingt. Ik ben geboren in 1960 en heb in mijn leven slechts vier Elfstedentochten meegemaakt. De tocht van 1963 is daarvan veruit de beroemdste, al is die indertijd door omstandigheden van jeugdige aard volstrekt aan mij voorbijgegaan. De Hel van '63, zoals die tocht de geschiedenis is ingegaan, was bovenmenselijk zwaar. Het was die 18e januari de koudste dag van de koudste winter van de twintigste eeuw. Bij de start vror het 18° Celsius. Sneeuwjachten geselden het vlakke Friese land. De noordoostenwind nam gaandeweg toe tot krachtig en wierp manshoge sneeuwduinen op. De combinatie van vorst met de harde oostenwind zorgde voor een gevoelstemperatuur van rond de 30 graden onder nul. Het ijs was door de aanhoudende wind bar slecht geworden en zat vol diepe scheuren, hobbels en spleten. Het is achteraf een wonder dat die dag geen doden zijn gevallen, al waren er wel vele gewonden. Botbreuken, bevroren geslachtsdelen, bevriezing van ogen en sneeuwblindheid,

onderkoeling, tot afgevroren ledematen aan toe. De schaarse televisiebeelden in schimmig zwart-wit die nog van deze editie van de Elfstedentocht bestaan, roepen een verdwenen wereld op waarin ergens in de verte ook de geest van Briek Schotte rondwaart. Flandriens op Friese doorlopers, een verrassend en verbroederend beeld.



Hoewel ik Nederlander van geboorte ben, is Vlaanderen al zozeer in mijn bloed gaan zitten dat ik een fietser ben, geen schaatser. Dus op zaterdag 5 april aanstaande stap ik weer op mijn ravenzwarte Muuseuw-fiets om de Ronde van Vlaanderen te rijden. Om zeven uur in het grijsblauwe ochtendlicht is het vertrek in Brugge, de aankomst ligt een lange dag ploeteren later, in het borreluur van Oudenaarde. Het is elk jaar weer een oneerlijke afwisseling van de schaarse piekmomenten en de diepgevoelde dalen. In de afdaling van de Molenberg waan ik me even een echte coureur, in de beklimming van de Koppenberg weet ik weer exact het ontluisterende verschil tussen droom en daad. Hoop en vrees, wal en schip. Het valt aan een buitenstaander niet goed uit te leggen wat het zo mooi maakt. Het heeft te maken met de beproeving, met het moment van de wanhoop en daar voorbij de gehoopte wederopstanding. Zelfoverwinning smaakt zoet, evenals dat eerste glas aan de finish. Een rondje voor Vlaanderen. Proost.

Rick de Leeuw

Rick de Leeuw is schrijver,
dichter, zanger, presentator
en muziekproducer.
Contact: riedel@dds.nl

Tussen de feiten mag je alles verzinnen

Scenarioschrijver Lars Boom over *Michiel de Ruyter*

Lars Boom is een van Nederlands meest veelzijdige schrijvers. Naast uiteenlopend werk voor het theater schreef hij scenario's voor televisiesoaps, sitcoms en crim's. De laatste jaren komen daar ook speelfilms bij, zoals de jeugdfilm *Penny's Shadow*, *Toen Was Geluk Heel Gewoon* en dan is er nu het stormachtige succes van het historische epos *Michiel de Ruyter* over de zeventiende-eeuwse Zeeuwse zeeheld.

Bart Juttmann

Wanneer bent u bij deze film betrokken geraakt?

Producent Klaas de Jong kwam bij mij in 2009 met het plan om een film te maken over Michiel de Ruyter. Hij zei: "Volgens mij zijn de mogelijkheden van special effects zo ver gevorderd, dat we die zeeslagen kunnen laten zien." Toen ben ik me gaan inlezen. Het klinkt misschien raar, maar mijn belangrijkste bron was Google. Er is veel bekend over De Ruyter. Zijn biografie heb ik pas gelezen toen het script af was. Het is vooral een kwestie van tussen de regels door lezen.

Hoe brengt u het leven van De Ruyter terug naar speelfilmlengte?

Waar ik door werd 'getriggerd', is dat De Ruyter toch heeft besloten om het opperbevel van de marine op zich te nemen nadat de gebroeders De Witt waren gelynacht. Waarom deed hij dat? Zijn vrienden waren vermoord door de orangisten. Waarom gaat hij toch werken voor de nieuwe stadhouder? Omdat het afgelopen zou zijn met de republiek en de erfenis van de De Witts als hij dat niet zou hebben gedaan. Zo kwam de grote lijn boven de vertelling over De Ruyter tot stand, namelijk het verhaal over de strijd om de macht tussen de orangisten en de staatsgezinden. Daartussen zit iemand die voor het landsbelang boven de partijen wil staan, maar getekend wordt door die strijd.

Hoe dramatiseert u zo'n gegeven?

Heel belangrijk was de tegenstander die ik voor De Ruyter moest vinden. Dat heb je hard nodig voor een goed verhaal. In eerste instantie dacht ik aan Cornelis Tromp, zijn belangrijkste rivaal binnen de marine. Maar toen bleek dat Tromp tien jaar is weggebleven uit het leven van De Ruyter, omdat hij voor eigen gewin ging bij de eerste zeeslag en daarmee de vloot in gevaar bracht. Die kon ik dus niet gebruiken. Wie ik wel kon gebruiken was Johan Kievit, de leider van de orangisten, die een verbond wilde met Engeland. Zo werd duidelijk dat de tegenstrever stadhouder Willem III moest zijn. Zo heb je twee heldere partijen, met aan de ene kant De Ruyter en de Gebroeders De Witt, en aan de andere kant de orangisten.

Is het lastig schipperen tussen drama en waarheid?

Ik heb onlangs een referaat gehouden in Maastricht over de vraag of je de waarheid kunt vertellen door te liegen. Mijn positie is: je hebt bekende jaartallen en gebeurtenissen die beschreven zijn. Daartussen mag je alles over je karakter verzinnen, mits dat niet botst met die jaartallen en gebeurtenissen die je karakter kenschetsen. Je moet natuurlijk ook niet vergeten dat geschiedschrijvers alleen schreven wat de hooggeplaatsten wilden dat ze schreven. Alles is gekleurd. Daarom mag ik ook kleuren. Dat is mijn redenering.



Wat was de input van producer Klaas de Jong en scenarist Alex van Galen in het script?

Ik heb eerst het script ontwikkeld met Klaas de Jong. Klaas is heerlijk om mee te sparren. Hij heeft een hele realistische, no-nonsense blik. Ik hou bovendien van boten en Klaas ook. We wilden allebei laten zien hoe het ging met zeeslagen in de zeventiende eeuw en hoe De Ruyter dat verbeterde met vlaggen en signalen. Alex is een vriend van regisseur Roel Reiné. Hij is erbij gehaald toen er sprake van was dat we meer van De Ruijter en zijn familie wilden laten zien. Toen was ik alweer bezig met een ander scenario.

Wat is het voordeel van zo'n gezamenlijke manier om een scenario te ontwikkelen?

Je ziet samen veel meer. Ik zat helemaal in de politieke intrige. Het persoonlijke leven van De Ruyter deed me niet zo veel. De film voelt nu echt als een gezamenlijk kunstwerk. Die manier van werken gaat steeds vaker voorkomen in Nederland met producenten als Klaas. Ik heb nu een ontwerp voor een komedie gemaakt, die Maarten Lebens aan het uitwerken is.

Waarom is het verhaal van Michiel de Ruyter relevant voor een hedendaags publiek?

Omdat Nederland en het huis van Oranje nog steeds een wringend ding is. Het is een ontzettend ouderwetse en niet te verteren gedachte, vind ik persoonlijk, dat iemand door geboorte zo'n machtspositie en financiële positie krijgt. Maar wat ik wel vind is dat een volk een symbool nodig heeft, en dat je dat heel moeilijk kunt vinden in een president of premier. Het is ook belangrijk om te zien hoe machtspolitiek werkt. Dat zien we nu weer in de gesprekken tussen Hollande, Merkel en Poetin over Oekraïne. Dat is eigenlijk niet anders. Dan hebben we het nog niet eens over het Midden-Oosten.

Een historisch epos in Nederland is een riskante onderneming, blijkt uit eerdere films.

Het is ook een sterk merk. Ik denk dat ons succes zit in drie dingen. Ten eerste dat we erin zijn ge-



Lars Boom bij de perspresentatie *Toen Was Geluk*
Heel Gewoon op 18 maart 2014
in Amsterdam – Foto Theo Smit

slaagd om een ingewikkelde tijd helder te krijgen in het script. Ten tweede dat we door de technische mogelijkheden veldslagen hebben kunnen laten zien. Ten derde dat Klaas de Jong als producent geen genoeg nam met twintig figuranten, maar er 150 neerzette. En dat is de durf van de producent.

Zou het ook mogelijk zijn een historisch epos te maken voor zowel een Nederlands als een Vlaams publiek?

Je kunt het niet afdwingen dat een verhaal zich afspeelt in Nederland en Vlaanderen. Het moet voortkomen uit het verhaal. Ik ben nu bezig met een film over de ramp van de Batavia. Waar ik op stuitte was dat de commandeur en opperkoopman François Pelsaert moest invallen voor een ander. Hij was een Antwerpenaar. Dat laat ik hem ook zeggen in de film. De schilder Rubens was zijn zwager en die zou net een portret van hem maken, maar dan wordt hij opgeroepen door de VOC.

Waarom is er niet meer cross-over tussen Nederlandse en Vlaamse cinema?

Dat vind ik ontzettend jammer. Ik ben er zelf ook al heel lang mee bezig. Het moet wel lukken, denk ik. Laatst had ik een idee over een fanfarekorps, de ene helft uit een Nederlands deel van het dorp de andere uit het Vlaamse deel. Maar daar zijn we niet uit gekomen. Wil je zoiets doen, dan heb je de kracht nodig van een producent die dat wil doorontwikkelen. ➔

Bart Juttman is scenario-schrijver en filmjournalist. Hij schreef o.a. voor NTR *Jeugd* en hij schreef de internetserie *Ideale Liefde*.
Contact: bart.juttman@gmail.com.

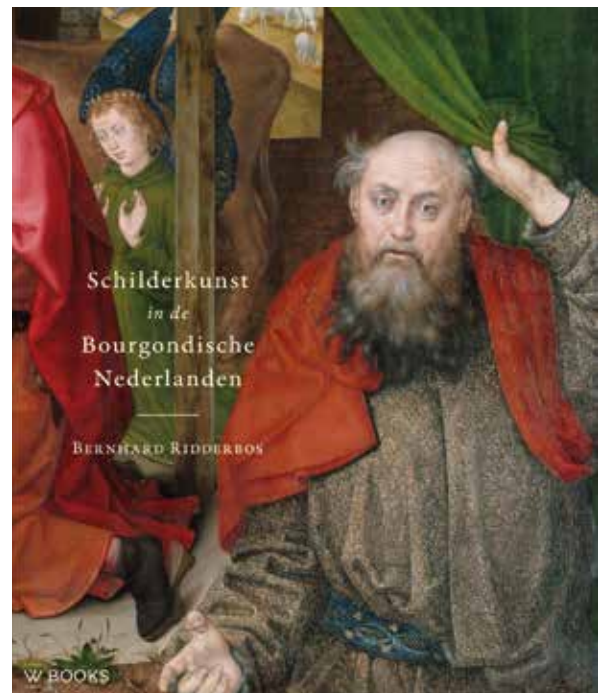


Schilderkunst in de Bourgondische Nederlanden

Ludo Beheydt

Een heerlijk boek. Erudiet, vlot geschreven, zorgvuldig gedocumenteerd en functioneel geïllustreerd. Wat het boek bovendien bijzonder boeiend maakt is de semiotisch-antropologische insteek, die heel anders is dan wat wij van de traditionele kunsthistorische benadering van de vroeg-Nederlandse kunst gewend zijn. Voor het eerst kijken we naar het werk van de Vlaamse primitieven om de betekenis te achterhalen die de tijdgenoten er zelf aan toekenden. Zo heb ik in het kader van die aanpak meteen genoten van het eerste, historiografische hoofdstuk dat anekdotisch begint met het verhaal van de ontmoeting tussen de vroege kenners van de *Early Flemish Painters*, maar dat zich al snel ontplooit tot een cultuurhistorisch overzicht van de receptie van de Vlaamse primitieven. In dat overzicht krijgt Johan Huizinga de ereplaats die hij verdient, maar wordt aansluitend bijzonder helder de complementaire plaats van Erwin Panofsky geïllustreerd. De auteur, Bernhard Ridderbos, toont overtuigend aan hoe Panofsky met zijn diepgravende erudiete iconologische interpretatie het brede cultuurhistorische kader van Huizinga verfijnde.

Het eerbetoon aan Huizinga zet meteen de toon van dit boek, dat zich aandient als een cultuurhistorische benadering van de kunst van de Vlaamse primitieven. Hier is gepoogd de Vlaamse schilderkunst “in een direct verband te plaatsen met [haar] devotionele, sociale, politieke of economische context”. Daarmee sluit de schrijver perfect aan bij de recente cultuurhistorische benadering zoals die onder meer door Peter Burke, in het kielzog van de Amerikaanse antropoloog Clifford Geertz, is uiteengezet in zijn trendsettende boek *Wat is cultuurgeschiedenis?* Clifford Geertz betoogde namelijk letterlijk in een baanbrekend essay over *Art as a cultural system*: “Het hoofdprobleem opgeworpen door het loutere fenomeen van de esthetische kracht (...) is het te kunnen plaatsen tussen de andere vormen van sociale activiteit, het te kunnen incorporeren in het weefsel van een specifiek levenspatroon.” [*mijn vertaling*] En dat is natuurlijk de verdienste geweest van Huizinga, die het werk van de Van Eycks ‘las’ als kunsthistorisch bronnenmateriaal bij de interpretatie van de cultuur van de tijd waarin het ontstond. Deze fundamenteel semiotische instelling vind ik nu ook in het boek van Ridderbos. En daarmee is het een passende reëlie op de klacht van Eric Jan Sluiter dat “beroemdheden als Panofsky (...) (die) met evenveel



gemak schilderijen, poëzie, theologische verhandelingen of filosofische traktaten analyseerden en aan elkaar relateerden (...) kunsthistorici gefrustreerd achterlaten.” Die frustratie kan nu weer wat minder worden, want het boek van Ridderbos verbindt de ‘dichte beschrijving’ van de Vroegnederlandse schilderkunst met een ‘rijke interpretatie’ zoals dat van een hedendaagse cultuurhistoricus verwacht mag worden. Hij heeft gepoogd, zoals Michael Baxandall gedaan heeft voor de quattrocento Italiaanse schilderkunst, met een *period eye* naar het werk van Van Eyck, Bouts, Van der Weijden en Memling te kijken. Hoewel het met een *period eye* kijken, wat betekent met het oog van de cultureel onderlegd tijdgenoot, vaak als de verdienste van Baxandall vermeld wordt, is het al veel eerder als wetenschappelijk doel voor kunsthistorici geformuleerd door de toonaangevende Nederlandse kunsthistoricus Henri van de Waal. Hij omschreef dit doel in 1902 als: “het door den menschelijken geest voortgebrachte in zijn historisch verband te leeren verstaan, dit voor onszelf te reproduceeren en, zoveel dit voor later levenden mogelijk is, bij ons zelf en bij anderen dezelfde indrukken en gewaarwordingen te doen herleven, die de oorspronkelijke scheppers en hunne tijdgenooten daarbij bedoeld en ondervonden hebben.”

Ridderbos toont zich in zijn boek een waardige opvolger en vertegenwoordiger van een Nederlandse traditie die nu ook internationaal furore maakt. In de afzonderlijke hoofdstukken besteedt de auteur telkens apart aandacht aan specifieke aspecten van de contemporaine receptie van de werken. Zo vertelt hij in het eerste hoofdstuk over de Meester van Flémalle, hoe de felle discussie over de zogenaamde muizenval op het rechterluik van de Mérode-triptiek haar beslag kon krijgen door een replica te maken van de muizenval en te constateren dat er inderdaad een muis mee kon worden gevangen. Het was trouwens niet de enige keer dat een replica de accuratesse van het realisme van de Vlaamse primitieven kon bewijzen. Begin jaren 90 hebben dr. Götz Corinth en orgelkenner Reinhardt Menger samen met orgelbouwer Oberlinger het positieforgel nagebouwd dat op het retabel van het *Lam Gods* te zien is. Ze hebben er zelfs op gemusiceerd.

De anekdote over de muizenval is typerend voor de verfrissende aanpak van dit uitstekend gedocumenteerde boek: de auteur schuwt een aardig verhaal niet. Hij plukt met graagte historische details uit de literatuur die zijn basistelling ondersteunen. Bovendien doet hij dat in een aangename vertelstijl, terwijl hij standpunten van collega's uit heden en verleden in het voorbijgaan kritisch bespreekt. Nooit echter verliest hij de hoofdbedoeling uit het oog "om iets te doorgronden van de inhoudelijke betekenis die de kunstwerken voor de tijdgenoten hebben gehad". En in zijn lopende discussie met Huizinga, die hij bewondert, maar die hem evenzeer intrigeert en irriteert, probeert hij telkens weer te bewijzen dat de exclusieve aandacht voor de 'woekerende vormen' in Huizinga's *Herfsttij* een verschaald beeld opleveren van de Bourgondische Nederlanden. Zelf ziet Ridderbos door zijn vergelijkende studie van het werk van de Vlaamse primitieven heen, een duidelijk profiel van de mecenas oprijzen. Telkens gaat het om niet geheel maatschappelijk geslaagde opdrachtgevers, die zich door een gerichtheid op het hogere fundamenteel als sociaal elitair willen profileren. Kunst als compensatie dus. En de 'overwoekering van de vorm' die Huizinga meende te constateren, ziet Ridderbos als een ontluikend artistiek zelfbewustzijn van de individuele schilders.

Het is ondoenlijk om in dit korte bestek de tien hoofdstukken gedetailleerd te bespreken. Daarom zal ik me beperken tot enkele cursorische beschouwingen die een representatief idee kunnen geven van de rijke inhoud. In het hoofdstuk over het *Lam Gods* van Van Eyck heb ik vooral de achtergrond-discussie over de opdrachtgever Joos Vijd geapprecieerd. De familiale achtergrond van de opdrachtgevende schepen wordt heel gedetailleerd toegelicht om de motieven van dit mecenaat duidelijk te maken en om vervolgens een passende interpretatie te

geven aan het fel bediscussieerde Latijnse kwatrijn aan de onderzijde van de lijsten. Ik vond het alleen jammer dat Ridderbos niet dieper ingaat op de hypothese van Luc Dequeker dat de opdracht eigenlijk oorspronkelijk van Spaanse *conversos* (bekeerlingen) zou zijn gekomen naar aanleiding van de geboorte van Josse van Bourgondië op 6 mei 1432 en dat dat de inhoud van het werk iconografisch sterk mee bepaald zou hebben. Het daaropvolgende hoofdstuk over het *Arnolfini-portret* van Van Eyck vond ik bijzonder boeiend omdat het niet alleen het belang van de 'verhulde symboliek' zo helder uiteenzet, maar meteen ook de hele discussie die rond die door Panofsky geïntroduceerde symbolische interpretatie ontstaan is, overzichtelijk weergeeft en met vergelijkende historische beeld- en tekstdocumentatie genuanceerd probeert te beslechten.

Wie een representatief hoofdstuk over Rogier van der Weyden wil schrijven, kan natuurlijk niet om de *piëta's* heen en al helemaal niet om de *Kruisafneming* uit het Prado in Madrid. Het probleem is echter dat daar recent al zulke schitterende analyses over geschreven zijn door Dirk De Vos en Lorne Campbell, dat men zich afvraagt wat daar nog aan toegevoegd kan worden, maar ook hier redt Ridderbos zich weer door een interessante kunsthistorische achtergrond te geven over de rol die de rivaliteit tussen Leuven en Brussel gespeeld heeft en over de persoonlijke artistieke ambitie van Van der Weijden in de virtueuze compositie. ➔

Man van Smarten, Geertgen tot Sint Jans: ongebreidelde uitwerking om de persoonlijke devotie levendig te houden



Het hoofdstuk over Dirk Bouts is dan weer de aanleiding om uitvoeriger in te gaan op de rol van de opdrachtgever in de vroeg-Nederlandse kunst. Bij Bouts zijn we namelijk bijzonder goed geïnformeerd over de Broederschap van het Heilig Sacrament, die met de schilder overeenkwam “om een costelike tafele gemaect te hebben van portraturen aengaende de materie van den heilige sacramente”, namelijk het bekende *Altaarstuk van het Heilig Sacrament* met het *Laatste Avondmaal*. Dit Sacramentsaltaarstuk heeft Bouts uitgevoerd onder het deskundig advies van twee theologen: Jan Vaerenacker en Gielis Bailluwel. Dit altaarstuk is dan ook een dankbaar voorbeeld om het laatmiddeleeuwse typologische en teleologische denken te illustreren aan de hand van de taferelen met de oudtestamentische prefiguraties. Meteen voor Ridderbos ook de gelegenheid om de relatie te leggen tussen dit altaarstuk, het sacramentsofficie, religieuze teksten als de *Biblia Pauperum* en de *Speculum Humanae Salvationis* en anderzijds het Sint-Pieterskapittel.

Het volgende hoofdstuk, over ‘kunst en competitie’, grijpt Ridderbos aan om in te gaan op de onderlinge verhoudingen tussen de Vlaamse primitieven. Hij zet hier tegenover elkaar het *Laatste oordeel* van Van der Weyden, dat van Memling, dat van Stefan Lochner en een anoniem uit Diest, maar ook de *Portinari-triptiek* van Hugo van der Goes, het *Lam Gods* van Van Eyck en een *Geboorte van Christus* van Van der Weyden en van de meester van Flémalle. Van der Goes wordt in het daaropvolgende hoofdstuk de centrale figuur, maar dan als casus om in te gaan op de gevoels- en denkwereld van de vroeg-Nederlandse schilders. Hij is daar de aangewezen schilder voor omdat we over een uniek verslag van zijn geestesziekte beschikken. Het achtste hoofdstuk gaat dan over Geertgen tot Sint Jans en gaat uitvoerig in op het thema van de *Man van Smarten*, dat in de late middeleeuwen als devotieobject zowel in Italië als in de Nederlanden een uitgebreide en gediversifieerde traditie met een meerduidelijk symbolisch karakter had, maar tegelijk ook telkens weer als artistieke uitdaging gold. Het volgende hoofdstuk, geheel aan



Meester van Flémalle, *Mérode-triptiek*: de muizenval op de werkbank van de Heilige Jozef (in het rechterluik) werkt!

de waardige ernst en diepe vrede in het werk van Hans Memling gewijd, begint met de verbazing over het nagenoeg ontbreken van Memling in Huizinga's *Herfsttij*. Dat gebrek aan aandacht verklaart Ridderbos uit het feit dat Memling geen hofschilder was, maar voor een burgerlijke en zakelijke clientèle werkte. Reden voor Ridderbos om uitvoerig in te gaan op de aparte waarderingsgeschiedenis die deze schilder te beurt gevallen is en de lezer er weer attent op te maken hoe tijdgebonden latere oordelen zijn en "hoe ver ze afstaan van de manier waarop deze in hun eigen tijd werden ervaren". Het tiende hoofdstuk, over Gerard David, biedt de auteur de kans bij uitstek om in te gaan op het genre van de Gerechtigheidsstaferelen, zoals we die kennen van het *Oordeel van Cambysses*, maar ook van *De gerechtigheid van Trajanus en Herkenbald* van Van der Weyden en *De gerechtigheid van keizer Otto III* van Dirk Bouts. De betekenis van dit soort 'bloedig vermaan' wordt door Ridderbos geïnterpreteerd in de context van de telkens weer voorkomende corruptie van magistraten in politiek en economisch troebele

tijden. Dat we daar echter direct het fenomeen van prestigieuze 'compensatie' mee moeten verbinden, vind ik hier niet zo overtuigend.

In de slotbeschouwing confronteert de auteur nog eens uitvoerig zijn visie met die van Huizinga. Hij legt daarbij nog eens uitdrukkelijk de nadruk op de betekenis die de vroeg-Nederlandse schilderkunst gehad heeft voor de tijdgenoten en de opdrachtgevers. Artistiek ziet hij, anders dan Huizinga, de toenemende 'ongebreidelde uitwerking der details' niet als verlies van inhoud, maar juist als verrijkende nieuwe impulsen voor het geloof en als zelfbewuste gewaagde artistieke innovaties. Uiteindelijk lijkt hij mij echter wel heel nauw bij Huizinga aan te leunen. Schreef Huizinga immers ook niet: "De schilderkunst der vijftiende eeuw ligt in de sfeer, waar de uitersten van het mystische en het grof aardse elkander raken. Het geloof, dat hier spreekt, is zoo onmiddellijk, dat geen aardsche verbeelding er te zinnelijk of te zwaar voor is"? ←



Besproken boek:

Bernhard Ridderbos,
Schilderkunst in de Bourgondische Nederlanden,
 WBOOKS, Zwolle, 2014,
 ISBN 978 94 6258 05 58,
 328 pp. Prijs: € 64,50.

Fryslân of Friesland en Lille of Rijsel

Frans Debrabandere

Op 25 oktober 2014 stuurde Riemer Reinsma per e-post een bericht aan de correspondenten van *Netwerk Naamkunde*, met als bijlage zijn tekst die bestemd was voor een presentatie op het Congres *Name Changes* in Rome. De tekst heeft de volgende titel: *How does the outside world respond to newly changed official names of cities or countries? Trying to measure the response process*. Hij heeft het in hoofdzaak over *Birma*, dat in 1989 *Myanmar* werd, en *Zuidwest-Afrika*, dat bij zijn onafhankelijkheid in 1990 de naam *Namibia* kreeg. Aangezien de naam *Myanmar* er door de junta was ingesteld, had die internationaal met nogal wat tegenzin af te rekenen. Maar uit een zekere politieke correctheid vond de naam *Namibië* vrij gemakkelijk ingang. De tekst was de aanleiding voor een geanimeerde discussie, waaraan deelnamen: Karel Gildemacher, Luuk Keunen, Dirk Otten, Ton Spamer, Frank van de Hoven, Redmer Alma en Els Ruijsendaal. De discussie ging over *Fryslân of Friesland*.

Fryslân of Friesland

Karel Gildemacher beet op 20 november de spits af met: "Het deed me meteen denken aan de officiële naamsverandering van mijn woonprovincie. Dat is Fryslân geworden. Provincie, Rijk en gemeentes hanteren die variant. Ook het Friesch Dagblad doet het (meestal), maar de Leeuwarder Courant vertikte het met het argument: wij schrijven in een Neder-

landse tekst de gangbare Nederlandse namen, zo bijv. ook Frankrijk en niet France." Luuk Keunen repliceerde hierop: "De vraag of je in een bepaalde taal anderstalige namen omzet, wordt inderdaad verschillend beantwoord. Op de borden langs de snelweg in Nederland staat Köln en Kleve, in Duitsland Arnheim en Nimwegen. Zo zie ik het gebruik van Fryslân ook, met als enige verschil volgens mij dat *Fryslân* voor heel Nederland de officiële naam is." Ik kan hierbij aanvullen dat zo'n bord in Vlaanderen naar *Rijsel* wijst met tussen haakjes *Lille*, terwijl je in *Rijsel* de weg naar *Kortrijk* en *Gent* vindt, omdat de Franse namen *Courtrai* en *Gand* er ook vertaald worden. Ik herinner me de Waal die de weg naar *Jodoigne* niet vond, omdat hij niet wist dat de Nederlandse naam *Geldenaken* is.

Redmer Alma zette zijn standpunt als volgt uiteen: "Volgens mij is het nog altijd zo dat de taal waarin een naam wordt gehanteerd, bepaalt of de naam vertaald wordt. 'Ik woon in Berlijn', 'er wohnt im Haag' dus 'hij woont in Friesland' naast 'hy wennet yn Gruns'. Officiële naam of niet maakt daarbij volgens mij niet uit ... Er gaat bij mij bij het redigeren altijd een streep door Burgum, Fryslân enz." In verband met zijn boek *Hoe God verscheen in Friesland* viel Dirk Otten hem bij: "Het boek is geschreven in het Nederlands en het zou een beetje vreemd zijn, wanneer ik bijv. had geschreven dat Willibrord na een verblijf van dertien jaar in Ireland/Eire naar Fryslân reisde." Toch vraagt Gildemacher: "Waarom kan een democratisch besluit niet nagevolgd worden? Een land als Nederland kan best meertalig zijn, alles wat namen betreft, hoeft toch niet volgens het (huidige) Nederlands te worden gespeld?" Hij vraagt verder: "Respect voor het Fries, Brabants, Limburgs, Stellingwerfs zou moeten leiden, vind ik, tot het gebruiken van de namen die die bevolkingsgroepen graag willen gebruiken." Reinsma is het daar niet mee eens: "Als Karels uitgangspunt algemeen toegepast zou worden, betekent het dat we nooit meer 'Den Bosch' zouden mogen zeggen of schrijven. Of Dordt in plaats van Dordrecht."

Maar Gildemacher liet niet af: "Nederland is geen eentalig land. [...] namen zijn verwijzingen, m.a.w. wie de provincie bedoelt, zou Fryslân moeten gebruiken, met erkenning van de eigenheid van het gebied dat zich ook in namen uit." Daar is m.i. toch geen enkele reden voor. In België hebben de

Wie Friesland binnenrijdt, wordt in Fryslân welkom geheten.



Nederlandstalige provincies een Nederlandse naam en de Waalse provincies een Franse naam. Maar dat neemt niet weg dat de Vlamingen die Waalse provincies *Luik*, *Luxemburg*, *Namen*, *Waals-Brabant* en *Henegouwen* noemen, terwijl de Walen van *le Limbourg*, *le Brabant Flamand*, *Anvers*, *la Flandre Orientale* en *la Flandre Occidentale* spreken. Dat je in het Nederlands van *Friesland* spreekt en *Friesland* schrijft en niet *Fryslân*, is de normaalste zaak van de wereld.

Maar volgens Els Ruijsendaal kent Nederland “als land geen territoriale tweetaligheid omdat het Nederlands ook officiële taal in Friesland is [...] Dat de regering heeft besloten vanuit de algemeen Nederlandse positie de naam *Fryslân* te gebruiken lijkt me in dit opzicht een verwarrende hoffelijkheidskeuze.” Terloops dit: ik denk niet dat veel Nederlanders hun land als een tweetalig land beschouwen, o.m. omdat niet weinigen in het Fries niet een afzonderlijke taal zien, maar veeleer (uiteraard ten onrechte) een Nederlands dialect.

Endoniem versus exoniem

De hele discussie draait rond de voorkeur voor het gebruik van *endoniemen* of *exoniemen*. Voor wie met die termen niet vertrouwd is: een *endoniem* is de aardrijkskundige naam zoals die in het eigen taalgebied gebruikelijk is, een *exoniem* is de naam ervan in een andere taal. *Antwerpen* is een endoniem, *Anvers* en *Antwerp* zijn exoniemen. *Köln* is een endoniem, *Keulen* en *Cologne* zijn exoniemen. Het gebruik van een exoniem (bv. *Friesland*) is geen blijk van tekort aan respect, zoals Gildemacher beweert. Reinsma reageerde er terecht op: “Met zijn beroep op ‘respect’ [...] introduceert Karel een geheel nieuw en [...] discutabel criterium bij naamkeuze. En het zou betekenen dat degene die, in teksten in zijn eigen taal, exoniemen gebruikt, zich daarmee respectloos opstelt. Ik vind dit rieken naar chantage.”

In alle talen komen exoniemen voor, worden voor vreemde landen en steden eigen namen gebruikt, althans in zoverre die plaatsen bekend zijn en er een relatie mee bestaat. Niet alle exoniemen zijn even levenskrachtig. Niemand zegt nog *Dusseldorp* voor *Düsseldorf*, *Bonen* voor *Boulogne*. Vroeger waren talloze exoniemen in gebruik, Kiliaan (1599) vermeldt er vele: *Beune* (Boulogne), *Cantelbergh* (Canterbury), *Dantsick* (Danzig, Gdańsk), *Dietenhoven* (Diedenhoven, Thionville), *Friburgh*, *Vrijborgh* (Freiburg), *Ghemblours* (Gembloux), *Keysers-waerd* (Kaiserswerth), *Lutsenborgh* (Luxemburg), *Norenberg* (Nürnberg), *Philips-stadt* (Philippeville), *Presborg* (Bratislava), *Sint Vijt* (Sankt Vith), *Surick* (Zürich), *Wirtembergh* (Württemberg) enz. Drastischer voorbeelden zijn: *Allekanten* (Alicante), *Billebau* (Bilbao), *Dangswyck* (Danzig, Pools Gdańsk), *Develinghe* (Dublin), *Devenschiere* (Devonshire), *Edelberghe*



(Heidelberg), *Eggremont* (Aigues-Mortes, Gard), *Grevenroden* (Gräfrath bij Solingen), *Heysant* (Ouesant, Bretagne), *Ysac* (Essex), *Luceboenen* (Lissabon), *Luyc* (Lucca), *Nyeucastele* (Newcastle), *Ploimuden* (Plymouth), *Puuts* (Le Puy, Auvergne), *Rutseele* (La Rochelle), *Rutsemadoene*, *Rotsemadou* (Rocamadour), *Santevelde* (Saint-Inglevert in Pas-de-Calais), *Se(y)ne* (Siena), *Sente Thomaes* (reïnterpretatie van Sint-Omaars, Saint-Omer), *Sente Emondsberghe* (Bury Saint Edmunds in Suffolk), *Sinte Jans Thonne* (Saint Johnston, nu Perth in Schotland), *Vrankevoord* (Frankfurt), *Wynsbaden* (Wiesbaden). Sommige van die exoniemen herkennen we nog in onze huidige familienamen: *Van Didenhoven*, (*van*) *Hinderdael* uit Hintertal (Baden-Württemberg), *Jambloes*. *Jambroe(r)s* uit Gembloux, *van Keyzerswaard*, *van Litseborgh*, *van Noorenberghe* (Neurenberg, Nürnberg), *van Sintfiet/Zanvit*, *Vryburg*. Warmoeskerken uit Warmelskirchen, *Van Zandwijk* (Sandwich).

Het probleem van endoniemen versus exoniemen doet zich uiteraard in het tweetalige land België voor. Vlamingen noemen meestal *Aarlen*, *Luik*, *Namen*, *Doornik*, *Moeskroen*, *Waver*, *Nijvel* met hun Nederlandse naam. *Dinant* en *Verviers* worden zelfs met spellinguitspraak in het Nederlands uitgesproken. Maar *Aat* (Ath), *Bastenaken* (Bastogne), *Bergen* (Mons), *Borgworm* (Waremmes), *Geldenaken* (Jodoigne), *Lessen* (Lessines), *Wezet* (Visé) worden al heel wat minder gebruikt. Omgekeerd haalt geen enkele Waal het in zijn hoofd om een Vlaamse stad in het Nederlands te noemen. Je zou kunnen zeggen dat ze *Diksmuide* in het West-Vlaams als *Diksmude* uitspreken, omdat ze de Middelvlaamse vorm *Dixmude* als de Franse vorm beschouwen. Voor *Hasselt* →

In Vlaanderen worden Franstalige provincies en de hoofdsteden bijna altijd in het Nederlands genoemd.

© Stichting Aangepast Lezen (stichting met het doel de dienstverlening van openbare bibliotheken aan mensen met een leesbeperking te bevorderen, www.aangepastlezen.nl)



Kaart van Rijsel uit Flandria
Illustrata van Sanderus, 1641
(bron: <https://en.wikipedia.org/wiki/Lille>)

gebruiken ze wel de Nederlandse naam, maar op zijn Frans uitgesproken, want ze weten niet dat *Halu* de Franse naam was. Ze weten ook niet dat *Ingelmunster* in het Frans *Englemoutier* was en dat *Rollegem* *Rollenghien* was.

Het argument *endoniem-exoniem* werd ook ingeroepen in een spellingkwestie. Mobutu had namelijk de oude Belgische kolonie *Kongo* tot *Zaire* omgedoopt. Toen Kabila aan de macht kwam, herstelde hij in 1997 de vroegere naam *Kongo*. Er was dus geen enkel spellingprobleem en toch schreef de Taalunie de spelling *Congo* voor. Het argument was dat de naam in het Nederlands de endonymische spelling *Congo* diende te krijgen. Nu is precies *Congo* de Franse exonymische spelling, die in de kolonie, die mede door onze Vlaamse missionarissen verfranst was, gebruikelijk was. Maar het *Kongo* is een bantoetaal en die heeft geen *c*. Daar is de *k* endonymisch, zoals in *Kabila*, *Kasavubu*, *Katanga*, *Kasaï*, *Kikongo*, *Kinshasa*, *Kisangani*, *Kiswahili* enz. En aangezien de Kongolese endonymische *K* ook Nederlands is, had

de officiële Nederlandse spelling ook *Kongo* moeten zijn. Ik krijg de spelling *Congo* nog altijd niet uit mijn pen.

Het doublet Lille/Rijsel

Zelden zijn doubletten van plaatsnamen zo verschillend als de Nederlandse naam *Rijsel* en de Franse *Lille* en toch schuilt in beide naamvormen hetzelfde grondwoord. Over de namen *Rijsel*/*Lille* zijn nog altijd misvattingen in omloop. Allereerst dit: *Rijsel* kunnen we weliswaar een Vlaamse stad noemen omdat het oorspronkelijk tot het graafschap Vlaanderen behoord heeft. Nergens zie je meer Vlaamse leeuwenvlaggen hangen dan in *Rijsel*. Maar het graafschap Vlaanderen was – zoals ook het hertogdom Brabant – niet eentalig Diets. *Rijsel*, *Dowaai* lagen in Waals-Vlaanderen of *la Flandre Gallicante*, ook *Flandre Wallingante*. Ook *Moeskroen*, dat in de kasselrij Kortrijk lag, was een Vlaamse plaats in de politiek-territoriale zin, maar is altijd Romaans geweest en sprak Picardisch. *Rijsel* was een Romaans-Picardische stad. Ook de naam van de

stad is Romaans en de naam *Rijsel* is de Nederlandse evolutie van de Romaanse naam. De naam *Rijsel* is weliswaar te verklaren uit *Ter Ijsel*, maar er heeft nooit een woord *ijsel* in het Oud- of Middelnederlands bestaan. Dat *ijsel* bestaat alleen in de toponymie en heeft niets te maken met de waternaam, de IJssel, waarnaar Overijssel vernoemd is.

Rijsel dankt zijn naam aan een vroeger eiland in de rivier de Deule, waaraan de stad gebouwd is. De oudst bekende naamvormen van de stadsnaam zijn uiteraard in het Latijn: 1060 *castrum quod Insula* 'eiland' *dicitur*; 1063 *apud Insulam*; 1063 *apud Islam*; 1096 *Isla*. Het Latijn heeft meestal de *n* grafisch bewaard in de spelling *ns*, maar al vrij vroeg werd die *ns* bij de Romeinen als *s* uitgesproken. Ze schreven dus *mensa*, *consul*, maar spraken *mesa*, *cosul*. Zo begrijpen we de volgende spellingen van de plaatsnaam: 1063 *apud Islam*, 1066 *Islae*, 1096 *Isla* en het adjectief 1054 *Islense castellum*, 1066 *Islensis*. En zo begrijpen we ook de Oudfranse vorm *isle* (12de eeuw). Die *s* nu werd in het Frans voor een medeklinker geëlideerd: *asinus* > *asne* > *âne*, *almos(i)na* > *aumosne* > *aumône*, *baptisma* > *batesme* > *baptême*, *insula* > *isle* > *île*. De circonflex geeft aan dat de *s* geëlideerd werd. Er zijn zelfs attestaties van een Latijns adjectief met de Franse *-s*-loze klankevolutie: 1114-30 *Ilensis*, 1159-68 *Illensis*. De plaatsnaam *Lille* (1204 *Lile*) ontstond dus door agglutinatie uit *l'île*, *l'isle* 'het eiland'. Volkomen analoog is de Franse naam *Bâle* voor de Zwitserse stad *Basel*. *Lille* schuilt uiteraard in de familienaam *De Lille*. De Nederlandse naam *Rijsel* is dan ook gewoon *ter* (<*te der*) *Isele* en dat *Isele* is niets anders dan het Oudfranse *Isle*.

In Middelnederlandse en Middelvlaamse teksten werd de stad *Rijsel* dan ook nooit anders dan *Risele*, *Rijssel(e)* genoemd. En dat is nog altijd zo in alle Vlaamse dialecten. Daarvan getuigen de talrijke familienamen: 1326 *Jacob van Risele*; 1326 *Jan van Ricele*, Ieper; 1358 *der Pieter van Risele*, Kortrijk; 1394 *Jan van Ryssele*, Brugge. De naam *Rijsel* vinden we ook in talrijke Vlaamse plaatsnamen, bv. in Kortrijk: 1328 *extra portam Insulensem* = 1346 *buter Riselpoerte*; 1311 *in de Ricelstrate*; 1317 *in de Riselstrate*. En tot op de dag van vandaag is er een Rijselstraat in Ieper, Kortrijk, Menen, Torhout en Brugge.

Nu valt het wel op dat de Nederlanders wel de Nederlandse exoniemen gebruiken voor Moskou, Sint-Petersburg, Luxemburg, Keulen, Aken, Maagdenburg, Milaan, Turijn, Napels, Rome, Parijs,

Straatsburg, Wenen, maar zelden het exoniem *Rijsel*. Nederlanders noemen de stad zelfs in een Nederlandse context *Lille*. Dat Vlaanderen probleemloos *Rijsel* zegt, komt natuurlijk hierdoor dat Rijsel tot zijn eigen geschiedenis behoort. Rijsel behoorde tot het graafschap Vlaanderen en de rekenkamer van Vlaanderen was er zelfs gevestigd. De Vlamingen hadden dus een intens contact met Rijsel en hanteerden dan ook de hun vertrouwde naam. De Noord-Nederlander had dat contact niet en toen in jongere tijd de stad hem bekend raakte, was de Nederlandse naam hem onbekend en nam hij onnadenkend de Franse officiële naam over. In Onze Taal werd in 2002 de vraag gesteld: "Hoe komt het dat de Noord-Franse stad Lille in het Nederlands *Rijsel* heet? Die namen lijken absoluut niet op elkaar." Op mijn advies heeft de redacteur de naam toen correct verklaard, maar hij schreef: "Lille/Rijsel was oorspronkelijk een Vlaamse stad, maar kwam in 1713 onder de Franse kroon. Sindsdien heeft de Franse naam *Lille* veel opgang gemaakt – hoewel met name Vlamingen nog steeds een voorkeur hebben voor *Rijsel*." De auteur wekte hier de indruk dat Rijsel oorspronkelijk Vlaams- of Nederlandstalig zou zijn geweest en dat de Franse naam *Lille* samen zou hangen met de aanhechting aan Frankrijk. Zoals we boven al schreven, is de Vlaamse stad Rijsel altijd Romaans geweest, en dat heeft nooit iemand gehinderd om die stad in het Nederlands *Rijsel* te noemen. En dat de Vlamingen "een voorkeur hebben voor *Rijsel*", is ook al vreemd geformuleerd. Vlamingen zeggen *Rijsel*, zoals ze ook *Parijs* en *Wenen* zeggen, en niet uit een soort purisme of flamingantisme.

Conclusie

De Nederlandse exoniemen voor anderstalige plaatsnamen behoren tot ons cultureel en taalkundig erfgoed. We horen die te koesteren en blijvend te gebruiken. Laten we in het Nederlands verder over *Friesland* spreken, zoals we over *Duitsland* spreken en niet over *Deutschland*. Laten we ook zo veel mogelijk Franse en Waalse plaatsen in het Nederlands noemen: *Aat*, *Bastenaken*, *Bergen*, *Doornik*, *Edingen*, *Hoei*, *Lessen*, *Luik*, *Namen*, *Zinnik*, *Parijs* en *Rijsel*. Laten we in historische teksten ook de oude vormen *Atrecht*, *Dowaai*, *Kales*, *Kamerijk*, *Sint-Omaars*, *Terwanen* en *Valencijn* in ere houden. En we blijven de Nederlandse plaatsnamen in Frans-Vlaanderen gebruiken: *Belle*, *Duinkerke*, *Grevelingen*, *Halewijn*, *Hazebroek*, *Sint-Winoksbergen*. ←

Frans Debrabandere is naamkundige, dialectoloog en etymoloog. Hij doceerde tot 1994 Nederlands en Duits in het pedagogisch hoger onderwijs. Contact: fransdebrabandere@telenet.be.

Is u katholiek of bent u katholiek?

Onregelmatige werkwoordsvormen bij zijn

Alex Wethlij

Vandaag onderzoeken we de variatie in persoonsvormen bij de tweede persoon van *zijn*. Eerst gaat het om de keuze tussen *u is* en *u bent*. Interessant is wat in 1964 Tacx en in 1977 de ANS vindt over *u is* en *u bent*. Tacx schrijft dat in de geschreven taal zowel *u is* als *u bent* kan worden gebruikt, al heeft *u is* de voorkeur als men correct moet zijn (pp. 58-59). Ook Van Haeringen lijkt in 1950 *u is* correcter te vinden dan *u bent*, want hij bestempelt *u bent* als “familiaarder” dan *u is* (p. 86). De ANS daarentegen ziet *u is* als een “weinig gebruikelijke” vorm (p. 99), terwijl Wels een jaar voordien *u bent* en *u is* – nog – zonder meer onder elkaar plaatst (p. 232), zoals Rijpma (p. 117) al deed in 1947. Grammaticale raadgevers op het internet staan, uiteraard, op het standpunt van de ANS. Zo stelt Schrijfwijzer.be dat *u is* veel minder voorkomt dan *u bent* en constateren Taaltelefoon en Taalunieversum dat *u is* verouderd is. Rutger Kiezebrink stelt in Standaard.be vast dat – ook – bij *u is* de norm de afgelopen eeuw is verschoven: “*u is* heel aardig’ is veranderd in ‘*u bent* heel aardig’.” Alleen Wikipedia laat *u is* nog een klein achterhoedegevecht leveren: “*U is* (...) is archaïsch, maar wel een beleefdheidsvorm in zuidelijk Nederland.”

Via Google valt *u is* (onderwerp + persoonsvorm) nauwelijks op te sporen. Eenmaal vond ik “*u is* op de hoogte” (NL), naast 1150 maal (NL) en 157 maal (BE) “*u bent* op de hoogte”. Eenmaal ook “*u is* katholiek”, naast 8 x (NL) / 1 x (BE) “*u bent* katholiek”, blijkbaar geen frequente situatie, maar wel een situatie die aansluit bij de hegemonie van *u bent*: 317.000 (NL) en 338.000 (BE) en *bent u* 300.000 (NL) en 293.000 (BE). De goede raad van de Taaltelefoon “Gebruik in verzorgde schrijftaal bij voorkeur *u bent*” wordt hier duidelijk nagevolgd.

Zwak vertegenwoordigd is *u zijt* (NL 203, BE 331), meestal in formuleringen met religieus karakter, voor BE voornamelijk “*U zijt* welkome” en variaties. Vrijwel kansloos is *zijt u*: NL kent 14 en BE 29 enigszins acceptabele voorbeelden met voor NL een religieuze en voor BE een sterk omgangstalige inslag.

Het loont de moeite de overheersing van het “modernere” *u bent* (*bent u*) te vergelijken met de

verhouding tussen het “iets gewonere” *u hebt* (*hebt u*) en het “enigszins formelere” *u heeft* (*heeft u*). Google-NL vertoont qua frequentie een parallellisme tussen *u hebt* (*hebt u*) en *u bent* (*bent u*), terwijl in BE *u hebt* zwakker presteert dan *u heeft*, maar in NL én BE *hebt u* het beter doet dan *heeft u*.

Over *gij/ge zijt* schrijft Tacx (1964, p. 59): “In Noord-Nederland kan de vorm *gij zijt* alleen nog gebruikt worden bij uiterst plechtige gelegenheden, in andere gevallen misstaat hij. In Zuid-Nederland daarentegen is deze vorm de gewone, juist zo gewoon als in Noord-Nederland *je bent*.” Voor 2014 geeft Google dit:

<i>gij zijt</i>	NL	4 090	BE	1 980
<i>gij bent</i>	NL	335	BE	488
<i>ge zijt</i>	NL	456	BE	3 460
<i>ge bent</i>	NL	223	BE	126
<i>je bent</i>	NL	169 000	BE	109 000
<i>jij bent</i>	NL	174 000	BE	18 900

Gij zijt is in Vlaanderen dus niet (meer) de gewone vorm, maar wel *u bent* (338.000) en voor de meer vertrouwelijke situatie *je bent* (109.000). In Nederland komt daar nog de beklemtoonde vorm *jij bent* bij, die in Vlaanderen achterblijft. Volop aanwezig in Nederlandse én Vlaamse websites zijn *ben je* en *ben jij* met Googlefrequenties tussen 110.000 en 168.000.

Gij zijt leidt dus een randbestaan. In Nederlandse sites komt het nu nog voor in “uiterst plechtige” d.w.z. religieuze aangelegenheden, wat minder geldt voor de Vlaamse sites, waar het onbeklemtoonde *ge zijt* enigszins scoort, in geschreven spreektaal. *Gij/ge bent* staat zowel in NL als in BE helemaal onderaan. Het zal overigens niet verbazen dat *bent gij/ge* en *zijt gij/ge* (vaak in religieuze, in BE ook omgangstalige context) evenmin veel te betekenen hebben.

We staan even stil bij het meervoudige *jullie bent*. Volgens de ANS (p. 99) is *jullie bent* “weinig gebruikelijk”. Kiezebrink (Standaard.be) schrijft dat een halve eeuw geleden “*Jullie bent te laat*” de norm

was. Rijpma bevestigt dat en geeft in 1947: *jullie bent, zijn*, in deze volgorde (p. 117). Van Haeringen (1950, p. 85): “*jullie bent of zijn (zijn jullie, ook ben jullie)*”. Google laat zien dat er tegenwoordig bitter weinig ruimte is voor *jullie bent* met 51 resultaten voor NL en 7 voor BE.

Dan is er nog de gebiedende wijs, waarvoor Taalunieversum *wees* aanbeveelt en ook Renkema (2002, p. 334) aanhaalt: “Tegenwoordig zie je in plaats van *Wees maar niet bang* ook *Ben maar niet bang*.” Ook Renkema, die steun vindt bij Google, beveelt *wees* aan:

<i>wees maar niet bang</i>	NL	2 540	BE	103
<i>ben maar niet bang</i>	NL	236	BE	3

Nu wordt het aantal van 2.540 voor NL nogal geflatteerd doordat *wees maar niet bang* – ook – een vaak geciteerde songtitel is. Toch lijkt mij de afstand tot *ben* groot genoeg om *wees* tot winnaar uit te roepen, conform het monopolie dat de ANS (p. 99) *wees* toekent.

Nu ik mij hierbij neergelegd heb, kan ik ook eens kijken naar *ge/gij/u* en de verleden tijd *waart/was*. Google leert dat *ge/gij was* niet van de grond komt ondanks de gunstige perspectieven die Rijpma & Schuringa (1968, p. 133) deze vorm, die Rijpma (1947, p. 117) nog niet vermeldt, toekennen: “Men leest intussen hoe langer hoe meer ook: *gij was*, i.p.v. *gij waart* e.d.” Ook *gij (ge) waart* is geen partij voor *u was*. *Ge/gij* heeft het onderspit moeten delven voor *u* en daarna heeft ook *waart* het moeten afleggen tegen *was*. In Rijpma (1947, p. 117) staat *u waart* nog naast *u was*, zoals in Van Haeringen (1950, p. 85). De – weinige – vormen met *waart* zijn nu in NL alleen maar van nogal plechtig, religieus of dialectisch allooï en in BE klinken de vormen ook plechtig of religieus, maar soms een beetje alledaags.

Dit alles getuigt van de teloorgang van oudere tweedepersoonsvormen van *zijn*. *Ge/gij waart* en *u waart* hebben het veld moeten ruimen voor *u was*. *Je waart* en *jullie waart* zijn verdwenen. *Ge/gij zijt* heeft het hoofd moeten buigen voor *u bent* en *je bent*. *U bent* heeft gezegevierd over *u is*. En in het meervoud heeft *jullie zijn* het gewonnen van *jullie bent*. Daardoor is *u* niet katholiek, maar *bént* u katholiek, maar misschien dat *u* dat al niet meer *wáart* of niet meer *wás*. ←

Literatuur

- ANS = Haeseryn, W., Romein, K., Geerts, G., De Rooy, J. & Van den Toorn, M.C. (red.). (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. (tweede, geheel herziene druk). Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff Uitgevers/Wolters Plantyn.



- Renkema, J. (2002). *Schrijfwijzer*. (vierde editie). 's-Gravenhage: SDU uitgeverij.
- Rijpma, E. (1947). *Beknopte Nederlandse Spraakkunst*. (vierentwintigste druk). Groningen/Batavia: J.B. Wolters.
- Rijpma, E. & Schuringa, F.G. (1968). *Nederlandse Spraakkunst*. (eenentwintigste druk). Groningen: J.B. Wolters.
- Tacx, J.P.M. (1964). *Nederlandse spraakkunst voor iedereen*. (vierde druk). Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
- Van Haeringen, C.B. (1979). De hoofdvormen van het Nederlandse werkwoord. In: *Grammarie: Keur uit het werk van zijn hoogleraarstijd*, pp. 75-87. Utrecht: HES Publishers.
- Wels, P.A.J. (1996). *De spelling meester: Handleiding voor de praktijk van spelling en interpunctie van het Nederlands*. Utrecht: Uitgeverij Lemma.
- Schrijfwijzer.be = <http://www.schrijfwijzer.be/portal/site/4arb593e-cece-4652-b7e4-5b1987cf8706>
- Standaard.be = http://www.standaard.be/cnt/dmf20121120_00375483
- Taaltelefoon = <http://taaltelefoon.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?id=1659&order=>
- Taalunieversum = <http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1463/> en <http://taaladvies.net/taal/advies/vraag/100/>
- Wikipedia = https://nl.wikipedia.org/wiki/Vervoeging_van_onregelmatige_Nederlandse_werkwoorden

Alex Wethlij was hoogleraar wetenschappelijk rapporteren aan het Limburgs Universitair Centrum in Diepenbeek en is nu als gastmedewerker verbonden aan het Centrum voor toegepaste linguïstiek van de Universiteit Hasselt.
Contact: alex.wethlij@uhasselt.be.

Medaillons van zalm op een bedje van spinazie

Over de taal der gastronomie

De tijd dat we in een eetgelegenheid een eenvoudige doch voedzame maaltijd tot ons namen of thuis simpelweg een bord warm eten verorberden, behoort definitief tot het verleden. In plaats van in een leuk restaurant eens gezellig een hapje te gaan eten, begeven wij ons nu naar een *perfecte ambiance voor verfijnd eetgenot*, ten-einde aldaar *romantisch te tafelen*. De eetgewoonten zijn veranderd en daarmee ook het taalgebruik.

Marinus A. van den Broek

De vaderlandse keuken is in diskrediet geraakt en wie zich tegenwoordig nog in enthousiaste bewoordingen uitlaat over een ouderwetse pot boerenkool met een sappige rookworst en een kuiltje voor de jus of de loftrompet steekt over een eigenhandig gedraaide bal gehakt – een delicatessen bij uitstek – of een bruine boterham met uitgebakken kaantjes, oogst slechts meewarige blikken, hoewel er in de baaierd der Europese eenwording toch al weer tensdensen waar te nemen zijn die de eigen identiteit ook qua eetgewoonten trachten te bewaren en uit te dragen.

Wie echter, althans in de ogen van modernisten en andere snobs, mee wil tellen, gaat op de culinaire toer, waarbij men over het algemeen voor veel geld weinig te eten krijgt. Niettemin is het weinig dat ons ten deel valt, van een sublieme kwaliteit, wanneer we tenminste geloof mogen hechten aan datgene wat ons in de meest lyrische bewoordingen door deskundigen wordt verkondigd.

In het kader van de voortschrijdende globalisering is het voor veel koks een uitdaging de verschillende regionale keukens van onze aardkloot *op het bord te toveren*, en wel op een zodanige wijze dat *hun diverse parfums en aroma's zich mengen zoals velerlei culturen samensmelten*. Een ware culinaire kruisbestuiving, aldus de menukaart van Le Garage in Amsterdam, waar kookgek Joop Braakhekke de pollepel zwaait, die daarmee ook in de keuken zijn steentje tracht bij te dragen aan de realisering van de multiculturele samenleving. Dat de op niveau opererende keukenchefs niet langer als verdienstelijke ambachtslieden dienen te worden beschouwd, maar als scheppende kunstenaars, die *de sterren van de hemel koken*, blijkt al uit de titel *maître*, die deze begenadigde artiesten zich veelal aanmeten.

Terwijl moeder de vrouw vroeger een lekker maaltje op tafel zette, wordt ons door het bedienend restaurantpersoneel tegenwoordig een *compositie* geserveerd, waarbij de desbetreffende gerechten *heel arty op het bord worden gedrapeerd*. De eventueel

bijpassende wijnen worden niet eenvoudig gekozen, maar *er wordt een combinatie van wijnen met de gerechten gecomponeerd*, zodat er een *liefdevolle relatie tussen wijn en spijs* tot stand komt. Een voorgerecht is uit den boze. De vakman spreekt in dit geval van een *proloog*, waaraan dikwijls een minihapje ter activering van de smaakpapillen voorafgaat, dat – uiteraard op zijn Frans – wordt aangeduid als *amuse*. Een enkeling spreekt in dit geval – als hoeder van het Nederlands – van een *mondvermakertje*.

Dat deze op het hoofdgerecht preluderende creaties in de meest originele bewoordingen worden aangeprezen, spreekt uiteraard vanzelf. Zo is er een *ragout van paddenstoelen in een korstvenloep*, een delicatessen die men naar de verpakking te oordelen niet alleen ter plekke kan consumeren, maar zelfs aan vrienden of relaties kan verzenden. Elders kan men van paddenstoelen in vereniging met een fijne ragout van kalfsvlees in luchtig huisgemaakt bladerdeeg genieten, een kunstwerk dat onder de frisse benaming *bladerdeegbriesje* op de menukaart compareert. De trend om de gerechten niet in hun natuurlijke verschijningsvorm te presenteren, maar ze – meer in overeenstemming met ons klimaat – van een koesterend omhulsel te voorzien, manifesteert zich eveneens in het veelvuldig gebruik van het woord *jas(je)*. Een bijzonder fraai voorbeeld vormen de *gesmoorde sjalotjes in een jas van rode vermout*. Maar ook de *haricots verts in een jasje van rookvlees* of de *kip in een jas van amandelen* maken een uitgesproken geklede indruk. Invloeden vanuit het banketbakkersvak vinden we in de *bonbons van tonijn, gevuld met Hollandse garnaltjes* of in de *krokante bonbons van ganzenlever*.

Een zo langzamerhand tot een cliché verworden beeldspraak zien we in de steeds weer opduikende omschrijving *op een bedje van ...* Zo rust de *mul op een bedje van couscous*, waarbij de couscous bovendien nog *geparfumeerd is met appel en dragon*, ligt de *lenteravioli op een bedje van raapselder* of worden de spiesjes van ossenhaas neergevlid op *een bedje van gewokte zomergroenten*. Een variant – met een nos-

talgische knipoog naar oma's keuken – vormt in dit kader *het gesudderde eendenboutje op een stampotje van knolselderij*.

Een bijzonder intrigerend voorgerecht is zonder twijfel het op diverse menukaarten prijkende *uitgewassen roereitje*. Betreft het hier een voorbeeld van een tot in het absurde doorgevoerde hygiëne of moeten we hier denken aan het door Petrus Weiland in zijn *Beknopt Nederduitsch Taalkundig Woordenboek* onder het lemma *uitwassen* gegeven voorbeeld “die jonge dochter is nog niet volkomen uitgewassen”, d.w.z. nog niet tot volle wasdom gekomen, en ons een disproportioneel uitgevallen roerei voorstellen?

Uiteraard vormen ook de hoofdgerechten dikwijls ware *smaaksensaties*, vooral wanneer de *uit alle windstreken afkomstige gerechten* – zoals een befaamd restaurant trots vermeldt – *bij ons altijd een Bourgondische ‘touch’ krijgen*. Kosten noch moeite worden gespaard om de restaurantbezoeker met de prestaties van de culinaire grootmeesters te verblijden. De totale overgave en inzet van deze magiërs wordt op indringende wijze verwoord op de website van restaurant De Zwalmolen in het Oost-Vlaamse Zwalm, waar wij met betrekking tot de activiteiten van de *gepassioneerde maître de cuisine* o.a. het volgende lezen: *in hooggespannen concentratie, dicht bij zijn fornuis* – voor een kok een absolute voorwaarde, naar het mij voorkomt – *rangeert hij met tomeloze liefde zijn ingrediënten, die elk hun geëigende plaats krijgen op het bord*. Het voormalige drierestaurant Oud Sluis blijft in dezen niet achter. De aldaar werkzame koks *doen aan culinair entertainment wanneer zij spelen met uiteenlopende texturen, gevarieerde temperaturen en verrassende presentaties*.

Een juweeltje zijn natuurlijk de klassieke *medaillons van zalm*, vanzelfsprekend op een bedje van spinazie. Maar ook de op *mediterrane wijze bereide tonijn met mayonaise van gebrande rode paprika en fritots van appelkappertjes* zijn niet te versmaden. Opmerkelijk zijn voorts de *met honing gelakte tamme eendenborst* en het op dezelfde wijze behandelde *speenbig-rack met een jus van belegen sherry*, beide wellicht ontsproten aan het vindingrijke brein van een tot kok omgeschoolde huisschilder. Niet geheel van risico's ontbloot lijkt mij de door een gerenommeerde eetgelegenheid aangeprezen *zeebaars met opgevulde scheermesjes*, wapentuig dat wij overigens eveneens elders aantreffen in de combinatie van *rode mul met geroosterde scheermessen*.

Zoals het voorgerecht is verdrongen door de *proloog*, zo wordt ook het nagerecht logischerwijze vervangen door een *epiloog*, die eventueel kan bestaan uit een *parade van desserts*, ook wel aangeduid als *grand dessert*. Grote verwachtingen wekt bij de ware toetsliefhebber een *compositie van fris (!) citroenijs in een huisgemaakt korstschelpje, vergezeld door de mooiste creaties van chocola*, hetgeen tevens geldt voor het ietwat zonderling aandoende samenspel van een *citrusfruitsalade met bitterballen van warme chocola, hangop-ravioli en rabarber*.

Het zal de lezer duidelijk zijn dat het bij de hierboven genoemde creaties slechts gaat om een greep uit de overstelpende rijkdom van gastronomische topprestaties waarmee culinaire creatievelingen ons telkens weer weten te verrassen. Wie uit al deze gerechten echter – al of niet bijgestaan door een vakkundige bediening – een juiste keuze weet te maken, zal van een *hoogstaand diner* genieten en na affloep zelfs kunnen spreken van een *waanzzinnige eetbelevens*. ←



Borden met aperitiefhapjes of receptiehapjes, die beslist beter smaken als ze amuses genoemd worden. © Slager/traiteur Guido Veugen (bron: <http://iimgur.com/f5ao1k5.jpg>)

Marinus A. van den Broek was als germanist ruim twintig jaar verbonden aan de letterenfaculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij is spreekwoordenonderzoeker en publiceert regelmatig over allerlei taalverschijnselen. Contact: m.a.broek@planet.nl

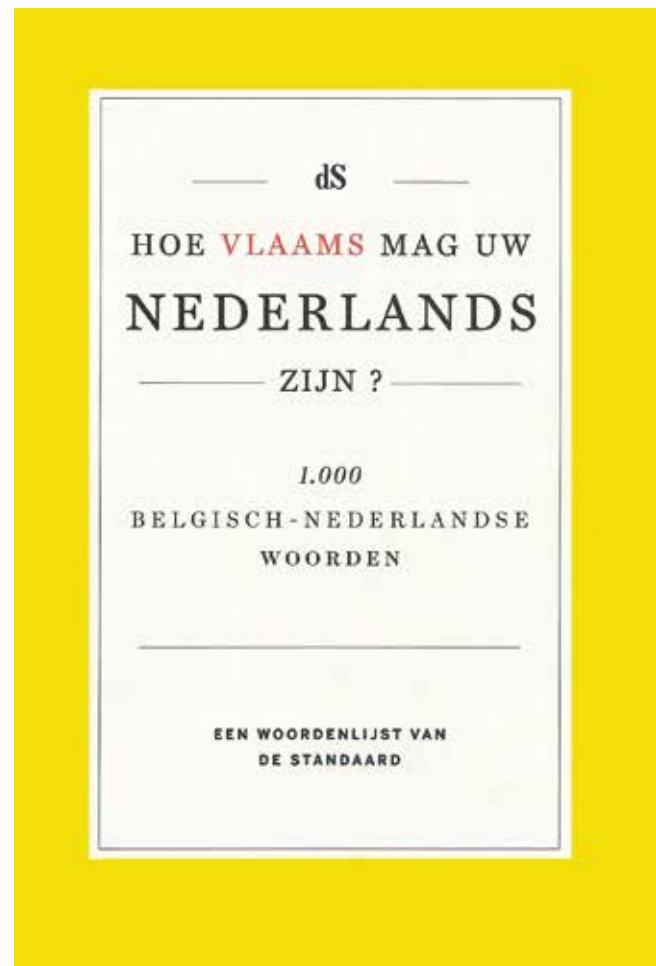
Het gele boekje van De Standaard doorgelicht

Peter Debrabandere

De verschijning van het gele boekje van De Standaard onder de titel *Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn?* heeft beroering gewekt. De titel verwijst naar de enquête *Hoe Vlaams is uw Standaardnederlands?*, die De Standaard, de Taalunie en Radio 1 in november 2014 hielden. De enquête leek aan te tonen dat Vlamingen eigen Vlaamse woorden als standaardtaal erkend willen zien. De Standaard gaat nu nog een stapje verder en heeft een boekje samengesteld waarin bij duizend Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen voor redacteurs en medewerkers van de krant de knoop doorgehakt wordt.

Dat dit boekje voor *intern gebruik* toch met de zaterdagkrant verspreid is, laat zien dat het ook bedoeld is om een rol te spelen in het soms felle debat over wat de standaardtaal in Vlaanderen moet zijn. Dat debat werd decennialang beheerst door de overtuiging dat het Nederlands in Vlaanderen zo veel mogelijk moest aansluiten bij het Nederlands van Nederland. Nu gaan er steeds meer stemmen op om die strakke houding los te laten en allerlei Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen bestaansrecht te verlenen.

Dit gele boekje doet dat dus, een beroep doend op de taaladviezen die de Taalunie op taaladvies.net ter beschikking stelt, en met medewerking van de Taaltelefoon (taaltelefoon.be). Johan De Schryver, initiatiefnemer van de bovengenoemde enquête, verwijt in De Standaard van 4 februari het gele boekje een gebrek aan consequentie. Inconsequent is het boekje inderdaad: een aantal woorden en uitdrukkingen die ruim verspreid zijn, maar toch steeds als klassieke voorbeelden (ook in het onderwijs) gebruikt worden van wat niet door de beugel kan (de traditionele norm), kunnen ook in dit boekje niet door de beugel: *doorgaan* 'plaatsvinden', *doorheen* (voorzetsel), *iets aan een prijs verkopen*, *gekend* 'bekend', *noemen* 'heten', *tas* 'kopje', *verlof* 'vakantie', *op het eerste zicht* ... Maar wie zoals in het gele boekje het criterium hanteert dat al wat een 'taalprofessional' zegt en schrijft, tot de standaardtaal gerekend moet worden, moet ook die woorden accepteren. Zo laten bijvoorbeeld allerlei collega's van mij – docenten, taalprofessionals volgens de enquête waar ik het net over had – en journalisten van De Standaard activiteiten *doorgaan* i.p.v. *plaatsvinden*. Tóch keurt het gele boekje dat af, omdat de Taaltelefoon en taaladvies.net de traditionele norm handhaven als een vol-



doende grote minderheid Vlaamse taalprofessionals die traditionele norm toepast, zoals bij *doorgaan*.

De Schryver verwijt de samenstellers dus terecht dat ze nu eens meegaan in het variatiedenken en Belgisch-Nederlandse varianten aanvaarden, en dan weer toch woorden blijven afkeuren omdat ze nu eenmaal al altijd afgekeurd werden. Daarbovenop maken de samenstellers ook nog een onderscheid tussen lexicale en grammaticale gevallen. Voor lexicale gevallen zijn ze milder, voor grammaticale gevallen volgen ze vaak de traditionele visie: *moest ik het geweten hebben, iets mooi, goed om weten, van zodra, mits betaling, omwille van, gezien* (voegwoord), *doorheen het jaar, eenmaal dat*. Dat mag allemaal in De Standaard niet geschreven worden. Het moet zijn: *als ik dat geweten had, iets moois, goed om te weten, zodra, mits er wordt betaald, wegens, aangezien, gedurende het jaar, zodra*.

Verder duikt af en toe een ad-hocargumentatie op. Zo mag *foor* niet in De Standaard verschijnen omdat het een “ouderwets” woord is voor *kermis*. Maar waarom wordt niet zo geredeneerd bij ouderwetse woorden als *verwittigen*, *nagel* ‘spijker’, *proper*, *kleed* ‘jurk’, *iets bekomen* en *wenen*? De kwalificatie *ouderwets* is nog iets van de oude methode: wat in Nederland (niet in Vlaanderen) verouderd was, was fout. U kunt tegenwerpen dat *foor* in Nederland én Vlaanderen ouderwets is, wat niet zo is voor *verwittigen* enzovoort. Maar dat klopt niet. Ga zoeken in het archief van De Standaard en u ontdekt dat *foor* absoluut niet ouderwets is. Het is springlevend. Het probleem is dat het *gele boekje* af en toe zijn principe om het taalgebruik in Vlaanderen zelf als norm te hanteren, opzijzet om de autoritaire systeemnorm gebaseerd op het Nederlandse Nederlands te handhaven.

Quasi mag je in De Standaard niet schrijven als je *bijna*, *vrijwel* bedoelt, want in de standaardtaal betekent *quasi* ‘schijnbaar, zogenaamd’. Maar waarom wordt die redenering dan niet toegepast bij *plooien* & *vouwen*, *bierbak* & *bierkrat* en tientallen vergelijkbare gevallen? Bij *quasi* wordt de autoritaire systeemnorm gehanteerd, bij *plooien* en (*bier*)*bak* niet. Consequent is dat niet, want als *quasi* niet gebruikt mag worden als je *bijna* bedoelt, dan vereist de logica dat je ook niet *bak* moet zeggen als je *krat* bedoelt. Een *bak* is namelijk niet “een kist van open latwerk of plastic” (de definitie van *krat* in Van Dale).

Ondanks die inconsequenties blijft natuurlijk wel gelden dat het *gele boekje* een norm hanteert die gebaseerd is op het oordeel van een meerderheid van Vlaamse taalprofessionals, daarbij een beroep doend op taaladvies.net en de Taaltelefoon. Die werkwijze leidt tot heel wispelturige adviezen: in De Standaard mag vanaf nu wél *ik durf zeggen*, níét *ik ben beginnen lopen*, wél *selder*, níét *ajuin*, wél *materniteit* ‘kraamafdeling’, níét *mutualiteit* ‘ziekenfonds’, wél *onthaal* ‘receptie’, níét *inkom* ‘hal’, wél *aan een tempo* ‘in een tempo’, níét *aan een snelheid* ‘met een snelheid’ ... Hoofdredacteur Karel Verhoeven schrijft in de inleiding: “Generaties Vlamingen bestudeerden lange zeg-niet-zeg-wel-lijsten.” Maar daar zijn we met dit boekje dus niet van verlost, want als een journalist wil weten of hij over een *mutualiteit* mag schrijven, kan hij niet steunen op wat hij om zich heen in Vlaanderen hoort en leest. Hij moet eerst het *gele boekje* blokken.

En is het verstandig om sommige Belgisch-Nederlandse woorden nu expliciet goed te keuren als Vlaamse journalisten ze vandaag niet meer gebruiken? Het *gele boekje* keurt *uurregeling*, *zakencijfer* en *rondpunt* goed, gewoon omdat taaladvies.net ze (ook ten onrechte) goedkeurt. Vlaamse journalisten, De Lijn en de NMBS hebben het over de *dienstregeling*, het woord dat Vlamingen en Nederlanders gemeen hebben. De Standaard, De Tijd en Trends schrijven *omzet*, niet *zakencijfer*. Vlaamse instanties die iets met verkeer te maken hebben, gebruiken bijna uitsluitend het woord *rotonde*, niet *rondpunt*.

Over het *gele boekje* valt beslist ook iets positiefs te zeggen. In het verleden is al te strak automatisch alles afgekeurd wat alleen in Vlaanderen gezegd werd. Er valt beslist wat voor te zeggen om woorden en uitdrukkingen goed te keuren als *brooddoos* ‘broodtrommeltje’ en *zijn broodje is gebakken* ‘hij heeft zijn schaapjes op het droge’. Er staan tientallen dergelijke gevallen in het *gele boekje*.

Alles bij elkaar genomen zien we dat het *gele boekje* weer een zeg-wel-zeg-niet-lijstje is, dat ons niet verlost van het ‘lijstjes leren’, wat Vlaamse taalprofessionals in opiniestukken in kranten en tijdschriften aan de kaak stellen. Mij lijkt deze poging om verschillende aan elkaar tegengestelde normen (die van de Vlaamse taalprofessional, die nu eens naar de oude autoritaire systeemnorm overhelpt, dan weer naar de nieuwe Vlaamse taalrealiteit; die waarbij de samenstellers hun eigen norm hanteren) met elkaar te verzoenen, niet tot een goed resultaat te leiden. Bij het vroegere ‘lijstjes leren’ was er tenminste nog een zeker houvast. Een voorbeeld. Als je een keer in de gaten had dat letterlijke vertalingen uit het Frans die in Nederland niet voorkwamen, niet tot de standaardtaal behoorden, dan kon je daar systematisch op steunen. Het viel met dat ‘lijstjes leren’ dus nogal mee. Nu kan zo’n letterlijke vertaling voor het *gele boekje* in het ene geval wél (*levensduurte* ‘kosten van levensonderhoud’), in het andere geval níét (*loonkost* ‘loonkosten’). Met dit boekje is er nog minder houvast dan vroeger.

En voor wie het vergeten was: het *gele boekje* is een intern werkinstrument voor redacteuren en andere medewerkers van De Standaard. Anderen hoeven er geen rekening mee te houden. ➡

Besproken boek:

Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn? 1.000 Belgisch-Nederlandse woorden (samenstelling en redactie: Ludo Permentier & Rik Schutz), De Standaard, eerste druk januari 2015, 125 pp, <http://www.onderwoorden.nl/woordenboeken/>.

Peter Debrabandere is docent Nederlands, Duits en copywriting aan de Katholieke Hogeschool VIVES, Brugge. Hij is hoofdredacteur van Neerlandia. Contact: peter.debrabandere@scarlet.be.

Radioprogramma De Taalstaat zoekt de beste leraar Nederlands van 2015

Jolly van der Velden

In Nederland is sinds een jaar iedere zaterdag van 11 tot 13 uur een *actueel, informatief en vrolijk magazine over taal* in de lucht. De Taalstaat wordt gepresenteerd door Frits Spits en is een radioprogramma van de KRO-NCRV op NPO Radio 1, FM 98,9. Aan bod komen actuele ontwikkelingen, nieuwe trends, mooie en lelijke taal en er zijn altijd gasten die iets over taal te vertellen hebben. In de muzikale omlijsting wordt regelmatig het Nederlandse lied onder de aandacht gebracht.

Frits Spits – foto Wim Kluvers



De Taalstaat

Frits Spits (pseudoniem van Frits Ritmeester) is een bekende op de Nederlandse radio. Inmiddels gepensioneerd, maar desalniettemin samensteller en presentator van De Taalstaat. Met plezier: hij houdt van taal. De naam van het radioprogramma koos hij omdat hij vond dat er aandacht moest zijn voor alle gebieden waar Nederlands wordt gesproken. Hij zegt: “De taalstaat is groter dan Nederland zelf, daar hoort ook België bij en ook andere gebieden in de wereld, zoals de Nederlandse Antillen. Overal waar Nederlands wordt gesproken, reken ik tot de taalstaat. Ons programma heeft als doelstelling mensen enthousiast maken voor taal en ik heb het idee dat we daar steeds beter in slagen.”

Verkiezing beste leraar Nederlands

In 2014 was er op initiatief van De Taalstaat voor het eerst een verkiezing van de beste leraar Nederlands in het voortgezet onderwijs. Het was een groot succes en leverde veel aandacht op. Minister van

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Jet Bussemaker heeft de onderscheiding uitgereikt aan Martijn Koek uit Amstelveen. Hij werd in 2014 de beste leraar Nederlands vanwege zijn vernieuwende lesmethode literatuuronderwijs. Het is een leraar die zijn leerlingen ziet als *individueel met hongerige hersenen* en literaire *mindmaps*¹ gebruikt als alternatief leesdossier.

Frits Spits, zelf ooit een paar jaar leraar Nederlands, ziet als belangrijkste doel van de verkiezing wat glans over het beroep te leggen: “Over het vak leraar wordt vaak een beetje meesmuilend gedaan, alsof het van minder belang zou zijn, maar het is echt een heel mooi vak.”

Vlaanderen

Dit jaar wordt de verkiezing uitgebreid naar Vlaanderen. Op de vraag of hij verwacht verschillen te ontdekken tussen Nederlandse en Vlaamse leraren Nederlands, zegt Spits: “Ik denk wel dat er verschillen zullen zijn, maar ik vraag me af welke. Ik ben zelf ook razend nieuwsgierig. Omdat de Vlamingen altijd winnen met het Groot Dictee (der Nederlandse Taal) verwacht ik dat er meer aandacht aan de spelling wordt besteed op school, maar ik weet niet of dat waar is.”

Dit jaar is er ook een Vlaams jurylid: Frans Daems, emeritus hoogleraar vakdidactiek van het Nederlands aan de Universiteit van Antwerpen. Er is overigens wel een praktisch probleem voor de Vlaamse luisteraars: via de ether is het programma in het allergrootste deel van Vlaanderen niet te ontvangen. Digitaal is het natuurlijk wel te beluisteren via <http://www.radio1.nl>.

Zoektocht

De zoektocht naar de beste leraar Nederlands wordt ondersteund door het ANV, de Onderwijscöoperatie, het Genootschap Onze Taal, de Vereniging Leraren Levende Talen - sectie Nederlands, Klasse.be en Netwerk Didactiek Nederlands in België.

Kandidaten konden in januari opgegeven worden. In februari, maart en april komen twaalf geselecteerde kandidaten in net zo veel uitzendingen aan het woord in een interview van tien minuten. Van 2 t/m 15 mei kunnen de luisteraars hun top 3 kiezen. In de uitzending van 16 mei zijn de drie leraren met de meeste punten te gast en wordt de winnaar bekendgemaakt. ←

Jolly van der Velden is

journalist, gespecialiseerd in cultuur en religie. Daarnaast is zij beeldmaker: fotografie en papieren collages.

Contact: jcw.vd.velden@gmail.com.

voetnoot 1:

Mindmap = een diagram dat in een boomstructuur is opgebouwd uit begrippen, plaatjes en teksten rondom een centraal thema.

Dichter der Nederlanden

Op 31 januari 2015 werd op de ANV-nieuwjaarsbijeenkomst Joke van Leeuwen voorgesteld als de eerste Dichter der Nederlanden, een initiatief van het ANV. Het persbericht werd door veel media in Nederland en Vlaanderen overgenomen en ook op Twitter was het druk met enthousiaste tweets en retweets. Het betekende tegelijkertijd aandacht voor de herdenking van 200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, waarmee het ANV het initiatief in verband brengt. De Standaard publiceerde een interview met Joke van Leeuwen (zie pagina 18). De NRC zocht de aandacht met de mening van de schrijver van het poëzieboek Ilja Leonard Pfeijffer. Hij deed in de krant de oproep aan Joke van Leeuwen om afstand te doen van de titel *Dichter der Nederlanden* omdat hij het ANV fascistoïde vindt. De reactie van het ANV hierop werd als ingezonden brief geplaatst. Ook liet de krant Luc Devoldere, Dorian van der Brempt en Geert van Isten-

dael Nederland uitleggen hoe het werkelijk zit met het ANV, de Vlaamse Beweging en Groot-Nederland. De andere Nederlandse kwaliteitskrant, de Volkskrant, gaf Joke van Leeuwen uitgebreid de gelegenheid voor een weerwoord en de naam van het ANV werd later in dit medium ook gezuiverd met een opiniestuk van Laurens Ham, die stelde dat het tendentiekus en historisch verkeerd is het ANV en de Dichter der Nederlanden met het fascisme te associëren. Voorzitter Nelly Maes kreeg op 7 februari als studiogast bij het programma De Taalstaat op NPO 1 uitgebreid de gelegenheid om op de ontstane ophef in te gaan. In de Elsevier van 14 februari ten slotte werden wij aangenaam verrast door het essay van Gerry van der List met de titel *Groot-Nederland: een bezoedeld ideaal*, dat hij inleidt met de actie van Ilja Leonard Pfeijffer. Van der List beschrijft het ANV als een keurige vereniging van idealisten, die de aantijging van Pfeijffer in elk geval niet verdient. ←

ANV-Debutantenprijs

Het ANV zal zich de komende vijf jaar verbinden aan de Debutantenprijs, de bekroning van het beste literaire debuut in Nederland en Vlaanderen. De prijs is een initiatief van Dordt Literair en werd in het leven geroepen met steun van de gemeente Dordrecht en later van adviesbureau Academica. De meerwaarde van deze prijs voor het ANV is tweemaal: het is een prijs, wat betekent dat de

eigen leden – eventueel in georganiseerd verband in leesclubs – mee kunnen doen én het ANV herstelt zijn band met de stad Dordrecht, waar de vereniging in 1898 haar eerste zetel kreeg. De vakjury die de boeken voor nominatie selecteert, is inmiddels aan de slag met ruim negentig boeken. Dit nieuws kreeg de aandacht van de pers, o.a. met een groot artikel in het Algemeen Dagblad (AD). ←

Algemene vergadering 6 juni 2015

De algemene vergadering vindt plaats op zaterdag 6 juni 2015. De locatie wordt nog bekendgemaakt. Op de agenda staan: verslag van de algemene vergadering van 21 juni 2014, het jaarverslag 2014, de financiële verslagen van het ANV en de Stichting ANV-fondsen, de begroting 2016, contributie 2016, benoeming externe accountant en de samenstelling van het

bestuur. Er is een vacature voor Nederland, er zijn twee vacatures voor Vlaanderen en er is een herbenoeming. Het bestuur zal voor de vacatures kandidaten voordragen. De leden zijn bevoegd tot vijf weken voor de vergadering kandidaten voor te dragen. De voordracht dient door ten minste vijftien leden, waaronder het voorgedragen lid, te zijn ondertekend. ←

Onthulling grafsteen Charlotte van Bourbon

“Het is een uitzonderlijk belangrijke dag voor Theo Lansloot, want in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal vandaag kan hij zijn levenswerk bewonderen.” Met deze gesproken tekst toonde de regionale zender ATV de beelden waarmee de oud-voorzitter van afdeling ANV-Vlaanderen op 24 januari de kathedraal betrad. Dertien jaar geleden ontdekte Theo Lansloot dat de in de kathedraal begraven Charlotte van Bourbon geen grafsteen had en vanaf dat moment spande hij zich in voor een nieuwe grafsteen voor de derde vrouw van Willem van Oranje. Het project werd door de landenafdeling ANV-Vlaanderen geadopteerd en voltooid op 24 januari. In het interview vertelt de initiatiefnemer dat de steen als het ware zijn testament is en ook symbool staat voor de verbondenheid van de Lage Landen. ←



Theo Lansloot wordt geïnterviewd door ATV.

Compositiewedstrijd 200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

Het ANV organiseerde in samenwerking met het Prinses Christina Concours een compositiewedstrijd over het thema 200 jaar VKN in Nederland en Vlaanderen. De prijs werd gewonnen door Nick van Elzen uit Vlaanderen en Lotte Grotholt uit Nederland. Deze prijs houdt in dat de composities van de laureaten eenmalig worden uitgevoerd in Nederland en in Vlaanderen door Trio Burlesco. Beide deelnemers hebben ook een

aanmoedigingsprijs gewonnen. De jury bestond uit: Wim Henderickx (voorzitter), Jochem van Eeghen, Hans Koolmees, Roel van Oosten, Jurgen De Pillecyn, Robin de Raaff en Etienne Siebens. De prijsuitreiking vindt plaats op zaterdag 11 april 2015 na afloop van de finale van het Prinses Christina Concours in het provinciehuis van Zuid-Holland in Den Haag. ⬅

Scenariowedstrijd van start

In samenwerking met het Netwerk Scenarioschrijvers en het Scenaristengilde organiseert het ANV voor de vierde maal de wedstrijd Visser-Neerlandiaprijs voor scenario. Dit jaar is het ook mogelijk om mee te doen met een scenario voor een televisiefilm of een proefaflevering van een televisiereeks. De inzendtermijn sluit op 1 juni 2015. ⬅

Braziliaanse koorts

In hetzelfde weekend werden de makers van de documentaire *Braziliaanse koorts* geïnterviewd in het radioprogramma OVT van de VPRO op NPO 1. De documentaire was de dag tevoren in Vlissingen in première gegaan. De film gaat over een groep Zeeuwen die tussen 1858 en 1862 naar Brazilië emigreerde en daar boerendorpen en boerengehuchten stichtte. Ze zijn vergeten – of nooit gevonden – maar ontdekt in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Hun nazaten spreken namelijk nog altijd Zeeuws. De luisteraar hoorde de naam van het ANV voorbijkomen toen werd uitgelegd dat het laatste wat van de groep vernomen was, gesignaleerd werd in het ANV-tijdschrift *Neerlandia* in 1929, de enige periodiek die ooit aandacht hieraan had geschonken. De documentaire zal in Nederland en Brussel te zien zijn, ook het ANV zal meewerken aan een vertoning. ⬅

Er waren eens twee koninkrijken (was één niet genoeg soms?)

Onder deze titel hield Geert van Instendael voor het ANV op 31 januari 2015 de nieuwjaarslezing. Het is inmiddels traditie om op de laatste zaterdag van de eerste maand van het jaar met leden, gelijkgezinde organisaties, partners en sympathisanten het glas te heffen op het nieuwe jaar. De tekst van de lezing wordt door het ANV als publicatie uitgebracht. ⬅

Wat stond er in *Neerlandia* in 1929?

NEERLANDIA

37

BUITENLAND

Nederlanders in Brazilië.

Nadat ik in *Neerlandia* van Nov. 1927 en Jan. 1928 enkele mededeelingen had gedaan over de Nederlandsche nederzetting Santa Leopoldina, heeft Z. Exc. de minister van Buitenlandsche Zaken, Jhr. mr. F. Beelaerts van Blokland, de goedheid gehad, door tussenkomst van Hr. Ms. gezant te Rio de Janeiro, nadere inlichtingen te doen inwinnen. Deze wendde zich tot Pastor August Wisznat te Luxemburgo-Leopoldina, die hem de volgende gegevens deed toekomen.

De Hollandia-kapelgemeente telt 34 gezinnen, andere wonen nog in den staat Esperito Santo verspreid. Want de grond in de oude kolonie is uitgemergeld en daarom zoeken de menschen telkens nieuw akkerland. Maar er is niet veel oerbosch meer en door de veepest heeft ook de veestapel zeer geleden. In huis, onder elkander, spreken de menschen nog Nederlandsch, maar de omgangstaal daarbuiten is natuurlijk Portugeesch, terwijl als derde taal het Hoogduitsch komt, waarin gepreekt en godsdienstonderwijs gegeven wordt. Men ziet, een slechte kans voor het Nederlandsch, ook omdat, alweer natuurlijk, de kinderen de Braziliaansche regeerscholen bezoeken. Een der gemeenteleden, de hoogbejaarde heer Jeremias Lourett, kent Nederland nog uit eigen aanschouwing, zijne zonen en neven, Anton, Abraham, Isaäk zijn leiders der kolonie. Voorts vindt men de namen Boone, Schive, Lampier, Van Schaffel. Wat de gemeente zeer noodig heeft en haar voortbestaan zou verzekeren, is de bouw eener nieuwe kapel, die tegelijk als school zou dienst doen. Men is reeds begonnen en, om kosten te sparen, bouwen de menschen zelf, voorzover zij arbeidsuren kunnen missen. De kapel is sober en eenvoudig ontworpen, maar de bouwkosten gaan toch boven het vermogen der meest schamele lieden en ook voor de inrichting van het gebouw moet er geld zijn. De Nederl. Gustaaf-Adolf-Vereeniging helpt wel sinds enkele jaren, maar hare middelen zijn helaas beperkt. Pastor Wisznat vroeg daarom Hr. Ms. gezant, of hij misschien bij zijne regeering eenigen steun zou kunnen verkrijgen. Stellig gevoelen de menschen zich nog Nederlanders. Zij zouden zich hartelijk verheugen, wanneer het hun nog eens mocht gebeuren een vertegenwoordiger van het oude stamland in hun midden te zien en, toen onlangs pastor Wisznat

hun vertelde, dat hij in de „Illustrierte Zeitung” eene afbeelding van prinses Juliana als studente te Leiden had gezien, vonden zij dat prachtig en vroegen met aandrang haar te mogen zien.

Tot zoover de berichtgever aan onzen gezant. Dat Z. Exc. het ons mogelijk heeft gemaakt, erover in *Neerlandia* te schrijven, stellen wij op hoogen prijs en wij danken er hem van harte voor. En men ziet, dat, behalve geld, ook boeken, illustraties, prenten, van nationaal karakter, als wandversiering b.v., hier veel vreugde zouden kunnen brengen. Het moet toch mogelijk zijn in dien geest iets tot stand te brengen. Ons Algem. Nederl. Verbond zal zich zeker niet onbetuigd laten. Het allermooiste ware het bezoek van een Nederlandschen belangstellende. En pastor W. wil zeker tussenpersoon zijn.

Intusschen heeft de Minister het hierbij niet gelaten. Dezer dagen zond Z. Exc. aan ons hoofdbestuur bericht, dat Hr. Ms. Gezant hem thans geschreven had over eene Nederlandsche kolonie te Iraty in den staat Parana. Van het Zuiden af is dat de derde staat, eerst Rio Grande do Sul, dan St. Catharina, dan Parana. Iraty zelf kon ik op mijne kaarten niet vinden. Uit de gegevens, door den heer Augusto van der Laars, een der leden der nederzetting, verschaft, blijkt, dat daar een dertigtal Nederlandsche gezinnen wonen met de namen Van der Laars, Vrij, Van Frienen, Barendregt, Verhagen, Intema, Vink, Haagsma, Van der Waal, Van Rijn, Blokland, Bonkersen, Kranenburg, Van der Neut en Korevaar. Zij hebben onderling huwelijken gesloten, maar ook met Brazilianen, Duitschers en Polen. Voor het meerendeel zijn zij uit Noord- en Zuid-Holland en in de jaren 1908/09 naar Iraty gekomen.

Het is duidelijk, dat wij ook met deze menschen aanraking moeten zoeken, ten einde hun voor 't minst lectuur te kunnen zenden. Een brief zou dien heer Augusto van der Laars allicht bereiken en zeker door bemiddeling van onzen gezant in Rio de Janeiro. Het kan ons hoofdbestuur niet moeilijk vallen de eerste stappen te doen. Het kan ook zijn, dat wij een open deur inloopen en dat er briefwisseling bestaat tusschen deze kolonisten en bloedverwanten in N. en Zuid-Holland. Het is eerst 20 jaren geleden, dat zij ons land verlieten en vele hunner boven gegeven namen klinken bekend. Ware dit het geval, dan zou men eene oproeping kunnen plaatsen in een dagblad met verzoek om inlichting.

Aan Z. Exc. Beelaerts van Blokland kunnen wij slechts onzen oprechten dank herhalen en deze nationale aangelegenheid ook voor het vervolg in zijne belangstelling aanbevelen.

O., 24 Jan. 1929.

L. KNAPPERT.

Het artikel over de Nederlanders in Brazilië in het derde nummer van de 33e jaargang van *Neerlandia* (maart 1929)

Kroniek

Een grafsteen voor Charlotte van Bourbon in Antwerpen



De nieuwe grafsteen met de oorspronkelijke inscriptie is van de hand van de beeldhouwer Jef Van Leeuw. De onthulling werd voltrokken door enerzijds de bisschop van Antwerpen, mgr. Johan Bonny, en de vertegenwoordiger van de protestantse kerken van de stad, dominee Dick Wursten, anderzijds door de burgemeester van Antwerpen, Bart De Wever, en schepenen Marc Van Peel.

De teksten van de toespraken van dominee Wursten en burgemeester De Wever zijn op de ANV-website (<http://www.anv.nl/nieuws>) gepubliceerd. (Guido Naets)

De grafsteen van Charlotte van Bourbon

© Karl Drabbe

Tweede editie Vlaamse Filmfestival



Van 7 t/m 10 mei 2015 vindt in Utrecht voor de tweede maal het Vlaamse Filmfestival plaats met een vervolg op 15 en 16 mei in Amsterdam. Net als vorig jaar zal het ANV weer meedoen aan de rand-programmering. Het ANV zal samenwerken met de faculteit Media en Cultuur van de Universiteit Utrecht.

Half april verschijnt het programma op de website vlaamsefilmfestival.nl. (JB)

Op zaterdag 24 januari 2015 werd in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen de grafsteen van Charlotte van Bourbon (1546-1582) plechtig onthuld. Zij was de derde vrouw van Willem van Nassau, prins van Oranje. Als katholieke prinses geboren, werd ze op de leeftijd van 13 jaar non en vijf jaar later abdis in Jouarre bij Parijs. Ze trad uit, ging in 1572 over tot het calvinisme, vluchtte naar Heidelberg en trouwde drie jaar later in Den Briel met de prins. Als Prinses van Oranje en Landsvrouw der Nederlanden verbleef ze vijf jaar in Antwerpen met haar man, die er de opstand tegen het Spaanse bewind aanvoerde. Vier van hun dochters Catharina Belgica (1578), Charlotte Flandrina (1579), Charlotte Brabantina, (1580) en Emilia II Antwerpiana (1581) werden in de Scheldestad geboren. Op 5 mei 1582 vond Charlotte, die voor de zevende keer zwanger was, de dood in de nasleep van de mislukte terreuraanslag op haar man zes weken tevoren.

Het oorspronkelijke grafmonument in de toen protestants geworden kathedraal moet tijdens de contrareformatie na de val van Antwerpen in 1585 zijn vernield. Het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV), afdeling Vlaanderen, had jaren geleden het plan opgevat om de grafsteen te herschepen en te herplaatsen in de kathedraal, om het verblijf van het gezin van Oranje in Antwerpen te gedenken, de verbondenheid van de Lage Landen in de verf te zetten en de oecumenische gedachte in de praktijk te brengen. Daarvoor was het wachten op de komst van mgr. Bonny als bisschop van Antwerpen.

Het project kreeg financiële ondersteuning van de stad Antwerpen en ook van de Vlaamse regering, de Nederlandse regering, de provincie Antwerpen, het ANV zelf, de Marnixring Internationale Serviceclub, de Stichting Noord en Zuid en de Belgisch-Nederlandse Vereniging (Benev).

Nieuwe Sluis Terneuzen verbetert concurrentiepositie Noordwest-Europa

Minister Melanie Schultz van Haagen (Infrastructuur en Milieu) en de Vlaamse minister Ben Weyts (Mobiliteit en Openbare Werken) hebben donderdag 5 februari het Verdrag tussen Nederland en Vlaanderen getekend voor de aanleg van de Nieuwe Sluis Terneuzen. De Nieuwe Sluis Terneuzen verbetert de toegang tot de haven van Gent en Terneuzen en zorgt voor een vlotte doortocht van binnenvaartschepen tussen Nederland, België en Frankrijk. Verwacht wordt dat de sluis in 2021 gereed is. De aanleg van de sluis kost naar verwachting 920 miljoen euro.

Minister Schultz: “Dit grensoverschrijdende project sluit naadloos aan bij de ambitie van de Nederlandse Maritieme Strategie, die ik onlangs naar de Tweede Kamer stuurde. Hiermee verstevigen we de con-

currentiepositie van de maritieme sector in Noordwest-Europa voor zowel binnenvaart, zeevaart als de havens. Ik ben verheugd met dit bereikte akkoord.”

Minister Weyts: “De realisatie van de Nieuwe Sluis Terneuzen is een van de prioriteiten die in het Vlaams regeerakkoord zijn opgenomen om de toegankelijkheid van de Vlaamse zeehavens te verzekeren. Met de ondertekening van dit Verdrag zetten we een cruciale volgende stap om de Nieuwe Sluis Terneuzen te realiseren.”

Deze sluis is van belang voor zowel Vlaanderen als Nederland. Ze levert een verbetering van de maritieme toegang van de haven van Gent en Terneuzen en geeft een reductie van de wachttijden voor de binnenvaart. Bovendien worden met



De huidige sluis in Terneuzen

© Mark Neelemans Fotografie

vergroting van de totale capaciteit van het sluisencomplex de corridormogelijkheden richting Frankrijk verbeterd, wat de economie van Vlaanderen en Nederland ten goede komt. Daarnaast draagt de Nieuwe Sluis Terneuzen bij aan de verbetering van de luchtkwaliteit en is ze een katalysator ter versterking van de regionale economie. Nederland en Vlaanderen zullen gezamenlijk bij de Europese Commissie een aanvraag voor het verkrijgen van Europese subsidies indienen. (JB)

Bron: nieuwsbericht 5 februari 2015 Rijksoverheid

Joden in de Cariben. Vier eeuwen geschiedenis in Suriname en Curaçao



Portugese ijsventers voor het gebouw van de voormalige Ritzfabriek op Scharloo, Curaçao, ca. 1973
(Collectie David Serphos)

Voor het eerst worden in een grote tentoonstelling de bloei en neergang belicht van de joodse gemeenschappen in landen als Brazilië, Curaçao en Suriname. Het verhaal begint vierhonderd jaar geleden, toen Portugese joden naar Nederland migreerden via Brazilië en New Amsterdam. De tentoonstelling toont het leven in de joodse gemeenschap in de tropen over een periode van vier eeuwen. Naast schilderijen van onder meer Frans Post, prenten, rituele objecten en scheepsmoellen zijn er veel foto's en boeiende interviews met personen van zowel binnen als buiten de joodse gemeenschap. Individuele portretten van het project Suri-joods vormen ook een onderdeel van de tentoonstelling, waarin Nederlanders van Surinaamse afkomst beschrijven hoe de joodse cultuur hun identiteit van vandaag de dag heeft beïnvloed. (JB)

Joods Historisch Museum, Nieuwe Amstelstraat 1, 1011 PL Amsterdam, jhm.nl – nog te zien tot 14 juni 2015

Recensies

De gevechten van Kees Fens

Gevechten leverde Kees Fens, de meeste prominente Nederlandse literatuurcriticus sinds de oorlog, betrekkelijk zelden, als wij zijn enorme oeuvre in aanmerking nemen. Het liefst vestigde hij de aandacht op wat werkelijk mooi en van betekenis was en liet hij discussies over levensbeschouwelijke kwesties aan anderen over in de wetenschap dat daarover argumenteren met buitenstaanders weinig zinvol was. Toch verdient hij een plaats in de rij van roomse polemisten en apologeten, want als het moest, stond hij klaar om van zich af te bijten. Zoals toen collega-criticus J.W. Veenstra in Vrij Nederland zijn integriteit in twijfel had getrokken en hem in bedekte termen van huichelarij had beschuldigd. In zijn kritieken zou geen spoor van zijn eigen levensbeschouwing terug te vinden zijn. Fens vroeg om bewijzen voor zulke 'laffe praktijken'. Hij maakte zeker geen geheim van zijn overtuiging, maar nam daarmee anderen de maat niet. In zijn kritische praktijk kon hij anderen heel goed waarderen. Het leverde hem de vriendschap op van andersdenkende auteurs als Jan Wolkers en Rudy Kousbroek.

Fens' carrière is nu beschreven door literatuurkenner en dichter Wiel Kusters. Hij toont ons de verbaazingwekkende geschiedenis van een man die zich als autodidact niet alleen zou ontpoppen als Nederlands meest gerespecteerde criticus maar ook als schatgraver van een klassieke en christelijke traditie die hij voor vergeten wilde behoeden. Kusters is de ideale biograaf, want hij deelt met Fens het katholieke milieu en de taal wanneer hij diens overtuigingen beschrijft.

Fens' loopbaan is verbazingwekkend, want niets in zijn schooltijd bij de jezuïeten van het Amsterdamse Ignatiuscollege wees erop dat hij voor journalist in de wieg was gelegd. Fens hoopte theologie of letteren te gaan studeren, maar het geld daarvoor ontbrak. Na het gymnasium moest hij gaan werken, wat hij combineerde met een avondcursus Nederlandse letteren aan de Amsterdamse Vrije Universiteit. Hij kreeg de gelegenheid bij het Amsterdamse weekblad De Linie zijn kunsten te vertonen. Het was vrijwel meteen raak. Hij 'kon het', vliegensvlug een stuk schrijven, zoals hij het later zelf bondig omschreef. Niet alleen een keer, maar voortdurend en met een ijzeren regelmaat. In enkele jaren wist hij zijn naam te vestigen als gezaghebbend criticus. Auteurs als Koolhaas en Wolkers dankten mede hun opkomst aan Fens. Hij

bleek een uiterst secure lezer, die oog had voor de vorm, maar zonder de bagage mee te torsen van een literatuurwetenschapper. Hij bleef een dilettant, die zich niets gelegen liet liggen aan theorieën. Door wat hij tot zijn droefenis zo jammerlijk miste, een mooie universitaire studie, kon hij zijn talent voor onbevange observeren ruim de kans geven. De journalistieke plooi die hij zich aan het begin van zijn schrijverschap had eigen gemaakt, het werken ➔

Paul van Velthoven



op de korte baan, paste hem als geen ander. Maar het kwam ook omdat hij zijn geld met het schrijven moest verdienen. Voor diepgaande studies was geen tijd. Hij werd een schrijver om den brode, maar zeker geen broodschrijver. Toch waren die artikelen zeker niet altijd eenvoudige kost. Kusters schrijft uitvoerig over de problemen die Fens ondervond in zijn journalistieke loopbaan. Die kende vele wisselingen met veel interessante *petite histoires* voor ingewijden. 'Krantenbeest' Joop Lückert, achtereenvolgens hoofdredacteur van de Volkskrant en De Tijd, wilde dat Fens eenvoudiger schreef en brak bij tijd en wijle in in zijn stukken. Fens vond echter dat je het de lezer niet te gemakkelijk moest maken. De Engelse journalistiek werd steeds meer zijn voorbeeld. In de Volkskrant kon hij jarenlang op de maandag zijn interesses voor het moeilijkere boek uitleven. De literaire kritiek had hij achter zich gelaten. Nu werd het de roeping van de traditionalist Fens "om de eeuwigheid te redden", zoals Kusters het ietwat gekschend omschrijft. Maar het was wel degelijk waar. Fens beleed daarin zijn voorkeur voor het vroegchristelijke erfgoed, dat hem al in zijn middelbareschooltijd was gaan boeien en waarin geloof en leven op zo'n esthetische wijze met elkaar waren verbonden.

De loopbaan van Fens had zijn bekroning moeten vinden toen hij in 1982 in Nijmegen hoogleraar werd. Daar had de door hem bewonderde Willem Asselbergs (Anton van Duinkerken) gedoceerd, ook afkomstig uit de journalistiek en zonder academische

vooropleiding tot hoogleraar benoemd. Het werd een teleurstelling. Hij had zich voorgesteld een echte leermeester te zijn voor zijn studenten, maar de droom vervloog snel, want economische maatstaven gingen steeds meer een rol spelen ten koste van persoonlijke vorming. Het leidde tot een harde botsing met staatssecretaris voor Cultuur Ad Nuis, die met zijn plannen voor studieduurverkortening volgens Fens de diepgang uit de studie haalde.

Kusters gaf de biografie als titel *Mijn versnipperde bestaan*, een uitlating van Fens zelf in een brief aan een uitgever. Toch was dat bestaan minder versnipperd dan uit een oppervlakkige observatie van Fens' omvangrijke journalistieke productie blijkt. Dat leven kende immers een zekere eenheid in de grote aandachtspunten waarrond Fens' activiteiten bleven cirkelen. Kusters geeft van Fens' arbeid een bewonderend, gedetailleerd, hier en daar ook erg uitvoerig, maar niet onkritisch beeld. De mooiste samenvatting van dat leven is misschien wel een zin die Fens zelf toepaste op het werk van Erasmus. Kusters koos het als motto aan het begin van zijn boek en geeft de kwintessens van Fens' groei weer waarin het schrijven een bestaansvoorwaarde was: "Hij heeft zichzelf gelezen en geschreven tot wie hij was." ←

Wiel Kusters, *Mijn versnipperd bestaan: Het leven van Kees Fens 1929-2008*, Athenaeum-Polak & Van Genneep, Amsterdam, 2014, ISBN 978 90 253 0383 9, 600 pp. Prijs: € 34,50.

Signalementen

België, de onmogelijke opdracht



De reacties op het vorig jaar verschenen boek van oud-KBC-topman Remi Vermeiren *België, de onmogelijke opdracht* maken duidelijk dat in België bepaalde zaken gewoon niet gezegd mogen worden. Heeft Vermeiren zich dan schuldig gemaakt aan onbetamelijke taal of racistische denkbeelden verkondigd? Nee, hij maakt in een glasheldere stijl met feiten onderbouwd op objectieve wijze de balans op van de zes staatshervormingen die België sinds 1970 heeft doorgemaakt en concludeert dat Vlaanderen het beste af zou zijn met een vorm van onafhankelijkheid. Hij stelt verder dat een Vlaamse elite van politici en economen onder de tafel zijn analyse wel met hem wil delen, maar daar naar buiten toe geen lucht aan wil geven. Nu hoeft men de conclusies die Vermeiren trekt, natuurlijk niet te onderschrijven. Men kan immers om allerlei

respectabele redenen aan de eenheid van België de voorkeur geven. Maar een groot deel van de Vlaamse pers (en uiteraard de Franstalige pers) negeerde dit boek door het straal dood te zwijgen. Een klassiek geval van wat de Fransen een *conspiration du silence* noemen. Wie het links laat liggen, mist dan wel heel wat. Bijvoorbeeld hoe rommelig het politieke akkoord is dat aan de basis lag van de regering Di Rupo. Voor wie op de hoogte wil zijn van de verschillen tussen Vlamingen en Walen, is dit boek een regelrechte must. (PvV)

Remi Vermeiren, *België, de onmogelijke opdracht: Vlaamse onafhankelijkheid: recht, behoefte en noodzaak*, Pelckmans, Kalmthout, 2014, ISBN 978 90 289 7730 3, 192 pp. Prijs: € 22,-.

Nederland in de Eerste Wereldoorlog

Al ruim tien jaar ben ik een bewonderaar van dit boek, dat nu in een herziene uitgave weer op de markt en in mijn kast is verschenen. De bewondering is door deze geheel herziene en uitgebreide editie alleen maar gestegen. De auteur heeft heel afstandelijk en toch betrokken de complexe samenleving van het neutrale Nederland geschetst, hij heeft uiterst erudiet met knipogen naar de lezer gebeurtenissen in een bredere context geplaatst, hij verstaat bij uitstek de kunst niet vervelend te worden, een enkele keer loopt hij vooruit op latere gebeurtenissen, hij besteedt voldoende aandacht aan de problemen met Belgen en Belgische vluchtelingen, de relatie met kunsten en wetenschappen, kortom hij heeft een voortreffelijk boek gecomponeerd, dat in deze tweede editie nog verrijkt is met een fraai kleurenkatern. Ik ben niet speciaal gaan zoeken naar plaatsen waar ik met de auteur van mening

verschil; echte fouten had ik in de bewerking van dit magnifieke werk niet verwacht, vaak werd ik weer getroffen door rake typering. Laat ik eens uitspreken wat ik bij lezing van de eerste druk al dacht: dit is nu eens een schoolvoorbeeld van hoe een historisch werk dient te zijn. Ach ja, toen ging ik me oriënteren. Paul Moeyes heeft geen geschiedenis gestudeerd, maar Engelse literatuur in Liverpool en is gepromoveerd op de Engelse dichter Siegfried Sassoon. Ik houd vast aan mijn oordeel. Meer banden met het literaire bedrijf doet de geschiedschrijving alleen maar goed. (PvdM)

Paul Moeyes, *Buiten schot: Nederland in tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918*, Uitgeverij de Arbeiderspers, Utrecht/Amsterdam/Antwerpen, 2014, ISBN 978 90 295 7712 0, 544 pp. Prijs: € 25,-



Franstalige Vlamingen

De Franstalige sociologe Céline Préaux neemt het in haar boek *In Vlaanderen Vlaams!* op voor de Franstaligen in Vlaanderen. In het negentiende-eeuwse België hadden zij het voor het zeggen. Nu is het volgens haar een groep die met uitsterven wordt bedreigd. En dat is volgens haar het gevolg van een agressief Vlaams nationalisme. Zij stelt daartegenover dat de Belgische staat wel degelijk de Vlamingen als een aparte bevolkingsgroep recht heeft willen doen. De enige manier om daarachter te komen, is natuurlijk een gedetailleerd historisch onderzoek. Maar juist op dit belangrijke punt stelt haar studie teleur. Het begint er al mee dat zij zonder nadere toelichting degenen die in het middeleeuwse graafschap Vlaanderen het Frans machtig waren, dezelfde positie toekent als de groeiende Franstalige elite die aan het eind van de achttiende eeuw zich manifesteerde en in het unitaire België aan de touwtjes ging trekken. Die elite werd deel van het Belgische establishment, wat moeilijk gezegd kan worden van Van Artevelde en zijn medestanders. De eerste generaties flaminganten waren, zoals de Vlaamse historicus Lode Wils overtuigend heeft laten zien, trouwe patriotten. Het zou minstens honderd jaar duren voordat aan hun eisen gehoor werd gegeven. In die lange periode was er een

steeds breder tegenoffensief ontstaan van Franstalige Vlamingen en Walen dat die gerechtvaardigde Vlaamse eisen zo veel mogelijk wilde traineren.

Om haar stelling te bewijzen, bedient Préaux zich van een sociologisch model waarin de overkoepelende *Gesellschaft* (België) tegenover de *Gemeinschaft* (Vlaanderen) komt te staan. Een sociologische analyse kan echter nooit een historisch onderzoek vervangen, ze kan hooguit een hulpmiddel zijn bij het historische onderzoek, maar Préaux draait het juist om.

Het is begrijpelijk dat de Vlaamse overheid gezien de turbulente voorgeschiedenis niet staat te juichen om Franstaligen op basis van het Europese kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden nieuwe rechten te verlenen. Het is de bijleggen aan de wortel van de taalwetgeving, want het Franstalig revanchisme is vooral in en rond Brussel nog steeds duidelijk zichtbaar. (PvV)

Céline Préaux, *'In Vlaanderen Vlaams': Het einde van Belgisch Vlaanderen?*, Pelckmans, Kalmthout, 2014, ISBN 978 90 289 6904 9, 233 pp. Prijs: € 22,50.



Zeg 'ns wat

Meer Engels in de basisschool is niet zo 'leuk'

Cor Heeres

Het artikel *Vind-ik-leuks en Likes* van Karel Philipsen in *Neerlandia* (2014, nr. 4, pp. 4-7) geeft een overzicht van de ontwikkeling rond vroeg vreemdetalenonderwijs Engels (vvtoE) in Nederland. Het artikel is beschrijvend van aard. Uit de tekst blijkt echter dat de schrijver een duidelijke voorkeur heeft voor vvtoE. Ruimte voor een kritische houding is er niet. Een voorbeeld. Op bladzijde 5, kolom 2 staat te lezen dat de positieve uitkomsten van het proefproject en het FLIPP-onderzoek aan de basis staan van het wetsvoorstel van staatssecretaris Dekker. Het gaat hier om onderzoeken waarvan de opdrachtgever (Europees Platform en ministerie van Onderwijs) belang heeft bij vvtoE. De uitkomsten van die onderzoeken zijn niet alleen maar positief. Een van de onderzoeken betreft een vraaggesprek onder partijen die belanghebbenden zijn bij het proefproject. Dat is nauwelijks een onderzoek te noemen. Uit dit voorbeeld blijkt ook dat alle middelen aangewend worden om het vvtoE ingevoerd te krijgen. Als buitenstaander vraag ik mij af welke belangen hier op de achtergrond spelen.

Het wetsontwerp van Dekker heeft betrekking op 15% Engels. Dat het niet bij 15% blijft, blijkt uit het feit dat met ingang van 2014 op 15 scholen met een proef van 30 tot 50% Engels is begonnen (bladzijde 6, kolom 1). Die 15% is kennelijk alleen maar als tijdelijk bedoeld. Is hier sprake van een dubbele agenda?

Belangrijker is dat het artikel niet ingaat op de inhoudelijke bezwaren tegen vvtoE. Het is al geruime tijd bekend dat een belangrijke deel van de kinderen de basisschool verlaat met onvoldoende kennis van het Nederlands. Het middelbaar onderwijs is blijkbaar niet in staat om die achterstand in te lopen. Universiteiten in Nederland zijn om die reden gedwongen om eerstejaarsstudenten een cursus Nederlands te laten volgen wegens onvoldoende taalkennis.

Veel kinderen, en dat zijn niet alleen allochtone kinderen, hebben dus behoefte aan meer aandacht voor de eigen taal. Dat

is mogelijk door meer tijd aan het Nederlands te besteden, desnoods door verlenging van de schooltijd. Hiermee wordt bereikt dat ook de taalarme leerlingen met voldoende kennis van het Nederlands de basisschool verlaten. Laten we niet vergeten dat in de moderne maatschappij de taaleisen hoger zijn dan honderd jaar geleden. Scholen hebben hier een belangrijke sociale taak te vervullen. Hierbij moet opgemerkt worden dat het niet alleen om de uren Nederlands gaat, maar om de gehele schooltijd. Alle uren tellen mee bij het aanleren van de taal.

Wat willen de krachten achter het vvtoE nu? Die willen de schooltijd Nederlands met 15% inkrimpen ten gunste van het Engels. Dat is de omgekeerde wereld. Er wordt natuurlijk met onderzoeken geschermd waaruit zou moeten blijken dat vvtoE geen nadelige invloed heeft op het kennispeil van de leerlingen. Dat valt te betwijfelen. Maar ook al zou dat waar zijn, dan nog is het geen oplossing voor de nog steeds bestaande taalachterstand. Leerlingen met een achterstand blijven een achterstand behouden. De voorstanders zien dat blijkbaar anders: de achterstand wordt niet groter, dus is er geen sprake van nadelige invloed.

De onderzoeken vinden plaats bij scholen die het vvtoE-systeem reeds toepassen. Deze (betere) scholen doen mee aan het systeem juist omdat ze weinig taalarme leerlingen hebben. Zo is de cirkel rond. Er zal een tweedeling ontstaan tussen scholen. De taalarme leerlingen gaan naar een school zonder vvtoE. De taalrijke leerlingen gaan naar een school met vvtoE. De reeds bestaande tweedeling op de scholen zal dan alleen maar groter worden. Ook bestaat het gevaar dat scholen gaan selecteren op taalarme leerlingen met vvtoE als stok achter de deur.

Bijkomend nadeel van tweetalig onderwijs is het verdwijnen van de taal die bij een bepaald vak hoort. Als de kinderen aardrijkskunde in het Engels krijgen, kennen ze de Nederlandse benamingen niet meer. Vaderlandse geschiedenis in het Engels?

Te gek voor woorden!

Alom is bekend dat het aanleren van een vreemde taal alleen maar goed lukt als de eigen taal volledig wordt beheerst. Dus eerst Nederlands 100%!

Duidelijk is dat vvtOE ook kosten met zich meebrengt, geld dat beter aan meer Nederlands besteed kan worden.

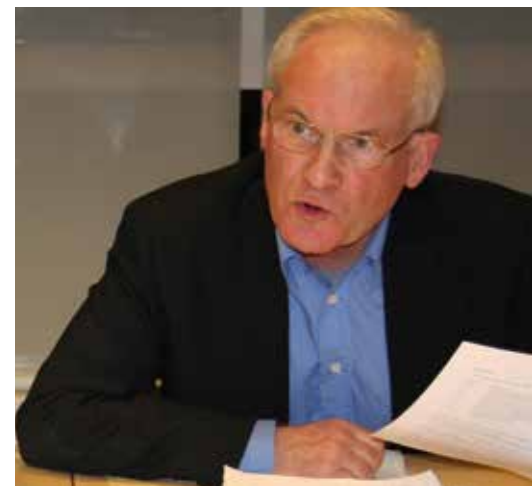
Wat ook opvalt, is dat de overheid tegenstrijdige signalen afgeeft. Aan de ene kant wil de overheid vvtOE, aan de andere kant wil de overheid taalachterstanden wegwerken door meer aandacht te besteden aan de Nederlandse woordenschat bij kinderen in de leeftijd van 4 tot 8 jaar.

Met zo veel bezwaren rijst de vraag: is het wel nodig, dat toepassen van vvtOE? Dat experimenteren met kinderen? Vanzelfsprekend is kennis van vreemde talen, niet alleen het Engels, in toenemende mate noodzakelijk. De vraag is echter of dat al op de basisschool moet beginnen. Ligt het

niet voor de hand om een begin te maken bij het middelbaar onderwijs? Dat is vroeg genoeg. Er is geen enkele reden om eerder te beginnen. Daarmee ga ik voorbij aan onzinnige argumenten, zoals het argument dat kinderen met tweetalig basis-onderwijs Engels leren spreken zonder accent. Alsof dat van enig belang is!

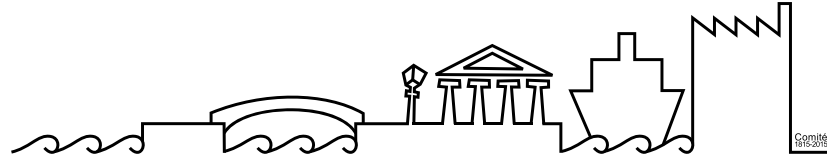
Het is nodig om de onderhavige problematiek ruimer te zien. Taal is niet alleen een manier om iets kenbaar te maken. Taal is ook een drager van cultuur. De cultuur komt in de taal tot uiting. De basisschool staat niet geïsoleerd in de samenleving. De basisschool heeft hier ook een maatschappelijke taak. Het doel van de basisschool moet zijn om de kinderen onder te dompelen in de Nederlandse taal en cultuur, zodat iedereen zich zo goed mogelijk kan identificeren met de Nederlandse samenleving. Als de neuzen dezelfde kant op staan, kunnen we meer bereiken. Dat onderdompelen geldt voor alle vakken. Er moet dus 15% lestijd in het Nederlands bij, in plaats van 15% erf.

Ten slotte: tweetalig onderwijs geeft ook een verkeerd signaal af. Het belang van de eigen taal wordt gerelativeerd. Waarom nog moeite doen voor de eigen taal als Engels even belangrijk, zo niet belangrijker wordt gevonden? ←



Cor Heeres was van 1972 tot 2005 werkzaam in het bankwezen. Van 2004 tot 2012 was hij lid van het ANV-bestuur. Contact: c.heeres@ziggo.nl.





Willem, Bedankt!

willembedankt.org

In 2015 herdenken we de 200ste verjaardag van de oprichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en van de troonsbestijging van koning Willem I in 1815.

In Gent wil het Comité 1815-2015: *Willem Bedankt!* deze vorst eindelijk de erkenning geven die hij verdient. Van veel van zijn initiatieven plukt Gent tot vandaag nog steeds de vruchten. Universiteit en haven zijn de motor van onze welvaart.

Het Comité 1815-2015: *Willem Bedankt!* heeft toelating van de Stad Gent om een bronzen standbeeld voor Willem I op te richten.

Met uw financiële steun zal het beeld er ook echt komen !

Uw steun voor de realisatie van het standbeeld is welkom op rekening BE54 9730 2990 1797 van Comité 1815-2015, Meersstraat 88, 9000 Gent, tel. +32 (0)485 84 67 79

Meer informatie op willembedankt.org of via info@willembedankt.org

Visser- Neerlandia prijzen

Doe mee en
draag uw
favoriet voor
via anv.nl

culturele, maatschappelijke en persoonlijke
prijs van 15.000 euro

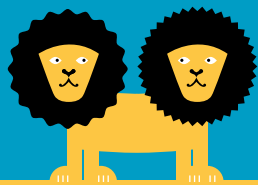
Kent u iemand die zich uit belangstelling of idealisme inzet voor een betere samenleving? Een persoon of een organisatie die iets bijzonders doet voor onze Nederlandse taal of cultuur?

Dan weet u misschien een kandidaat voor een Visser-Neerlandiaprijs. U kunt hier zelf een belangrijke rol in spelen door die persoon of organisatie voor te dragen. U bent hiertoe van harte uitgenodigd.

Hoe kunt u iemand voordragen?

Op de website van het ANV vindt u het formulier *Voordracht voor een Visser-Neerlandiaprijs*, waarmee u een kandidaat kunt voordragen. Daar vindt u ook de voorwaarden en meer informatie over de doelstellingen van het ANV.

De sluitingsdatum voor de voordrachten is 1 augustus.



In 2015 reikt het ANV voor de eerste maal de Grote Visser-Neerlandiaprijs voor Nederlands-Vlaamse samenwerking uit.

Deze prijs van 25.000 euro is bedoeld voor een persoon of organisatie die op belangwekkende wijze een bijdrage heeft geleverd aan de bevordering van de Vlaams-Nederlandse samenwerking.



Telefoon +31 (0)70 324 55 14 | E-mail info@anv.nl

Website www.anv.nl

 twitter.com/ANV_Neerlandia

 facebook.com/ANVbureau



Algemeen-Nederlands Verbond
Vereniging voor Nederlands-Vlaamse samenwerking